

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง ศึกษาการจัดการเรียนการสอนตามหลัก
อิทธิบาท ๔ สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตตอนเมือง กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้
ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

๒.๑ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา
ศาสนา และวัฒนธรรม

๒.๒ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอน

๒.๔ ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนการสอน

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท ๔

๒.๖ ข้อมูลทั่วไปของโรงเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตตอนเมือง กรุงเทพมหานคร

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ทำไมต้องเรียนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ
การดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตาม
สภาพแวดล้อมการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย
กาลเวลาตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความ
แตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ
และสังคมโลก^๑

เรียนรู้อะไรในสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มี
ความเชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบท
สภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสมโดยได้
กำหนดสาระต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

^๑ กรมวิชาการ, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร:
กรมวิชาการ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๒.

ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญการเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ประวัติศาสตร์ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

ภูมิศาสตร์ ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่าง ๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คุณภาพผู้เรียน

คุณภาพผู้เรียน

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

๑. มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของโลกอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น
๒. เป็นพลเมืองที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีค่านิยมอันพึงประสงค์ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมีศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อในขั้นสูงตามความประสงค์ได้
๓. มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาไทย ความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ของชาติไทย ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
๔. มีนิสัยที่ดีในการบริโภค เลือกและตัดสินใจบริโภคได้อย่างเหมาะสม มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมไทย และสิ่งแวดล้อม มีความรักท้องถิ่นและประเทศชาติ มุ่งทำประโยชน์ และสร้างสิ่งที่ดีงามให้กับสังคม
๕. มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของตนเอง ชี้นำตนเองได้ และสามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ในสังคมได้ตลอดชีวิต

๒.๒ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒

เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาไว้ใน มาตรา ๔ กำหนดความหมายของการศึกษาไว้ว่า “การศึกษา” เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความรู้และความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยที่เกี่ยวข้องให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และในมาตรา ๖ กำหนดความมุ่งหมายและหลักการการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข^๒ แนวทางการจัดการศึกษาซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑. การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

๒. การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

๑) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคมได้แก่ครอบครัว ชุมชนชาติและสังคมโลกรวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๒) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องจัดการการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

๓) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรมการกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

๔) ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

๕) ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

๓. การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

๑) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

๒) ฝึกทักษะกระบวนการคิดการจัดการการเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

๓) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงฝึกการปฏิบัติให้ทำได้คิดเป็นทำ เป็นรักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

^๒ พระราชกิจจานุเบกษา, (เล่มที่ ๑๑๖), พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ.๒๕๔๒ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, ๒๕๔๒), หน้า ๒ – ๔.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ตลอดชีวิต เป็นจิตวิทยาแขนงหนึ่ง ที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้สอนเข้าใจผู้เรียน การจัดการเรียนรู้จึงต้องศึกษาหลักการเรียนรู้เป็นพื้นฐานก่อน จึงจะนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๓ และมีนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้ให้ความหมายและแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของการเรียนรู้

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารตำราวิชาการ ทำให้ทราบว่า มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับ การเรียนรู้ไว้หลายท่านดังที่ได้ค้นคว้ามาเป็นแนวทางของการศึกษา ดังนี้

ประดินันท์ อุปรมัย การเรียนรู้ (Learning) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือศักยภาพที่แสดงออกทางพฤติกรรมที่เกิดจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล^๔

ฮิลการ์ด และบาวเวอ (Hilgard and Bower) การเรียนรู้ (Learning) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อันเป็นผลมาจากประสบการณ์และการฝึก ทั้งนี้ไม่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่เกิดจากการตอบสนองตามสัญชาตญาณ ฤทธิ์ของยา หรือสารเคมี หรือปฏิกิริยาสะท้อนตามธรรมชาติของมนุษย์^๕

คิมเบล (Kimble) การเรียนรู้ (Learning) เป็นการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างถาวรในพฤติกรรม อันเป็นผลมาจากการฝึกที่ได้รับการเสริมแรง^๖

ธนศักดิ์ อัสวจุฬามณี การเรียนรู้ (Learning) ตามความหมายทางจิตวิทยา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลอย่างค่อนข้างถาวร อันเป็นผลมาจากการฝึกฝนหรือการมีประสบการณ์ พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงที่ไม่จัดว่าเกิดจากการเรียนรู้ ได้แก่ พฤติกรรมที่เป็นการเปลี่ยนแปลงชั่วคราว และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เนื่องมาจากวุฒิภาวะ^๗

บลูม (Bloom) การเรียนรู้ หมายถึง การพัฒนาผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) เป็นความสามารถทางสมองครอบคลุมพฤติกรรม ประสิทธิภาพจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และประเมินผลด้านเจตพิสัย (Affective Domain) เป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้สึก ครอบคลุมพฤติกรรมประสิทธิภาพรู้สึก ความสนใจที่สนใจ การประเมินค่าและค่านิยม และด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) เป็นความสามารถด้านปฏิบัติการครอบคลุมพฤติกรรม ประสิทธิภาพเคลื่อนไหว การกระทำ การปฏิบัติงานการมีทักษะ และความชำนาญประสบการณ์ทางอ้อม คือ

^๓ ลักขณา สิริวัฒน์, **จิตวิทยาสำหรับครู**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕๒.

^๔ ประดินันท์ อุปรมัย, **ชุดวิชาพื้นฐานการศึกษา (มนุษย์กับการเรียนรู้)**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (นนทบุรี: ชวนพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๒.

^๕ ฮิลการ์ด และ บาวเวอ (Hilgard and Bower) อ้างใน ลักขณา สิริวัฒน์, **จิตวิทยาสำหรับครู**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕๓.

^๖ คิมเบล (Kimble), อ้างใน ลักขณา สิริวัฒน์, **จิตวิทยาสำหรับครู**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕๓.

^๗ ธนศักดิ์ อัสวจุฬามณี, **จิตวิทยาการเรียนรู้ (Psychology of Learning)**, (กรุงเทพมหานคร: เอสอาร์พรีนติ้ง, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒.

ประสบการณ์ที่ผู้เรียน มีได้พบหรือสัมผัสด้วยตนเองโดยตรง แต่อาจได้รับประสบการณ์ทางอ้อมจากการอบรมสั่งสอนหรือการบอกเล่า การอ่านหนังสือต่าง ๆ และการรับรู้จากสื่อมวลชนต่าง ๆ ^๘

เมอร์เรียม (Merriam) ความหมายของคำว่า การเรียนรู้ ไว้ว่าการเรียนรู้ คือ กระบวนการเพิ่มพูนและปรุงแต่งระบบความรู้ ทักษะ นิสัย หรือการแสดงออกต่าง ๆ อันมีผลมาจากสิ่งกระตุ้นอินทรีย์ โดยผ่านประสบการณ์ การปฏิบัติหรือการฝึกฝน^๙

การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงของบุคคลอันมีผลเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นเหตุทำให้บุคคลเผชิญสถานการณ์เดิมแตกต่างไปจากเดิม ประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหมายถึงทั้งประสบการณ์ทางตรง และประสบการณ์ทางอ้อมประสบการณ์ทางตรง คือ ประสบการณ์ ที่บุคคลได้พบหรือสัมผัสด้วยตนเอง เช่น เด็กเล็ก ๆ ที่ยังไม่เคยรู้จักหรือเรียนรู้คำว่า “ร้อน” เวลาที่คลานเข้าไปใกล้กับน้ำร้อน แล้วผู้ใหญ่บอกว่าร้อน และห้ามคลานเข้าไปหา เด็กย่อมไม่เข้าใจและคงคลานเข้าไปหาอยู่อีก จนกว่าจะได้ใช้มือหรืออวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายไปสัมผัสกับน้ำร้อน จึงจะรู้ว่ากาน้ำที่วางร้อนนั้นเป็นอย่างไร ต่อไปเมื่อเขาเห็นกาน้ำอีกแล้วผู้ใหญ่บอกว่ากาน้ำนั้นร้อนเขาจะไม่คลานเข้าไปจับกาน้ำนั้น เพราะเกิดการเรียนรู้คำว่าร้อนที่ผู้ใหญ่บอกแล้ว เช่นนี้ กล่าวได้ว่าประสบการณ์ตรงมีผลทำให้เกิดการเรียนรู้เพราะมีการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เผชิญกับสถานการณ์เดิมแตกต่างไปจากเดิม ในการมีประสบการณ์ตรงบางอย่างอาจทำให้บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่ไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้ได้แก่

๑. พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงเนื่องจากฤทธิ์ยา หรือสิ่งเสพติดบางอย่าง
๒. พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงเนื่องจากความเจ็บป่วยทางกายหรือทางใจ
๓. พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงเนื่องจากความเหนื่อยล้าของร่างกาย
๔. พฤติกรรมที่เกิดจากปฏิกิริยาสะท้อนต่าง ๆ

สรุปว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เนื่องมาจากวุฒิภาวะ การแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการความคิดและความสามารถ โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นเหตุทำให้บุคคลเผชิญสถานการณ์เดิมแตกต่างไปจากเดิม ประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมีทั้งประสบการณ์ทางตรง และประสบการณ์ทางอ้อมเป็นการพัฒนาบุคคลให้ครอบคลุมทั้ง ด้านทักษะ ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ และด้านร่างกาย

๒.๓.๒ ความหมายของการสอน

คำว่า "สั่งสอน" เป็นคำศัพท์ที่สังคมไทยใช้มานาน มีความหมายตามพจนานุกรมหมายถึงชี้แจงให้เข้าใจและบอกให้ทำ โปรดพิจารณาให้ดีว่าคำว่าสั่งสอนประกอบด้วยคำ "สั่ง" และ "สอน" นั้นหมายความว่า คำสั่ง เป็นสิ่งที่ผู้เรียนต้องทำ ต้องปฏิบัติตาม ส่วนคำสอนเป็นข้อแนะนำให้ไตร่ตรองใคร่ครวญให้ดีแล้วจึงทำ แสดงถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของไทย ใช้ในการอบรม ฝึกฝน คุลบุตร คุลธิดา ด้วยวิธีคิดที่แยบยล นอกจากคำว่าสั่งสอนแล้วสังคมไทยของเรายังมีคำว่า ฝึกฝน ฝึกหัด ฝึกปรือ เช่น การฝึกฝนของครูไทยนิยมใช้ "น้ำใส ไบยอ กอไผ่" เป็นต้น

^๘ บลูม (Bloom) อ้างใน ลักขณา สิริวัฒน์, **จิตวิทยาสำหรับครู**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕๓.

^๙ เมอร์เรียม (Merriam), อ้างใน ลักขณา สิริวัฒน์, **จิตวิทยาสำหรับครู**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕๓.

ต่อมาเราได้รับการศึกษาจากตะวันตกและ มีคำว่า "การสอน" (Teach) การเรียนการสอน (Instruction) และการเรียนรู้ (Learning) เลยลืมคำว่าสั่งสอนของเดิมและที่รับมายังมีความเข้าใจ สับสน เนื่องจากคำศัพท์ภาษาไทยอาจดูคล้าย ๆ กัน แต่ภาษาอังกฤษเข้าใจชัดเจนยิ่งกว่า

คำว่า "สอน" หมายถึง บอกวิชาความรู้ให้ แสดงให้เข้าใจโดยบอกวิธีหรือให้ทำให้เห็นเป็น ตัวอย่าง คนส่วนใหญ่จึงเข้าใจว่าการสอน คือการถ่ายทอดความรู้โดยการบอก อธิบายขยายความให้ เข้าใจ ครูจึงเป็นผู้รู้ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์เหนือกว่าผู้เรียน แต่นักวิชาการ อธิบายความหมายของการ สอนไว้ว่า เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมตามที่คาดหวัง จากไม่รู้เป็นผู้มีความรู้ มีความเข้าใจ จากที่ทำไม่ได้หรือทำไม่เป็น เป็นผู้ทำ ได้ทำเป็น เป็นต้น

สรุปได้ว่า การสอนเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้ เกิดทักษะและเจตคติที่ดี มี ๓ ลักษณะ ได้แก่

๑. เป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติที่คนทุกคนศึกษาเรียนรู้ได้จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และผู้คนในสังคมเป็นครู ดังสำนวนไทยที่ว่า ผิดเป็นครู ธรรมชาติสอนให้รู้ หรือ ครูพักลักจำ เป็นต้น

๒. เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยมีผู้วางเงื่อนไข เจตนาถ่ายทอดแต่ยังไม่เป็นระบบ เช่น พ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย สอนอาชีพให้ลูกหลาน หรืออบรมสั่งสอนความประพฤติ

๒.๓.๓ ความหมายของการเรียนการสอน

แนวความคิดการเรียนการสอน เป็นแนวคิดที่กล่าวถึงการเรียนการสอน ได้มีนักวิชาการหลาย ท่านได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของการเรียนการสอนว่า คำว่า "เรียน" หมายถึง เข้ารับความรู้จากผู้สอนรับการฝึกฝนอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ หรือความชำนาญ เช่น เรียนหนังสือ เรียนวิชาความรู้ส่วนคำว่า การสอน หมายถึง การบอกความรู้ให้ เช่น ครูสอนหนังสือ นักเรียนแสดงให้เข้าใจโดยวิธีบอกหรือทำให้เป็นตัวอย่างเพื่อให้รู้ดีชั่ว เป็นต้นดังนั้น การเรียนการสอน จึงเป็นกิจกรรมที่ผู้สอนและผู้เรียนร่วมมือกันถ่ายทอดความรู้ ทักษะ เจตคติ โดยมีการวางแผนเป็น ลำดับขั้นตอนมาก่อน^{๑๐}

ทิสนา แคมมณี ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเอาไว้ดังนี้ว่า

๑. การเรียนการสอนมีความหมายแตกต่างไปจากการสอน (Teaching) เพราะการเรียน การสอน คำนึงถึงการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากกว่าการสอน ที่ครูมีบทบาทสำคัญ

๒. การเรียนการสอนเป็นการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และเจตคติอย่างมีขั้นตอน หรือมี กระบวนการมากกว่าการสอน

๓. การเรียนการสอนกว้างกว่าการสอน เพราะครอบคลุมปฏิสัมพันธ์มากกว่าระหว่าง บุคคลกับบุคคล เช่น บุคคลกับสื่อ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบมากกว่าการสอนที่เน้นครูกับนักเรียน

^{๑๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๖, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๕.

๔. การเรียนการสอน จัดขึ้นโดยตั้งใจให้เกิดสถานการณ์ แต่การสอนเกิดได้ทุกเวลาและสถานที่^{๑๑}

อาภรณ์ ใจเที่ยง ได้ให้ความหมายว่า การเรียนการสอน คือ กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนด ซึ่งต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ของผู้สอน^{๑๒}

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนเอาไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนหมายถึง กระบวนการดำเนินงานด้านการเรียนการสอนในสถานศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายที่กำหนดซึ่งองค์ประกอบการเรียนการสอนจะประกอบไปด้วยหลักสูตร วิธีการเรียนการสอนและการประเมินผล^{๑๓}

นงลักษณ์ ตระกูลวงศ์ กล่าวว่า สารความรู้ และประสบการณ์ที่เลือกสรรนำมาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีระบบ ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ หลักเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาวิชาต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของเนื้อหาหลักสูตร มีความถูกต้อง ทันสมัย มีความสอดคล้องกับบุคลิกภาพ ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน^{๑๔}

สุมิตร คุณานุกร ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า การจัดการเรียนการสอน คือกระบวนการจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาไปตามเป้าหมายที่หลักสูตรต้องการ การจัดการเรียนการสอนแต่ละครั้งนั้นจำเป็นต้องเริ่มจากการพิจารณาถึงจุดหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้ในแผนการสอนว่ามีจุดหมายหรือจุดประสงค์ที่สำคัญอย่างไร จะก่อให้เกิดความรู้หรือมีประสบการณ์ และสามารถทำได้บรรลุจุดหมายหรือจุดประสงค์นั้น ๆ ได้ง่ายที่สุด ประหยัดทั้งเวลา แรงงาน และค่าใช้จ่ายมากที่สุด^{๑๕}

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้ให้คำนิยามเอาไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนมีความหมายกว้างกว่าการสอน หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสอนด้วย เช่น การใช้สื่อการสอน การจัดกิจกรรมระหว่างสอน การทดสอบ เป็นต้น^{๑๖}

สรุปว่า การเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน กับผู้เรียน กระบวนการดำเนินงานด้านการเรียนการสอนในสถานศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมาย

^{๑๑} สุมิตร คุณานุกร, การบริหารโรงเรียนด้านวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๐) หน้า ๑๓๗.

^{๑๒} อาภรณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน (ฉบับปรับปรุง), (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์ ๒๕๕๐), หน้า ๒.

^{๑๓} วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, การพัฒนาการเรียนการสอนทางอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาอุดมศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐.

^{๑๔} นงลักษณ์ ตระกูลวงศ์, “ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน สาขางานบัญชีของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๓ โรงเรียนไทยบริหารธุรกิจและพาณิชย์การ”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

^{๑๕} ทิศนา ขัมมณี, ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔ - ๗.

^{๑๖} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๒), หน้า ๕๓ - ๕๔.

ที่กำหนดซึ่งองค์ประกอบการเรียนรู้การสอนจะประกอบไปด้วยหลักสูตรวิธีการเรียนการสอนและการประเมินผล

๒.๓.๔ ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนโดยมีจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นจุดหมายปลายทางและมีเนื้อหาเป็นสื่อที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนารวมทั้งปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งประกอบด้วยผู้สอนเทคนิคการสอนการใช้สื่อในการเรียนรู้ที่จะช่วยในการส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้บังเกิดผล เพราะฉะนั้น จึงมีท่านผู้รู้ได้ให้ความหมายเอาไว้หลายท่านด้วยกัน ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ระบุว่า ครู ผู้สอน และผู้จัดการศึกษาจะต้องสนับสนุนผู้เรียนโดยแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ชี้แนะ ผู้ถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้ช่วยเหลือส่งเสริมและสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ความรู้ของตน การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากจะมุ่งปลูกฝังด้านปัญญา พัฒนาการคิดของผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณแล้ว ยังมุ่งพัฒนาความสามารถทางอารมณ์ โดยการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเองเห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะเรื่องความขัดแย้งทางความคิดและการกระทำของตัวบุคคล องค์การและสังคมเน้นการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์หาทางแก้ไขโดยเฉพาะศาสนาและวัฒนธรรมเป็นกรณีพิเศษโดยการเรียนรู้ในสาระต่าง ๆ นั้นผู้สอนต้องจัดการเรียนรู้ ดังนี้^{๑๗}

๑. มีกระบวนการและวิธีการที่หลากหลาย
๒. ต้องคำนึงถึงพัฒนาการด้านร่างกาย และสติปัญญา วิธีการเรียนรู้ ความสนใจและความสามารถของผู้เรียนเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง
๓. ควรใช้รูปแบบ หรือวิธีการที่หลากหลาย
๔. เน้นการเรียนการสอนตามสภาพจริง
๕. การเรียนรู้ด้วยตนเอง
๖. การเรียนรู้ร่วมกัน
๗. การเรียนรู้จากธรรมชาติ
๘. การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง
๙. การเรียนรู้แบบบูรณาการ
๑๐. การเรียนรู้คู่คุณธรรม
๑๑. ใช้กระบวนการจัดการ
๑๒. ใช้กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
๑๓. ใช้กระบวนการคิดและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปสอดแทรกในการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
๑๔. ใช้การบูรณาการเนื้อหาและกระบวนการต่าง ๆ ข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ในลักษณะรวม

^{๑๗} ทิศนา ขัมมณี, ศาสตร์การสอน, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

๑๕. ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

วิชัย วงษ์ใหญ่ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนเอาไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนต้องยึดหลักว่าผู้เรียนมีความสำคัญ สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ กระบวนการจัดการศึกษาจึงต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามธรรมชาติและเห็นศักยภาพ ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้^{๑๘}

สายหยุด จำปาทอง ได้ให้ความหมายของความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า การดำเนินการจัดการเรียนการสอนจึงเป็นศิลปะที่ยากและเป็นศาสตร์ที่ลึกซึ้ง เพราะต้องใช้เทคนิคหลายประการ จะต้องมีความรู้ในวิชาการ ความรู้ในตัวผู้สอน กระบวนการสอน อุปกรณ์การสอน และสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้มากที่สุดและสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนได้^{๑๙}

สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนเป็นงานสำคัญและเป็นงานหลักของสถาบันอุดมศึกษาเนื่องจากทุกสถาบันการศึกษามีจุดมุ่งหมายให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพโดยการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนนั้นตามแผนพัฒนาการอุดมศึกษาระยะยาวได้ระบุไว้ว่า การพัฒนาคุณภาพของหลักสูตรและการเรียนการสอนเป็นไปเพื่อสร้างบัณฑิตที่มีความรู้และคุณธรรมซึ่งเป็นเป้าหมายที่ต้องให้ความสำคัญลำดับสูงสุด

ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ควรมุ่งให้ผู้เรียนได้รับความรู้ด้านเนื้อหาสาระพัฒนาทักษะกระบวนการคิดเตรียมการเพื่อเผชิญสถานการณ์รวมถึงการประยุกต์ความรู้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา เน้นการศึกษาตลอดชีวิตสอดคล้องกับหลักการจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้หลัก ๔ ประการของยูเนสโก คือ การเรียนเพื่อรู้ การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันและการเรียนรู้เพื่อชีวิต^{๒๐}

สรุปว่า ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอน หมายถึงการจัดการเรียนการสอนจะต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ กระบวนการจัดการศึกษาจึงต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามธรรมชาติและเห็นศักยภาพของตนเอง ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น การสร้างความพร้อมในการเรียน การใช้เทคนิคการสอนต่าง ๆ และการใช้กิจกรรมเสริม เป็นต้น

๒.๓.๕ องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการสำคัญที่ส่งเสริมการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพจะช่วยให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมาย

^{๑๘} วิชัย วงษ์ใหญ่, การพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

^{๑๙} สายหยุด จำปาทอง, แนวคิดในการพัฒนางานทางวิชาการของวิทยาลัยครู, (กรุงเทพมหานคร: กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๑), หน้า ๑.

^{๒๐} สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, ประมวลเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรของทบวงมหาวิทยาลัยและหนังสือเวียนที่เกี่ยวข้อง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๕, ๑๖๗.

ที่กำหนดไว้ได้โดยง่าย ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนจึงควรดำเนินการอย่างเป็นระบบดังที่มีผู้รู้ได้กล่าวเอาไว้ ดังนี้

บุญชม ศรีสะอาด ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนการสอนเอาไว้ว่า^{๒๑}

๑. ปัจจัยนำเข้าหรือตัวป้อน (Input) คือ ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่นำเข้าสู่ระบบได้แก่ผู้สอน ผู้เรียน หลักสูตรและสิ่งอำนวยความสะดวกหรือสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้

๒. กระบวนการดำเนินงาน (Process) คือ การนำเอาปัจจัยนำเข้าหรือตัวป้อนมาเข้ากระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดผลผลิตตามที่ต้องการ ซึ่งในการดำเนินการเรียนการสอนอาจมีกิจกรรมต่าง ๆ หลายกิจกรรม เช่น การสร้างความพร้อมในการเรียน การใช้เทคนิคการสอนต่าง ๆ และ การใช้กิจกรรมเสริม เป็นต้น

๓. ผลผลิต (Output) คือ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนไปในทางที่พึงประสงค์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๓.๑ พุทธิพิสัย (Cognitive domain) คือ ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่เรียน สามารถคิดเปรียบเทียบ เชื่อมโยงความสัมพันธ์หรือที่เรียกว่า คิดวิเคราะห์ได้เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ ตัดสิน สรุปชี้ขาด ประเมินค่า และใช้ความรู้ในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ

๓.๒ จิตพิสัย (Affective domain) คือ ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีและเหมาะสม เช่นมีเจตคติที่ดีต่อการเรียน วิชาเรียน เพื่อน ๆ ชุมชน และประเทศชาติ มีความสนใจในสิ่งที่เรียนและมีความนิยมที่เหมาะสม

๓.๓ ทักษะพิสัย (Psychomotor domain) คือ ผู้เรียนมีความคล่องแคล่วและชำนาญชำนาญในการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น การใช้มือ ใช้สายตา ตัวอย่างทักษะพิสัยเช่น ทักษะด้านพิมพ์ดีด เล่นดนตรี และด้านการสร้างหรือผลิตผลงานศิลปะและหัตถกรรม เป็นต้น

๔. การติดตามประเมินผลและปรับปรุง คือ การวิเคราะห์ข้อมูลหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมการเรียนการสอน โดยผู้สอนจะต้องพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งหมดในระบบ และประเมินว่าได้ผลผลิตตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ และมีจุดบกพร่องในส่วนใดที่จะต้องแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

สัจด์ อุทรานันท์ ได้ให้นิยามระบบการเรียนการสอนว่าหมายถึง การจัดองค์ประกอบของการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กัน เพื่อสะดวกต่อการนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่ได้กำหนดไว้^{๒๒}

จากการศึกษาพบว่าระบบการเรียนการสอนตามทัศนะของนักการศึกษาส่วนใหญ่ประกอบด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

ปรัชญา เวสารัชช์ ได้กล่าวเอาไว้ว่า องค์ประกอบของการเรียนการสอนประกอบไปด้วย ๘ องค์ประกอบด้วยกัน ได้แก่^{๒๓}

^{๒๑} บุญชม ศรีสะอาด, การพัฒนาการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมเด็ก, ๒๕๔๑), หน้า ๕ - ๙.

^{๒๒} สัจด์ อุทรานันท์, เทคนิคการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๖.

^{๒๓} ปรัชญา เวสารัชช์, หลักการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓.

๑. สารเนื้อหาในการจัดการเรียนการสอน คือ การจัดทำหลักสูตรเป็นตัวกำหนดเนื้อหาสาระ ซึ่งเนื้อหาสาระในการเรียนการสอนควรทันสมัย เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน

๒. ครูผู้สอน หรือผู้ให้การเรียนรู้ ผู้ถ่ายทอดเนื้อหาสาระ ได้แก่ ครูอาจารย์ต้องได้รับการศึกษาอบรมมาทั้งในด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอด เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้และสาระวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. สื่อและอุปกรณ์สำหรับการเรียนการสอน เช่น อาคาร สถานที่ อุปกรณ์ในห้องปฏิบัติการ การต่าง ๆ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น สื่อและอุปกรณ์เป็นส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับการจัดการเรียนการสอน จึงต้องมีปริมาณอย่างเพียงพอ อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้อย่างเหมาะสมมีประสิทธิภาพ

๔. รูปแบบวิธีการเรียนการสอน ผู้สอนควรเลือกใช้รูปแบบวิธีการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนแต่ละกลุ่ม จำเป็นต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ประกอบกับการทำความเข้าใจธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน

๕. ผู้บริหารและบุคลากรที่ทำหน้าที่สนับสนุนการศึกษา ในการจัดการเรียนการสอนต้องมีความรับผิดชอบที่อาจไม่ได้เป็นผู้ถ่ายทอดโดยตรง ได้แก่ ผู้บริหารที่มีหน้าที่จัดการเรียนการสอนที่ตนรับผิดชอบให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

๖. เงินทุนสนับสนุน การเรียนการสอนเป็นเรื่องของการลงทุน ซึ่งผู้ลงทุนอาจเป็นรัฐบาล ในฐานะผู้รับผิดชอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เงินทุนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้การจัดการเรียนการสอนเกิดผลตามเป้าหมาย

๗. สถานที่ศึกษาและบรรยากาศแวดล้อม สิ่งที่ผู้บริหารและผู้จัดการเรียนการสอนต้องดูแล คือ การมีสถานที่ ห้องเรียน และบรรยากาศแวดล้อมที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้เพียงพอเหมาะสมและปลอดภัยซึ่งเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการเรียนรู้

๘. ผู้เรียน ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของการเรียนการสอน เพราะผู้เรียนเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการเรียนการสอน โดยมีปรัชญาพื้นฐานสำคัญคือ ทุกคนต้องเป็นส่วนสำคัญของ

๒.๔ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

๒.๔.๑ ทฤษฎีการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) การเรียนรู้คือกระบวนการ ที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม ความคิด คนสามารถเรียนรู้ได้จากการได้ยิน การสัมผัส การอ่าน การใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้ของเด็ก และผู้ใหญ่จะต่างกัน เด็กจะเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้อง การซักถามผู้ใหญ่มักเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่ แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ผู้สอนนำเสนอโดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่จะทำให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้เช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวด กวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไข และสถานการณ์เรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้นผู้สอนจึงจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอน รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน เพื่อที่ผู้สอนจะสามารถพัฒนาผู้เรียนได้ตรงกับความสามารถ และได้เต็มศักยภาพของผู้เรียน ทฤษฎีการเรียนรู้เหล่านี้เป็นเครื่องมือสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ ครูสอนจะนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็กซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

ทฤษฎี ทฤษฎีการสอน (Teaching / Instructional Theory) คือ ข้อความที่พรรณนา / อธิบาย / ทำนาย ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางการสอน ที่ได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ และการยอมรับว่าเชื่อถือได้ ซึ่งนักจิตวิทยา หรือนักการศึกษาอาจพัฒนาหรือแปลงมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ เพื่อนำไปใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ทฤษฎีการสอนหนึ่ง ๆ มักประกอบไปด้วยหลักการสอนย่อย ๆ หลายหลักการ^{๒๔}

ศาสตร์การสอน

ศาสตร์การสอน (Science Of Teaching) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้และการสอนที่สังคมโลกได้สั่งสมมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ซึ่งผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามเป้าหมาย / จุดหมาย / วัตถุประสงค์ของการสอนที่กำหนด ความรู้ดังกล่าวได้มาจากการคิด การวิเคราะห์ของนักปราชญ์ และนักคิดทั้งหลายหรือได้มาจากการศึกษา ค้นคว้า พิสูจน์ทดสอบตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาต่าง ๆ ข้อความรู้อย่างนี้ประกอบด้วยปรัชญาการศึกษา บริบท ทางการสอน ทฤษฎี หลักการ แนวคิด ระบบ รูปแบบ วิธีการ เทคนิค และจิตวิทยาทางการเรียนรู้และการสอน การวางแผนและออกแบบการจัดการเรียนการสอน การดำเนินการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล สื่อและเทคโนโลยีทางการสอนนวัตกรรมและการวิจัยการเรียนการสอน เป็นต้น

ศิลปะการสอน

ศิลปะการสอน (Art of Teaching) หมายถึง ความรู้และความสามารถในการนำจิตวิทยา วิธีการและเทคนิคต่าง ๆ ไปใช้ในการสอน เพื่อช่วยให้การสอนมีความน่าสนใจ สนุกมีชีวิตชีวา และช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ง่าย สะดวก รวดเร็ว ราบรื่นและมีความสุข

บริบททางการสอน

บริบททางการสอน (Teaching Context) หมายถึง สิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ซึ่งมีความสัมพันธ์ มีอิทธิพลต่อการสอน ทั้งในระดับจุลภาพ (Micro) ซึ่งเป็นระดับที่ใกล้ตัวผู้เรียนผู้สอนมากที่สุด ไปจนถึงระดับมหภาค (Macro) ซึ่งเป็นระดับที่ใกล้ตัวผู้เรียนมากที่สุด เช่น สภาพทางจิตใจและความรู้ทางวิชาการของผู้สอน สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกตัวผู้เรียน สภาพของห้องเรียน บรรยากาศผู้บริหาร การบริหารงาน บุคลากรในโรงเรียน สภาพของโรงเรียน สภาพแวดล้อมในโรงเรียน ผู้ปกครอง บุคคลในชุมชน สภาพทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของชุมชน ทรัพยากรในชุมชน นโยบายและแผนการจัดการศึกษาระดับชาติ การบริหารการศึกษาระดับชาติ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ความเคลื่อนไหวและความก้าวหน้าทางวิชาการของโลก เป็นต้น

ปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษา (Educational Philosophy) หมายถึง ความคิดหรือระบบของความคิดที่เกี่ยวกับการศึกษา ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของปรัชญาแม่บทปรัชญาใดปรัชญาหนึ่ง ปรัชญาการศึกษาเป็นปรัชญาที่แตกหน่อมาจากปรัชญาทั่วไปอันเป็นปรัชญาที่ว่าด้วยความจริงของชีวิต ปรัชญา

^{๒๔} ทฤษฎี ทฤษฎีการสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, หน้า ๔๗๖.

การศึกษาเป็นความเชื่อ ความศรัทธา การเห็นคุณค่าในความคิดทางการศึกษาใด ๆ ซึ่งผลักดันให้บุคคลคิด และกระทำการต่าง ๆ ในด้านการจัดการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับความเชื่อนั้น ๆ

หลักการเรียนรู้

หลักการเรียนรู้ (Learning Principle) หมายถึง ข้อความรู้อย่อย ๆ ที่พรรณนา / อธิบาย / ทำนาย ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนรู้ซึ่งได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ ตามกระบวนการทาง วิทยาศาสตร์ หรือกระบวนการที่เหมาะสมกับศาสตร์ของความรู้นั้น ๆ ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเชื่อถือได้ สามารถนำไปใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนได้หลักการเรียนรู้หลาย ๆ หลักการ อาจนำไปสู่ การสร้างเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ได้

หลักการสอน

หลักการสอน (Teaching / Instructional Principle) คือ ข้อความรู้อย่อย ๆ ที่พรรณนา / อธิบาย / ทำนาย ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางการสอนที่ได้รับการพิสูจน์ ทดสอบและการยอมรับว่าเชื่อถือได้ สามารถนำไปใช้ในการสอนผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด หลักการสอนหลาย ๆ หลักการอาจนำไปสู่การสร้างเป็นทฤษฎีการสอนได้

ระบบการสอน / ระบบการเรียนรู้การสอน

ระบบการสอน / ระบบการเรียนรู้การสอน (Teaching/Instructional System) คือ องค์ประกอบต่าง ๆ ของการเรียนรู้การสอนที่ได้รับการจัดให้มีความสัมพันธ์กันและส่งเสริมกันอย่างเป็น ระบบ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

รูปแบบการสอน / รูปแบบการเรียนรู้การสอน

รูปแบบการสอน / รูปแบบการเรียนรู้การสอน (Teaching / Instructional Model) คือ แบบ แผนการดำเนินการสอนที่ได้รับการจัดเป็นระบบ อย่างสัมพันธ์สอดคล้องกับทฤษฎี / หลักการเรียนรู้หรือ การสอนที่รูปแบบนั้นยึดถือ และได้รับการพิสูจน์ ทดสอบว่ามีประสิทธิภาพสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิด การเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายเฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ โดยทั่วไปแบบแผนการดำเนินการสอนดังกล่าว มัก ประกอบด้วยทฤษฎี / หลักการที่รูปแบบนั้นยึดถือและกระบวนการสอนที่มีลักษณะ เฉพาะอันจะนำ ผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมายเฉพาะที่รูปแบบนั้นกำหนด ซึ่งผู้สอนสามารถนำไปใช้เป็นแบบแผนหรือแบบอย่าง ในการจัดและดำเนินการสอนอื่น ๆ ที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเช่นเดียวกันได้

วิธีสอน

วิธีสอน คือ วิธีการต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการสอนเพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ซึ่งแต่ละ วิธีมีองค์ประกอบและขั้นตอนการดำเนินการที่มีลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์นำไปสู่วัตถุประสงค์เฉพาะ ของวิธีนั้น เช่น วิธีสอนแบบบรรยาย มีองค์ประกอบสำคัญคือ ผู้สอน ผู้เรียน สารที่จะบรรยาย และ ผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ส่วนขั้นตอนสำคัญของวิธีสอนนี้ ได้แก่ ๑) การเตรียมสารที่จะบรรยาย ๒) การบรรยายสารโดยการพูด บอก เล่า และ ๓) การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน สำหรับ ลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของวิธีนี้คือ การบรรยายหรือการพูด บอก กล่าว เล่า ซึ่งเอกลักษณ์นี้ มีคุณสมบัติช่วยให้ผู้สอนสามารถถ่ายทอดเนื้อหาสาระจำนวนมากได้ในเวลาจำกัด แตกต่างจากวิธี สอนแบบสาธิต ที่มีเอกลักษณ์อยู่ที่การแสดงหรือทำให้ดู ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเห็นการปฏิบัติจริงด้วยตา ตนเอง ทำให้เข้าใจและจำเรื่องที่สาธิตได้ดี วิธีการสอนแต่ละวิธีมีจุดเด่นและประโยชน์ที่แตกต่างกัน

เทคนิคการสอน

เทคนิค คือ กลวิธีต่างๆที่ใช้เสริมกระบวนการ ขั้นตอน วิธีการ หรือการกระทำใด ๆ เพื่อช่วยให้กระบวนการ ขั้นตอน วิธีการ หรือการกระทำนั้น ๆ มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้น เทคนิคการสอน จึงหมายถึง กลวิธีต่าง ๆ ที่ใช้เสริมกระบวนการสอน ขั้นตอน การสอน วิธีการสอน หรือการดำเนิน การทางการสอนใด ๆ เพื่อช่วยให้การสอนมีคุณภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น ในการบรรยาย ผู้สอนอาจใช้เทคนิคต่างๆ ที่สามารถช่วยให้การบรรยายมีคุณภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การยกตัวอย่าง การใช้สื่อ การใช้คำถาม เป็นต้น

ทักษะการสอน

ทักษะการสอน คือ ความสามารถในการปฏิบัติการสอนด้านต่าง ๆ อย่างชำนาญซึ่งครอบคลุม การวางแผนการเรียนการสอน การออกแบบการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอน การใช้วิธีสอน เทคนิคการสอน รูปแบบการเรียนการสอน ระบบการสอน สื่อการสอนการประเมินผลการเรียนการสอน รวมทั้งการใช้ทฤษฎีและหลักการเรียนรู้และการสอนต่าง ๆ

นวัตกรรมการสอน

นวัตกรรม คือ สิ่งใหม่ที่ทำขึ้น ซึ่งอาจอยู่ในรูปของความคิดหรือการกระทำ หรือสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ดังนั้นนวัตกรรมการสอนจึงหมายถึงแนวคิด วิธีการ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งอาจเป็นสิ่งใหม่ทั้งหมดหรือใหม่เพียงบางส่วน หรืออาจเป็นสิ่งใหม่ในบริบทหนึ่งหรือในช่วงเวลาหนึ่ง หรืออาจเป็นสิ่งใหม่ที่กำลังอยู่ในกระบวนการพิสูจน์ทดสอบ หรือได้รับการยอมรับนำไปใช้แล้ว แต่ยังไม่แพร่หลายหรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบงานปกติ

ทฤษฎีการสอนแบบบรรยาย (Lecture)

คือกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนโดยการพูดบอกเล่า อธิบายเนื้อหาเรื่องราวที่ผู้สอนได้เตรียมการศึกษาค้นคว้ามาเป็นอย่างดี ผู้เรียนเป็นฝ่ายรับฟัง อาจจะมีการจดบันทึกสาระสำคัญในขณะที่ฟังการบรรยายหรืออาจมีโอกาสดูถามแสดงความคิดเห็นได้บ้าง ถ้าผู้สอนเปิดโอกาส วิธีนี้เหมาะกับผู้ฟังจำนวนมาก และผู้บรรยายมีความชำนาญในเรื่องนั้น ๆ ต้องการนำเสนอเนื้อหาสาระจำนวนมากในลักษณะคมชัดลึก โดยใช้เวลาไม่มากนักจึงเป็นการเรียนรู้ที่ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย

๑. วัตถุประสงค์

๑.๑ เพื่อให้ผู้เรียนที่มีจำนวนมากได้เรียนรู้เนื้อหาสาระหรือความรู้จำนวนมาก ในลักษณะ คม ชัด ลึก พร้อม ๆ กันในเวลาจำกัด

๑.๒ เพื่อให้ความรู้ประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งเป็นความรู้ที่ค้นหายากหรือเป็นประสบการณ์เฉพาะของผู้สอนเอง

๒. องค์ประกอบ

การจัดการเรียนรู้แบบบรรยายมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

๒.๑ เนื้อหาสาระหรือข้อความที่ต้องการให้เรียนรู้

๒.๒ การบรรยาย

๒.๓ ผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

๓. ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

๓.๑ ขั้นเตรียมการ

- กำหนดจุดประสงค์
- ศึกษาภูมิหลังผู้เรียน
- เตรียมเนื้อหาสาระ
- กำหนดเค้าโครง จัดลำดับเนื้อหา
- เตรียมเทคนิคการสอน
- เตรียมสื่อประกอบการบรรยาย
- เตรียมการประเมินผล

๓.๒ ขั้นบรรยาย

- ชี้นำ เป็นการเตรียมความพร้อมก่อนการเรียนรู้
- ชี้อธิบาย เป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
- ชีสรุป

๓.๓ ขั้นประเมินผลการเรียนรู้

- ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันประเมินผลการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ทดสอบ

หลังบรรยาย ทำแบบฝึกหัดเพิ่มเติม

๔. ข้อดี

๔.๑ เป็นวิธีการที่ให้ความรู้เนื้อหาสาระแก่ผู้เรียนได้มาก แต่ใช้เวลาน้อย

๔.๒ เป็นวิธีการที่สะดวกที่ใช้กับผู้เรียนจำนวนมาก

๔.๓ เป็นวิธีที่สะดวก ผู้สอนดำเนินการคนเดียว

๔.๔ เหมาะสมสำหรับเนื้อหาที่มีความซับซ้อนยุ่งยาก ผู้เรียนฟังการบรรยายแล้ว

เข้าใจมากกว่าการศึกษด้วยตนเอง

๕. ข้อจำกัด

๕.๑ เป็นวิธีที่ไม่สามารถสนองตอบความต้องการและความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ เพราะต้องรับรู้เรื่องเดียวกัน

๕.๒ เป็นวิธีการที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้น้อยมาก ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย^{๒๕}

ทฤษฎีการสอนการใช้กรณีตัวอย่าง (Case)

วิธีการสอน เป็นขั้นตอนที่ผู้สอนดำเนินการเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน จากประสบการณ์ของผู้เรียนที่ได้มีโอกาสศึกษาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนร่วมงาน พบวิธีการสอนมีหลายวิธี สามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสมกับเนื้อหาสาระและผู้เรียน ซึ่งในที่นี้ จะนำเสนอวิธีสอนโดยการใช้กรณีตัวอย่าง (Case)

^{๒๕} ทิศนา ขัมมณี, ศาสตร์การสอน องค์ความรู้การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒๗.

ทศนา แชนมณี ได้ให้ความหมาย วัตถุประสงค์ องค์ประกอบ ขั้นตอน เทคนิคและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ตลอดจนข้อดีและข้อจำกัดของวิธีการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่างสรุปได้ดังนี้

วิธีการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case) หมายถึง กระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยให้ผู้เรียนศึกษาเรื่องที่สมมติขึ้นจากความเป็นจริง และตอบประเด็นคำถามเกี่ยวกับเรื่องนั้น แล้วนำคำตอบและเหตุผลที่มาจากคำตอบนั้นมาใช้เป็นข้อมูลในการอภิปราย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ เป็นวิธีการที่มุ่งให้ผู้เรียนฝึกฝนการเผชิญและแก้ปัญหาโดยไม่ต้องรอให้เกิดปัญหาจริง เป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ และเรียนรู้ความคิดของผู้อื่น ช่วยให้ผู้เรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้น

องค์ประกอบที่สำคัญ (ที่ขาดไม่ได้) ของวิธีการสอน โดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case)

๑. มีผู้สอนและผู้เรียน
๒. มีกรณีเรื่องที่คล้ายกับเหตุการณ์จริง
๓. มีประเด็นคำถามให้คิดพิจารณาหาคำตอบ
๔. มีคำตอบที่หลากหลาย คำตอบไม่มีถูกผิดอย่างชัดเจนหรือแน่นอน
๕. มีการอภิปรายเกี่ยวกับสภาพการณ์ ปัญหา มุมมอง และวิธีการแก้ปัญหาของผู้เรียน และสรุปการเรียนรู้ที่ได้รับ

๖. มีผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

ขั้นตอนสำคัญ (ที่ขาดไม่ได้) ของวิธีการสอน โดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case)

๑. ผู้สอน / ผู้เรียนนำเสนอกรณีตัวอย่าง
๒. ผู้เรียนศึกษากรณีตัวอย่าง
๓. ผู้เรียนอภิปรายประเด็นคำถามเพื่อหาคำตอบ
๔. ผู้สอนและผู้เรียนอภิปรายคำตอบ
๕. ผู้สอนและผู้เรียนอภิปรายเกี่ยวกับปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาของผู้เรียนและสรุปการเรียนรู้ร่วมกัน

เทคนิคและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case) ให้มีประสิทธิภาพ

การเตรียมการ

ก่อนการสอนจำเป็นต้องเตรียมกรณีตัวอย่างให้พร้อม กรณีตัวอย่างที่เหมาะสมจะต้องมีสาระ ซึ่งจะช่วยให้ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ มีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริง เมื่อได้กรณีตัวอย่างแล้วผู้สอนจะต้องเตรียมประเด็นคำถามสำหรับการอภิปรายเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ตามที่ต้องการ

การนำเสนอกรณีตัวอย่าง

การนำเสนอทำได้หลายวิธี เช่น การพิมพ์เป็นข้อมูลมาให้ผู้เรียนอ่าน การเล่าให้ฟัง หรือนำเสนอโดยใช้สื่อตามความเหมาะสม

การศึกษากรณีตัวอย่างและการอภิปราย

ผู้สอนควรแบ่งกลุ่มให้ผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อยและให้เวลาอย่างเพียงพอในการศึกษากรณีตัวอย่าง และคิดหาคำตอบ ผู้เรียนแต่ละคนควรมีคำตอบของตนเองเตรียมไว้ก่อน แล้วจึงร่วมกันอภิปรายเป็นกลุ่มและนำเสนอผลการอภิปรายระหว่างกลุ่ม เป็นการแลกเปลี่ยนกัน ผู้สอนพึงตระหนักว่าการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่างนี้ มิได้มุ่งที่ความถูกต้องของคำตอบ คำถามสำหรับการอภิปรายนี้ ไม่มีคำตอบที่ถูกหรือผิดอย่างชัดเจนแน่นอน แต่ต้องการให้ผู้เรียนเห็นคำตอบและเหตุผลที่หลากหลาย ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีความคิดกว้างขึ้น มองปัญหาในแง่มุมที่หลากหลายขึ้น จะช่วยให้ผู้เรียนตัดสินใจมีความรอบคอบขึ้น ด้วยเหตุนี้การอภิปรายจึงมุ่งความสนใจไปที่เหตุผลหรือที่มาที่ผู้เรียนใช้ในการแก้ไขปัญหาเป็นสำคัญ

ข้อดีการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case)

๑. เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิด วิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดแก้ปัญหา ช่วยให้ผู้เรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้น
๒. เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เผชิญปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริง และได้ฝึกแก้ปัญหาโดยไม่ต้องเสี่ยงกับผลที่จะเกิดขึ้น ช่วยให้เกิดความพร้อมที่จะแก้ปัญหาเมื่อเผชิญปัญหานั้นในสถานการณ์จริง
๓. เป็นวิธีการสอนที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนสูง ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและส่งเสริมการเรียนรู้จากกันและกัน
๔. เป็นวิธีการสอนที่ได้ผลดีมากสำหรับกลุ่มผู้เรียนที่มีความรู้และประสบการณ์หลากหลายสาขา

ข้อจำกัดของการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case)

๑. หากกลุ่มผู้เรียนมีความรู้และประสบการณ์ไม่แตกต่างกัน การเรียนรู้อาจไม่กว้างขวางเท่าที่ควร เพราะผู้เรียนมักมีมุมมองคล้ายกัน^{๒๖}

ลักษณะ สรีวิวัฒน์ ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) ตามแนวคิดของนักจิตวิทยามีความแตกต่างกัน แยกได้ ๓ กลุ่มทฤษฎี คือ ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม เชิงพุทธิปัญญา และทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยม มีรายละเอียด ดังนี้^{๒๗}

๑. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behavioral Learning Theories)

สุรางค์ โค้วตระกูล กลุ่มทฤษฎีพฤติกรรมนิยมให้ความสำคัญกับพฤติกรรมที่เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน ซึ่งประกอบไปด้วย ๔ ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบต่อเนื่อง และทฤษฎีความสัมพันธ์เชื่อมโยง ซึ่งแต่ละทฤษฎีมีความแตกต่างกัน ดังนี้^{๒๘}

^{๒๖} ทิศนา ขัมมณี, ศาสตร์การสอน องค์ความรู้การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖๒.

^{๒๗} ลักษณะ สรีวิวัฒน์, จิตวิทยาสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๔

^{๒๘} สุรางค์ โค้วตระกูล, จิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๖.

๑. ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก (Classical Conditioning Theory) เจ้าของทฤษฎีนี้คือ อีวาน เปโตรวิช ปาฟลอฟ (Ivan Petrovich Pavlov) เขาเชื่อว่า การเรียนรู้ของสิ่งมีชีวิตเกิดจากการวางเงื่อนไข (Conditioning) คือ การตอบสนองหรือการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้น ๆ ต้องมีเงื่อนไขหรือมีการสร้างสถานการณ์ให้เกิดขึ้น และมีกฎในการเรียนรู้ ดังนี้

๑) กฎแห่งการลดภาวะ (Law of Extinction) คือ ความเข้มข้นของการตอบสนองจะลดน้อยลงเรื่อย ๆ ถ้าอินทรีย์ได้รับสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขเพียงอย่างเดียว หรือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขกับสิ่งเร้าที่ไม่วางเงื่อนไขห่างออกไปมากขึ้น

๒) กฎแห่งการฟื้นคืนสภาพ (Law of Spontaneous recovery) คือ การตอบสนองที่เกิดจากการวางเงื่อนไขที่ลดลงเพราะได้รับแต่สิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขเพียงอย่างเดียว จะกลับปรากฏขึ้นอีกและเพิ่มมากขึ้น ๆ ถ้าอินทรีย์มีการเรียนรู้อย่างแท้จริง โดยไม่ต้องมีสิ่งเร้าที่ไม่วางเงื่อนไขมาเข้าคู่ช่วย

๓) กฎแห่งสรุปกฎเกณฑ์โดยทั่วไป (Law of Generalization) คือ ถ้าอินทรีย์มีการเรียนรู้ โดยการแสดงอาการตอบสนองจากการวางเงื่อนไขต่อสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขหนึ่งแล้ว ถ้ามีสิ่งเร้าอื่นที่มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขเดิม อินทรีย์จะตอบสนองเหมือนกับสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไข

๔) กฎแห่งความแตกต่าง (Law of Discrimination) คือ ถ้าอินทรีย์มีการเรียนรู้ โดยการตอบสนองจากการวางเงื่อนไขต่อสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขแล้ว ถ้าสิ่งเร้าอื่นที่มีคุณสมบัติแตกต่างจากสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขเดิม อินทรีย์จะตอบสนองแตกต่างไปจากสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขนั้น เช่น ถ้าสุนัขมีอาการน้ำลายไหลจากการสั่นกระดิ่งแล้วเมื่อสุนัขตัวนั้นได้ยินเสียงประทัดหรือเสียงปืนจะไม่มีอาการน้ำลายไหล

๒. ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning Theory) เจ้าของทฤษฎีนี้คือ สกินเนอร์ (Burrhus Skinner) นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน เขามีความคิดว่าทฤษฎี การวางเงื่อนไขแบบคลาสสิกนั้น จำกัดอยู่กับพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนน้อยของมนุษย์ พฤติกรรมส่วนใหญ่แล้วมนุษย์จะเป็นผู้ลงมือปฏิบัติเอง ไม่ใช่เกิดจากการจับคู่ระหว่างสิ่งเร้าใหม่กับสิ่งเร้าเก่า

หลักการเรียนรู้ทฤษฎี สกินเนอร์ (Skinner) กับทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning) โดยจากแนวความคิดที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิ่งก่อให้เกิดพฤติกรรม และผลของการกระทำของพฤติกรรมนั้นโดยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนั้น ทฤษฎีนี้เน้นการกระทำของผู้ที่เรียนรู้มากกว่าสิ่งที่คุณสอนกำหนดขึ้น

๓. ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบต่อเนื่องของกัทธรี (Guthrie's Contiguous Conditioning theory) เจ้าของทฤษฎีนี้คือ กัทธรี (Guthrie's) เขากล่าวว่าการเรียนรู้ของอินทรีย์เกิดจากความสัมพันธ์ต่อเนื่องระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง โดยเกิดจากการกระทำเพียงครั้งเดียว (One - trial Learning) ไม่ต้องลองทำหลาย ๆ ครั้งเขาเชื่อว่าเมื่อใดก็ตามที่มีการตอบสนองต่อสิ่งเร้า แสดงว่าอินทรีย์เรียนรู้ที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้า ที่ปรากฏในขณะนั้นทันที และเป็นการตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างสมบูรณ์ ไม่จำเป็นต้องฝึกหัดอีกต่อไป ซึ่งมีกฎในการเรียนรู้ ดังนี้

๑) กฎแห่งความต่อเนื่อง (Law of Contiguity) เมื่อมีสิ่งเร้ากลุ่มหนึ่งที่เกิดพร้อมกับอาการเคลื่อนไหว เมื่อสิ่งเร้านั้นเกิดขึ้นอีก อาการเคลื่อนไหวเดิมก็มีแนวโน้มที่จะเกิดตามมา

๒) กฎของการกระทำครั้งสุดท้าย (Law of Recency) หลักของการกระทำครั้งสุดท้าย (Recency) นั้น ถ้าการเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์จากการกระทำเพียงครั้งเดียว ซึ่งเป็นการ

กระทำครั้งสุดท้ายในสภาพการณ์นั้น เมื่อสภาพการณ์ใหม่เกิดขึ้นอีกบุคคลจะทำเหมือนที่เคยได้กระทำในครั้งสุดท้าย ไม่ว่าจะกระทำครั้งสุดท้ายจะผิดหรือถูกก็ตาม

๓) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้แม้เพียงครั้งเดียว (One trial learning) เมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้นอินทรีย์จะแสดงปฏิกิริยาตอบสนองออกมา ถ้าเกิดการเรียนรู้ขึ้นแล้วแม้เพียงครั้งเดียว ก็นับว่าได้เรียนรู้แล้ว ไม่จำเป็นต้องทำซ้ำอีก หรือไม่จำเป็นต้องฝึกซ้ำ

๔) หลักการจูงใจ (Motivation) ในการทำให้เกิดการเรียนรู้ นั้น กัทธิเน้นการจูงใจ (Motivation) มากกว่าการเสริมแรง ซึ่งมีแนวความคิดเช่นเดียวกับการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก ของ พาฟลอฟ

๔. ทฤษฎีความสัมพันธ์เชื่อมโยง (Connectionism Theory หรือ Bond Theory หรือ S - R Theory) เจ้าของทฤษฎีนี้ คือ ธอร์นไดค์ (Thorndike) เขากล่าวว่าการเรียนรู้ คือ การที่ผู้เรียนสามารถสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยง (Bond) ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองและได้รับความพึงพอใจจะทำให้เกิดการเรียนรู้ การเรียนรู้เกิดจากการลองผิดลองถูกโดยเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากการที่มองเห็นความต่อเนื่องของปัญหาหรือมองเห็นการเชื่อมโยง หรือเกี่ยวข้องระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูกซึ่งมีกฎในการเรียนรู้ ดังนี้

๑) กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) เป็นกฎที่กล่าวถึงสภาพการณ์ ๓ สภาพการณ์ คือ การกระทำที่เกิดขึ้นจากความพร้อมของร่างกาย ร่างกายเกิดความพร้อมที่จะกระทำสิ่งใด ถ้าไม่ได้กระทำย่อมก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจหรือความรำคาญใจ เมื่อร่างกายไม่พร้อมที่จะกระทำสิ่งใดแล้ว ถ้าถูกบังคับให้กระทำย่อมก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจหรือรำคาญใจ

๒) กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) การสร้างความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองด้วยการฝึกจะทำให้เกิดความแน่นแฟ้นและมั่นคง แต่ถ้าการฝึกหัดปฏิบัติไม่ต่อเนื่องกัน หรือการไม่ได้นำไปใช้จะทำให้เกิดการลืมได้

๓) กฎแห่งผล หรือกฎแห่งผลตอบสนอง (Law of Effect) กฎนี้กล่าวว่าเมื่อการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองถูกกระทำขึ้น และติดตามด้วยสภาพการณ์ที่ทำให้เกิดความพึงพอใจแล้วความเข้มแข็งของการเชื่อมโยงก็จะแน่นแฟ้นขึ้น แต่ถ้าการเชื่อมโยงนี้ถูกติดตามด้วยสภาพการณ์ที่ทำให้เกิดความรำคาญใจแล้วการเชื่อมโยงจะคลายความแน่นแฟ้นลง ดังนั้นสภาพที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ จึงเป็นที่มนุษย์หรือสัตว์ไม่พยายามหลีกเลี่ยงจะพยายามรักษาสถานภาพนั้นไว้ หรือทำให้เกิดขึ้นมาใหม่ แต่สภาพใดที่ทำให้เกิดความรำคาญใจ เขาจะพยายามหาทางหลีกเลี่ยงไม่ยอมได้ และต้องการให้สถานภาพนั้นสิ้นสุดโดยเร็ว

จากข้อมูลข้างต้นจึงสรุปได้ว่า ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยมเน้นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้า (Stimulus) และการตอบสนอง (Response) โดยอินทรีย์จะต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองอันนำไปสู่ ความสามารถในการแสดงพฤติกรรม คือการเรียนรู้นั่นเอง ผู้นำที่สำคัญของกลุ่มนี้ คือ พาฟลอฟ (Ivan Pavlov) ธอร์นไดค์ (Edward Thorndike) และสกินเนอร์ (B.F. Skinner)

๒. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา (Social Cognitive Learning Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีของศาสตราจารย์บันดูรา แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford) ประเทศสหรัฐอเมริกา บันดูรามีความเชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือ การเลียนแบบจึง

เรียกการเรียนรู้จากการสังเกตว่า “การเรียนรู้โดยการสังเกต” หรือ “การเลียนแบบ” และเนื่องจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวอยู่เสมอ บันดูราอธิบายว่าการเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน จึงเปลี่ยนชื่อทฤษฎีการเรียนรู้ของท่านว่า การเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) แต่ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา (Social Cognitive Learning Theory) อีกครั้งหนึ่ง^{๒๙}

เนื่องจากบันดูราพบจากการทดลองว่า สาเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่งในการเรียนรู้ด้วย การสังเกต คือ ผู้เรียนจะต้องเลือกสังเกตสิ่งที่ต้องการเรียนรู้โดยเฉพาะ และสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ผู้เรียนจะต้องมีการเข้ารหัส (Encoding) ในความทรงจำระยะยาวได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ผู้เรียนต้องสามารถที่จะประเมินได้ว่าตนเลียนแบบได้ดีหรือไม่ดีอย่างไร และจะต้องควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ด้วย (Metacognitive)

กระบวนการที่สำคัญในการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเรียนรู้โดยตัวแบบว่ามีทั้งหมด ๓ อย่าง คือ

๑. กระบวนการความใส่ใจ (Attention) ความใส่ใจของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญมาก ถ้าผู้เรียนไม่มีความใส่ใจในการเรียนรู้ โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบก็自然不会เกิดขึ้น ดังนั้น การเรียนรู้แบบนี้ความใส่ใจจึงเป็นสิ่งที่ผู้เรียนจะต้องมี

๒. กระบวนการจดจำ (Retention Process) บันดูรา อธิบายว่า การที่ผู้เรียน หรือผู้สังเกตสามารถที่จะเลียนแบบหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบได้ก็เป็นเพราะผู้เรียนบันทึกสิ่งที่ตนสังเกตจากตัวแบบไว้ในความจำระยะ

๓. กระบวนการจูงใจ (Motivation Process) บันดูรา อธิบายว่า แรงจูงใจของผู้เรียนที่จะแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบที่ตนสังเกต เนื่องมาจากความคาดหวังว่า การเลียนแบบจะนำประโยชน์มาใช้ เช่น การได้รับแรงเสริมหรือรางวัล หรืออาจจะนำประโยชน์บางสิ่งบางอย่างมาให้รวมทั้งการคิดว่าการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบจะทำให้ตนหลีกเลี่ยงปัญหาได้ในห้องเรียนเวลาครูให้รางวัลหรือลดโทษพฤติกรรมของนักเรียน คนใดคนหนึ่งนักเรียนทั้งห้องก็จะเรียนรู้โดยการสังเกต และเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมหรือไม่แสดง

จากข้อมูลข้างต้นจึงสรุปได้ว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา เน้นความสำคัญของการเรียนรู้แบบการสังเกตหรือเลียนแบบจากตัวแบบ ซึ่งอาจจะเป็นได้ทั้งตัวบุคคลจริง ๆ เช่น ครู เพื่อน หรือจากภาพยนตร์โทรทัศน์ การ์ตูน การเรียนรู้โดยการสังเกตประกอบด้วย ๒ ชั้น คือ ชั้นการรับมา ซึ่งการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางพุทธิปัญญา และชั้นการกระทำ ตัวแบบที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลมีทั้งตัวแบบในชีวิตจริงและตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์

๓. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยม (Cognitive Theory) ทฤษฎีปัญญานิยมนี้เกิดขึ้นจากแนวคิดของชอมสกี (Chomsky) ที่ไม่เห็นด้วยกับสกินเนอร์ (Skinner) บิดาของทฤษฎีพฤติกรรมนิยมในการมองพฤติกรรมมนุษย์ไว้ว่า เป็นเสมือนการทดลองทางวิทยาศาสตร์ ชอมสกีเชื่อว่าพฤติกรรมมนุษย์นั้นเป็นเรื่องของภายในจิตใจ มนุษย์ไม่ใช่ผ้าขาวที่เมื่อใส่สีอะไรลงไปก็จะกลายเป็นสีนั้น มนุษย์มีความนึกคิด มีอารมณ์จิตใจและความรู้สึกภายในที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นการออกแบบการเรียนการสอนก็ควรที่จะ

^{๒๙} ลักขณา สรวิวัฒน์, จิตวิทยาสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕๙.

คำนึงถึงความแตกต่างภายในของมนุษย์ด้วย ทฤษฎีที่สำคัญ ๆ ของกลุ่มปัญญานิยม ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มเกสตัลท์ ทฤษฎีเครื่องหมาย ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียต์เจ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของบรูเนอร์ ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความหมาย ทฤษฎีประมวลสารสนเทศ ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน มีรายละเอียด ดังนี้^{๓๐}

๑. ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt's Theory) ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มเกสตัลท์ เกิดจากนักจิตวิทยาชาวเยอรมันตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๑๒ โดยมีผู้นำกลุ่ม คือ เวอร์ไทเมอร์ (Wertheimer) โคห์เลอร์ (Kohler) คอฟฟ์กา (Koffka) และเลวิน (Lewin) ทั้งกลุ่มมีแนวความคิดว่าการเรียนรู้เกิดจากการจัดประสบการณ์ทั้งหลายที่อยู่กระจัดกระจายให้มารวมกันเสียก่อน แล้วจึงพิจารณาส่วนย่อยต่อไป ซึ่งมีกฎในการเรียนรู้ ดังนี้

๑) การรับรู้ (Perception) เป็นการแปลความหมายจากการสัมผัสด้วยอวัยวะสัมผัสทั้ง ๕ ส่วน คือ หู ตา จมูก ลิ้นและผิวหนัง การรับรู้ทางสายตาส่งประมาณร้อยละ ๗๕ ของการรับรู้ทั้งหมด ดังนั้น กลุ่มของเกสตัลท์จึงจัดระเบียบการรับรู้โดยแบ่งเป็นกฎ ๔ ข้อ เรียกว่า กฎแห่งการ จัดระเบียบ คือ

(๑) กฎแห่งความชัดเจน (Clearness) การเรียนรู้ที่ดีต้องมีความชัดเจนและแน่นอน เพราะผู้เรียนมีประสบการณ์เดิมแตกต่างกัน

(๒) กฎแห่งความคล้ายคลึง (Law of Similarity) เป็นการวางหลักการรับรู้ในสิ่งทีคล้ายคลึงกันเพื่อจะได้รู้ว่าสามารถจัดเข้ากลุ่มเดียวกัน

(๓) กฎแห่งความใกล้ชิด (Law of Proximity) เป็นการกล่าวถึงว่าถ้าสิ่งใดหรือสถานการณ์ใดที่มีความใกล้ชิดกัน ผู้เรียนมีแนวโน้มที่จะรับรู้สิ่งนั้นไว้แบบเดียวกัน

(๔) กฎแห่งความต่อเนื่อง (Law of Continuity) สิ่งเร้าที่มีทิศทางในแนวเดียวกัน ซึ่งผู้เรียนจะรับรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน

(๕) กฎแห่งความสมบูรณ์ (Law of Closser) สิ่งเร้าที่ขาดหายไปผู้เรียนสามารถรับรู้ให้เป็นภาพสมบูรณ์ได้โดยอาศัยประสบการณ์เดิม

๒) การหยั่งเห็น (Insight) หมายถึง การเกิดความคิดแวบขึ้นมาทันทีทันใด ในขณะที่ประสบปัญหาโดยมองเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาตั้งแต่เริ่มแรกเป็นขั้นตอนจนสามารถแก้ปัญหาได้ เป็นการมองเห็นสถานการณ์ในแนวทางใหม่ ๆ ขึ้น โดยเกิดจากความเข้าใจและความรู้สึกที่มีต่อสถานการณ์ว่า ได้ยินได้ค้นพบแล้ว ผู้เรียนจะมองเห็นช่องทางการแก้ปัญหาขึ้นได้ในทันทีทันใดการทดลองกลุ่มเกสตัลท์ เพื่อที่จะได้เข้าใจวิธีการแนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่มนี้เกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วย

๒. ทฤษฎีเครื่องหมาย (Sign Theory) ของทอลแมน (Tolman) แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของทฤษฎีนี้ คือ การเรียนรู้เกิดจากการใช้เครื่องหมายเป็นตัวชี้ทางให้แสดงพฤติกรรมไปสู่จุดหมายปลายทาง หลักการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีนี้เน้นการสร้างแรงขับและหรือแรงจูงใจให้ผู้เรียนบรรลุจุดหมายใด ๆ โดยใช้เครื่องหมายสัญลักษณ์หรือสิ่งอื่นๆ ที่เป็นเครื่องชี้ทางควบคู่ไปด้วย หลักการของทฤษฎีเครื่องหมาย ดังนี้

^{๓๐} ทิศนา ขัมมณี, **ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาระบบการคิด**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

๑) ในการเรียนรู้ต่าง ๆ ผู้เรียนมีการคาดหวังรางวัล (Reward expectancy) หากรางวัลที่คาดว่าจะได้รับไม่ตรงตามความพอใจและความต้องการ ผู้เรียนจะพยายามแสวงหารางวัลหรือสิ่งที่ต้องการต่อไป

๒) ขณะที่ผู้เรียนจะพยายามไปให้ถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการ ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้เครื่องหมาย สัญลักษณ์ สถานที่ (Place Learning) และสิ่งอื่น ๆ ที่เป็นเครื่องชี้ตามไปด้วย

๓) ผู้เรียนมีความสามารถที่จะปรับการเรียนรู้ของตนไปตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปจะไม่กระทำซ้ำ ๆ ในทางที่ไม่สามารถสนองความต้องการ หรือวัตถุประสงค์ของตน

๔) การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้น บางครั้งจะไม่แสดงออก ในทันทีอาจจะแฝงอยู่ในตัวผู้เรียนไปก่อนจนกว่าจะถึงเวลาที่เหมาะสมหรือจำเป็นจึงจะแสดงออก (Latent Learning)

๓. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Cognitive Development Theory) เพียเจต์ (Piaget) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านการคิดของเด็กว่ามีขั้นตอนหรือกระบวนการอย่างไร ทฤษฎีของเพียเจต์ตั้งอยู่บนรากฐานของฟังก์ชันประกอบที่เป็นพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม เขาอธิบายว่า การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปตามพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งจะมีพัฒนาการไปตามวัยต่าง ๆ เป็นลำดับขั้น พัฒนาการเป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ควรที่จะเร่งเด็กให้ข้ามจากพัฒนาการจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง เพราะจะทำให้เกิดผลเสียแก่เด็ก แต่การจัดประสบการณ์ ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในช่วงที่เด็กกำลังจะพัฒนาไปสู่ขั้นที่สูงกว่า สามารถช่วยให้เด็กพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์มีสาระสรุปได้ดังนี้

๑) พัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลเป็นไปตามวัยต่าง ๆ เป็นลำดับขั้น ดังนี้

(๑) ขั้นประสาทรับรู้และการเคลื่อนไหว (Sensori-Motor Stage) เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง ๒ ปี พฤติกรรมของเด็กในวัยนี้ขึ้นอยู่กับ การเคลื่อนไหวเป็นส่วนใหญ่

(๒) ขั้นก่อนปฏิบัติการคิด (Preoperational Stage) เริ่มตั้งแต่อายุ ๒ - ๗ ปี แบ่งออกเป็นขั้นย่อยอีก ๒ ขั้น คือ

- ขั้นก่อนเกิดสัจกับ (Preconceptual Thought) เป็นขั้นพัฒนาการของเด็กอายุ ๒ - ๔ ปี เป็นช่วงที่เด็กเริ่มมีเหตุผลเบื้องต้น สามารถจะโยงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ ๒ เหตุการณ์ หรือมากกว่ามาเป็นเหตุผล เกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน แต่เหตุผลของเด็กวัยนี้ยังมีขอบเขตจำกัดอยู่

- ขั้นการคิดแบบญาณหยั่งรู้ นึกออกเองโดยไม่ใช้เหตุผล (Intuitive Thought) เป็นขั้นพัฒนาการของเด็กอายุ ๔ - ๗ ปี ขั้นนี้เด็กจะเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ รวมตัวดีขึ้น รู้จักแยกประเภทและแยกชิ้นส่วนของ

(๓) ขั้นปฏิบัติการคิดด้านรูปธรรม (Concrete Operation Stage) เริ่มจากอายุ ๗ - ๑๑ ปี พัฒนาการทางด้านสติปัญญาและความคิดของเด็กวัยนี้สามารถสร้างกฎเกณฑ์และตั้งเกณฑ์ในการแบ่งสิ่งแวดล้อมออกเป็นหมวดหมู่ได้

(๔) ขั้นปฏิบัติการคิดด้วยนามธรรม (Formal Operational Stage) เริ่มจากอายุ ๑๑ - ๑๕ ปี ในขั้นนี้พัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดของเด็กวัยนี้เป็นขั้นสุดยอด คือเด็กในวัยนี้จะเริ่มคิด แบบผู้ใหญ่ ความคิดแบบเด็กจะสิ้นสุดลง เด็กจะสามารถที่จะคิดหาเหตุผล นอกเหนือไปจากข้อมูลที่มีอยู่

๒) พัฒนาการทางการรู้คิดของเด็กในช่วงอายุ ๖ ปีแรกของชีวิต ซึ่งเพียเจต์ได้ศึกษาไว้ เป็นประสบการณ์สำคัญที่เด็กควรได้รับการส่งเสริม มี ๖ ขั้น ได้แก่

(๑) ขั้นความรู้แตกต่าง (Absolute Differences) เด็กเริ่มรับรู้ในความแตกต่างของสิ่งของที่มองเห็น

(๒) ขั้นรู้สิ่งตรงกันข้าม (Opposition) ขั้นนี้ได้รู้ว่าของต่าง ๆ มีลักษณะตรงกันข้ามเป็น ๒ ด้าน เช่น มี - ไม่มี หรือ เล็ก - ใหญ่

(๓) ขั้นรู้หลายระดับ (Discrete Degree) เด็กเริ่มรู้จักคิดสิ่งเกี่ยวกับลักษณะที่อยู่ตรง กลางระหว่างปลายสุดสอง ปลาย เช่น ปานกลาง น้อย

(๔) ขั้นความเปลี่ยนแปลงต่อเนื่อง (Variation) เด็กสามารถเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ เช่น บอกถึงความเจริญเติบโตของต้นไม้

(๕) ขั้นรู้ผลของการกระทำ (Function) ในขั้นนี้เด็กจะเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลง

(๖) ขั้นการทดแทนอย่างลงตัว (Exact Compensation) เด็กจะรู้ว่าการกระทำหนึ่งของสิ่งหนึ่งเปลี่ยนแปลงย่อมมีผลต่ออีกสิ่งหนึ่งอย่างหักเหกัน

๓) กระบวนการทางสติปัญญามีลักษณะดังนี้

(๑) การซึมซับหรือการดูดซึม (Assimilation) เป็นกระบวนการทางสมองในการรับประสบการณ์ เรื่องราว และข้อมูลต่าง ๆ เข้ามาสะสมเก็บไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

(๒) การปรับและจัดระบบ (Accommodation) คือ กระบวนการทางสมองในการปรับ ประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่ให้เข้ากันเป็นระบบหรือเครือข่ายทางปัญญาที่ตนสามารถเข้าใจได้ เกิดเป็นโครงสร้างทางปัญญาใหม่ขึ้น

(๓) การเกิดความสมดุล (Equilibration) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากขั้นของการปรับ หากการปรับเป็นไปอย่างผสมผสานกลมกลืนก็จะก่อให้เกิดสภาพที่มีความสมดุลขึ้น หากบุคคลไม่สามารถปรับประสบการณ์ใหม่และประสบการณ์เดิมให้เข้ากันได้ ก็จะเกิดภาวะความไม่สมดุลขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญารุ่งขึ้นในตัวบุคคล

๔. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของบรุนเนอร์ (Bruner's Theory Discovery Learning) บรุนเนอร์ (Bruner) เป็นนักจิตวิทยาที่สนใจและศึกษาเรื่องของพัฒนาการทางสติปัญญา ต่อเนื่องจากเพียเจต์ เขาเชื่อว่ามนุษย์เลือกที่จะรับรู้สิ่งที่ตนเองสนใจและการเรียนรู้เกิดจาก กระบวนการค้นพบด้วยตัวเอง ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของบรุนเนอร์ สรุปได้ดังนี้

๑) การจัดโครงสร้างของความรู้ให้มีความสัมพันธ์ และสอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก

๒) การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับระดับความพร้อมของผู้เรียน และสอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียนจะช่วยให้การเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพ

๓) การคิดแบบหยั่งรู้ (Intuition) เป็นการคิดหาเหตุผลอย่างอิสระที่สามารถช่วยพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้

๔) แรงจูงใจภายในเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้

๕) ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์แบ่งได้เป็น ๓ ขั้นใหญ่ ๆ คือ

- ขั้นการเรียนรู้จากการกระทำ (Enactive Stage) คือ ขั้นของการเรียนรู้จากการใช้ประสาทสัมผัสรับรู้สิ่งต่าง ๆ การลงมือกระทำช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ดี การเรียนรู้เกิดจากการกระทำ
- ขั้นการเรียนรู้จากความคิด (Iconic Stage) เป็นขั้นที่เด็กสามารถสร้างมโนภาพในใจได้ และสามารถเรียนรู้จากภาพแทนของจริงได้
- ขั้นการเรียนรู้สัญลักษณ์และนามธรรม (Symbolic Stage) เป็นขั้นการเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรมได้

๖) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากการที่คนเราสามารถสร้างความคิดรวบยอด หรือสามารถจัดประเภทของสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

๗) การเรียนรู้ที่ได้ผลดีที่สุด คือ การทำให้ผู้เรียนได้ค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Discovery learning)

๕. ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความหมาย (Meaningful learning) เจ้าของทฤษฎีนี้ คือ ออซูเบล (Ausubel) ทฤษฎีของออซูเบลเป็นทฤษฎีที่หาหลักการอธิบายการเรียนรู้ที่เรียกว่า “Meaningful Verbal Learning” โดยเฉพาะการเชื่อมโยงความรู้ที่ปรากฏในหนังสือที่โรงเรียนใช้กับความรู้เดิมที่อยู่ในสมองของผู้เรียน ในโครงสร้างสติปัญญา (Cognitive Structure) หรือ การสอนโดยวิธีการให้ข้อมูลข่าวสาร ด้วยถ้อยคำทฤษฎีของออซูเบล เน้นความสำคัญของการเรียนรู้ที่มีความเข้าใจทฤษฎีของออซูเบลบางครั้งเรียกว่า “Subsumption Theory” ประเภทของการเรียนรู้ที่มีความหมายของ ออซูเบล ดังนี้

๑) Subordinate learning - Derivation Subsumption เป็นการเชื่อมโยงสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ใหม่กับหลักการหรือ กฎเกณฑ์ที่เคยเรียนมาแล้ว โดยการได้รับข้อมูลมาเพิ่ม เช่น มีคนบอก Correlative subsumption เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายเกิดจากการขยายความ หรือปรับโครงสร้างทางสติปัญญาที่มีมาก่อนให้สัมพันธ์กับสิ่งที่จะเรียนรู้ใหม่

๒) Superordinate learning เป็นการเรียนรู้โดยการอนุมาน โดยการจัดกลุ่มสิ่งที่เรียนใหม่เข้ากับความคิดรวบยอดที่กว้างและครอบคลุมความคิดยอดของสิ่งที่เรียนใหม่

๓) Combinatorial learning เป็นการเรียนรู้หลักการกฎเกณฑ์ต่างๆ เชิงผสมในวิชาคณิตศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ โดยการใช้เหตุผลหรือการสังเกตเทคนิคการสอน

๖. ทฤษฎีประมวลสารสนเทศ (Information Processing) ทฤษฎีนี้มีแนวคิดว่าการทำงานของสมองมีความคล้ายคลึงกับการทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์ คลอสเมียร์ (Klausmeier) ได้อธิบายการเรียนรู้ของมนุษย์โดยเปรียบเทียบการทำงานของคอมพิวเตอร์กับการทำงานของสมอง ซึ่งมีการทำงานเป็นขั้นตอน ดังนี้

- ๑) การรับข้อมูล (Input) โดยผ่านทางอุปกรณ์หรือเครื่องรับข้อมูล
- ๒) การเข้ารหัส (Encoding) โดยอาศัยชุดคำสั่งหรือซอฟต์แวร์ (Software)
- ๓) การส่งข้อมูลออก (Output) โดยผ่านทางอุปกรณ์

๗. ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) แนวคิด Constructivism เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของความรู้ของมนุษย์ มีความหมายทั้งในเชิงจิตวิทยาและเชิงสังคมวิทยา ทฤษฎีด้านจิตวิทยาเริ่มต้นจาก Jean Piaget ซึ่งเสนอว่า การเรียนรู้ของเด็กเป็นกระบวนการส่วนบุคคลมีความเป็นอัตนัย Vygotsky ได้ขยายขอบเขตการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลว่าเกิดจากการสื่อสาร ทางภาษากับบุคคลอื่น

สำหรับด้านสังคมวิทยา Emile Durkheim และคณะ เชื่อว่าสภาพแวดล้อม ทางสังคมมีผลต่อการเสริมสร้างความรู้ใหม่

ทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนว Constructivism จัดเป็นทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยม (Cognitive Psychology) มีรากฐานมาจากผลงานของ Ausubel และ Piaget

ประเด็นสำคัญประการแรกของทฤษฎีการเรียนรู้ตาม Constructivism คือ ผู้เรียนเป็นผู้สร้าง (Construct) ความรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พบเห็นกับความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่เดิม โดยใช้กระบวนการทางปัญญา (Cognitive apparatus) ของตน

ประเด็นสำคัญประการที่สองของทฤษฎี คือ การเรียนรู้ตามแนว Constructivism คือ โครงสร้างทางปัญญา เป็นผลของความพยายามทางความคิด ผู้เรียนสร้างเสริมความรู้ผ่านกระบวนการทางจิตวิทยาด้วยตนเอง ผู้สอนไม่สามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญาของผู้เรียนได้ แต่ผู้สอนสามารถช่วยผู้เรียนปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญาได้โดยจัดสภาพการณ์ที่ทำให้เกิดภาวะไม่สมดุลขึ้น

๘. ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน (Constructionism) ทฤษฎี “Constructionism” เป็นทฤษฎีที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการพัฒนาทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget) เช่นเดียวกับทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructionism) ผู้พัฒนาทฤษฎีนี้ คือ ศาสตราจารย์ ซีมัวร์ เพเพอร์ท (Seymour Papert) แห่งสถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตส์ (Massachusetts Institute of Technology) เพเพอร์ทได้มีโอกาสร่วมงานกับเพียเจต์และได้พัฒนา ทฤษฎีนี้ขึ้นมาใช้ในการศึกษา

แนวคิดของทฤษฎีนี้ คือ การเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างพลังความรู้ในตนเอง หากผู้เรียนมีโอกาสได้สร้างความคิดและนำความคิดของตนเองไปสร้างสรรค์ชิ้นงานโดยอาศัยสื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะทำให้ความคิดเห็นนั้นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น หลักการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีนี้ คือ ครูจะต้องทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ให้คำปรึกษาชี้แนะแก่ผู้เรียนเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ในการประเมินผลนั้นต้องมีการประเมินทั้งทางด้านผลงานและกระบวนการซึ่งสามารถใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การประเมินตนเอง การประเมินโดยครูและเพื่อน การสังเกต การประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมงาน

จากข้อมูลข้างต้นจึงสรุปได้ว่า ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยม ปัญญา นิยมหรือกลุ่มความรู้ ความเข้าใจ หรือบางครั้งอาจเรียกว่ากลุ่มพุทธินิยม เป็นกลุ่มที่เน้นกระบวนการทางปัญญาหรือความคิด นักคิดกลุ่มนี้ได้ขยายขอบเขตของความคิดที่เน้นทางด้านพฤติกรรม ออกไปสู่กระบวนการทาง ความคิด ซึ่งเป็นกระบวนการภายในสมอง การดึงข้อมูลออกมาใช้ในการกระทำและการแก้ปัญหาต่างๆ การเรียนรู้ เป็นกระบวนการทางสติปัญญาของมนุษย์ในการที่จะสร้างความรู้ความ เข้าใจให้แก่ตนเอง

๒.๔.๒ วิวัฒนาการของทฤษฎีการเรียนรู้

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์,^{๓๑} ได้แบ่งทฤษฎีการเรียนรู้ออกเป็น ๓ ช่วง คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ ในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มจิตนิยม หรือกลุ่มเน้นการฝึกจิต หรือ สมอง (Mental Discipline) ทฤษฎีการเรียนรู้ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้

^{๓๑} ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, ๔๐ นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (พิมพ์ครั้งที่ ๕), (กรุงเทพมหานคร: แดเน็กซ์ อินเทอร์เน็ตปอเรชั่น ๒๕๕๕), หน้า ๑๗.

กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) กลุ่มพุทธินิยมหรือความรู้ความเข้าใจ (Cognitivism) กลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) และกลุ่มผสมผสาน (Eclecticism) และทฤษฎีการเรียนรู้และการสอนร่วมสมัย (ยุคปัจจุบัน) เช่น ทฤษฎีหุปัญญา ทฤษฎีการสร้างความรู้ และทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นต้น

ในที่นี้ข้าพเจ้าขอนำเสนอทฤษฎีการเรียนรู้ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ และทฤษฎีการเรียนรู้และการสอนร่วมสมัย เนื่องจากเห็นว่ายุคปัจจุบันมีความสอดคล้อง กับทฤษฎีดังกล่าว และสามารถนำแนวคิดไปสู่หลักการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีความหมายทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอน ซึ่งจากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีดังกล่าวจากนักวิชาการหลายท่าน ได้แก่ ทิศนา ขัมมณี,^{๓๒} ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์,^{๓๓} วัชรพล วิบูลยศรีน,^{๓๔} และ ญัฐกร สงคราม.^{๓๕} สามารถสรุปรายละเอียดเกี่ยวกับทฤษฎีในแต่ละยุค ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ นักวิชาการนักส่วนใหญ่เริ่มต้นสนใจทฤษฎีกลุ่มพฤติกรรมนิยม ต่อมาให้ความสนใจเกี่ยวกับกระบวนการความคิดหรือทางสมอง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการทำให้เกิดการเรียนรู้ จึงเกิดทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพุทธินิยม หรือปัญญานิยม โดยเป็นฐานสำคัญของทฤษฎีการเรียนรู้ที่นิยมกันในปัจจุบัน ต่อมานักวิชาการเริ่มให้ความสนใจในเรื่องของจิตใจและความรู้สึกของมนุษย์ ทำให้เกิดเป็นทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปและแต่ละทฤษฎีต่างก็มีข้อดีและข้อจำกัดที่แตกต่างกันไป ซึ่งทำให้นักวิชาการได้เริ่มผสมผสานแนวคิดหลายแนวเข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มผสมผสานจะเห็นได้ว่าในแต่ละยุคได้มีการพัฒนาในส่วนที่ยังบกพร่องหรือส่วนที่ยังขาดอยู่ จนกระทั่งทำให้ได้ข้อความรู้ที่สมบูรณ์ขึ้น เพื่อใช้เป็นฐานของการพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

ช่วงของยุคปัจจุบันนี้ นักวิชาการมีการพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ ให้สามารถตอบโจทย์ของสภาพสังคมในปัจจุบันที่ต้องการให้คนมีทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ ได้เป็นอย่างดี โดยเริ่มจากทฤษฎีกระบวนการทางสมองในการประมวลข้อมูล ที่ได้กล่าวว่าการได้มาซึ่งความรู้ของผู้เรียนต้องมาจากสิ่งที่สนใจ และความรู้เดิมของผู้เรียน ซึ่งสามารถใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียนได้อีกทั้งทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้จากสิ่งที่พบกับความรู้ที่มีอยู่เดิม มากกว่าการเป็นผู้รับจากครูเพียงอย่างเดียว ซึ่งสามารถช่วยให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้ที่มีความหมายมากขึ้น นอกจากนี้ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถสร้างชิ้นงานจากแนวความคิดของตน โดยจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาตนเองของผู้เรียนให้เป็นผู้ที่สร้างสรรค์นวัตกรรมมากกว่าการเป็นผู้ใช้ในอนาคต และทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ

^{๓๒} ทิศนา ขัมมณี, ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (พิมพ์ครั้งที่ ๑๘), (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๕๗), หน้า ๕๐ - ๗๘.

^{๓๓} ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, ๘๐ นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (พิมพ์ครั้งที่ ๕), (กรุงเทพมหานคร: แดเน็กซ์ อินเทอร์เน็ตเซอร์วิส ๒๕๕๕), หน้า ๑๘ - ๓๑.

^{๓๔} วัชรพล วิบูลยศรีน, นวัตกรรมและสื่อการเรียนการสอนภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๕๖), หน้า ๕๒ - ๗๑.

^{๓๕} ญัฐกร สงคราม, การออกแบบและพัฒนามัลติมีเดียเพื่อการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๕๓), หน้า ๓๕-๗๘.

ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนช่วยกันสร้างองค์ความรู้ โดยจะเป็นพื้นฐานให้ผู้เรียนเกิดทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น และส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอีกด้วย

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท ๔

๒.๕.๑ ความหมายของอิทธิบาท ๔

ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวไว้ว่า ในวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก หลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจนั้น ๆ ที่เรียกว่า อิทธิบาทธรรม ให้ถึงความสำเร็จซึ่งมี ๔ ข้อ คือ

จตตาโร อิทธิปาทา อิธ ภิกขุ ฉนทสมาธิปธานสงขารสมนนาคตํ อิทธิปาทํ ภาเวติ
วิริยสมาธิปธานสงขารสมนนาคตํ อิทธิปาทํ ภาเวติ จตตสมาธิปธานสงขารสมนนาคตํ อิทธิปาทํ ภาเวติ
จตตสมาธิปธานสงขารสมนนาคตํ อิทธิปาทํ ภาเวติ วิมัสสาสมาธิปธานสงขารสมนนาคตํ อิทธิปาทํ
ภาเวติ

เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร

เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร

เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร

เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิมัสสาสมาธิปธานสังขาร

พระไตรปิฎก ได้อธิบายถึงอิทธิบาท ๔ ไว้ว่า เป็นหลักธรรมคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ ธรรมนำไปสู่ความสำเร็จคือภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ๑. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร ๒. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร ๓. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร ๔. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมัสสาสมาธิปธานสังขาร ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายพึงเจริญอิทธิบาท ๔ ประการ เพื่อยุ้ย เพื่อกำหนด เพื่อกำหนดสิ้นไป เพื่อละอุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล^{๓๖}

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้อธิบายว่า อิทธิหมายถึงความเจริญ ความงอกงาม ความสำเร็จ บาท หมายถึง ทาง เส้นทางอุปายเครื่องบรรลु รวมเป็นอิทธิบาท หมายถึง ทางหรืออุปายเป็นเครื่องบรรลุความรุ่งเรืองหรือความสำเร็จ^{๓๗}

สารานุกรมพระพุทธศาสนา ได้อธิบายว่า อิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์มี ๔ อย่างคือ ๑. ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น ๒. วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น ๓. จิตตะ เอาใจฝักใฝ่สิ่งนั้น ไม่วางธุระ ๔. วิมัสสา มั่นตริตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น คุณ ๔ อย่างนี้มีบริบูรณ์แล้วอาจชักนำบุคคลให้ถึงสิ่งที่ต้องประสงค์ซึ่งไม่เหลือวิสัย^{๓๘}

^{๓๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๘๘/๔๒๗.

^{๓๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๗๓.

^{๓๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายของอิทธิบาท ๔ ไว้ในหนังสือ การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ว่า อิทธิบาท ๔ หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จ หรือ ทางแห่งความสำเร็จ มี ๔ ประการคือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ฉันทะ คือ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้น วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง สอบสวนพิจารณาหรือหมายความว่ามีความรักใคร่พากเพียรทำเอาจิตฝึกฝนใช้ปัญญาสอบสวนนี้เป็นอิทธิบาท ๔^{๓๙}

พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบัณฑิตคุณ) ได้กล่าวถึงหลักอิทธิบาท ๔ ในหนังสืองานคือชีวิต ชีวิตคืองานบันดาลสุข ว่า อิทธิบาท ๔ คือ ข้อธรรมะที่เป็นบันไดแห่งความสำเร็จ ในการปฏิบัติกิจทุกอย่าง ประกอบไปด้วย ฉันทะ ความพอใจในสิ่งที่เราจะทำวิริยะ ความเพียรไม่ทอดถอนในการประกอบกิจนั้น ๆ จิตตะ เอาใจใส่ไม่ทอดธุระในเรื่องนั้น ๆ วิมังสา จะต้องทำงานนั้นต่อไป บันไดสู่ความสำเร็จสี่ประการที่กล่าวนี้ข้อสุดท้ายสำคัญสุด^{๔๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือ ทางแห่งความสำเร็จจุดเริ่มที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ถ้าเราพัฒนาคนถูกต้องอย่างที่ว่า มนุษย์ไม่แปลกแยก จากความเป็นจริง ของ ธรรมชาติตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน ทุกอย่างก็สอดคล้องไปกันได้หมด ไม่มีอะไรเสียหายเมื่อเราวางฐานได้ดี แล้ว เราก็ใช้หลักการต่าง ๆ ในการทำงานบนพื้นฐานแห่งความถูกต้องนั้น เมื่อพื้นฐานถูกต้องแล้วเราเอาธรรมะอะไรมาใช้ตอนนี้ ก็เดินหน้าไปด้วยดี เช่น เอาหลักอิทธิบาทมาเข้ามาใช้แทบทุกท่านรู้จัก อิทธิบาท คือ หลักแห่งความสำเร็จ^{๔๑}

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือ บทของพระธรรม เช่นว่า จะมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ที่เรียกว่า อิทธิบาท นี้ต้องมีและมีได้โดยไม่รู้สีกตัวคนที่มีการทำงาน ย่อมทำงานด้วยความพอใจ ความขยันขันแข็ง ความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอ นี้เรียกว่า เขามีอิทธิบาททั้งสี่ประการนั้นอยู่โดยไม่รู้สีกตัว^{๔๒}

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท คือ ทางจะไปสู่ความสำเร็จ ๔ ประการ คือ ๑. ฉันทะความพอใจ ๒. วิริยะ ความเพียร ๓. จิตตะ ความเอาใจใส่ ๔. วิมังสา ไตร่ตรองค้นคว้าในสิ่งนั้น ๆ ถ้าเรารักสิ่งนั้น เอาใจใส่สิ่งนั้น มันก็ก้าวหน้า การคิดการทำก็ก้าวหน้าต่อไป เพราะเรารักสิ่งนั้น ถ้าไม่รักมันก็ไม่ไปได้^{๔๓}

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ , ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

^{๔๐} พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบัณฑิตคุณ), งานคือชีวิต ชีวิตคืองานบันดาลสุข, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม,ม.ป.ป.,๒๕๕๑), หน้า ๖๐.

^{๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมะกับการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๗๙.

^{๔๒} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), การงานที่เป็นสุข, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๓๐.

^{๔๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕๐.

พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงอิทธิบาท แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่าอิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น ๔ คือ

- ๑.๑ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
- ๑.๒ วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น
- ๑.๓ จิตตะ ความเอาใจใส่ฝึกฝนในสิ่งนั้น
- ๑.๔ วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น

ธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่าง ๆ มีหน้าที่เฉพาะของตน ฉันทะ คือความพอใจในฐานะเป็นสิ่งที่ ตนถือว่า ดีที่สุด ที่มนุษย์เราควรจะได้ ข้อนี้เป็นกำลังใจอันแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรม ข้อต่อไปทุกข้อ วิริยะ คือ ความพากเพียร หมายถึงการกระทำที่ติดต่อกัน ไม่ขาดตอน เป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จ คำนี้มีความหมายของความกล้าหาญเจืออยู่ด้วยส่วนหนึ่ง จิตตะ หมายถึง ความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้น ไปจากความรู้สึกของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัด อยู่ในใจเสมอ คำนี้ รวมความหมายของคำว่า “สมาธิ” อยู่ด้วยอย่างเต็มที่ วิมังสา หมายถึงความสอดส่องในเหตุ และผลแห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ให้ลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้รวมความหมายของคำว่า ปัญญาไว้อย่างเต็มที่^{๔๔}

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ) ได้กล่าวไว้ในหนังสือคู่มือปฏิบัติธรรมวันพระและวันอาทิตย์ว่า อิทธิบาท ๔ ทางแห่งความสำเร็จ หมายถึงคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ มี ๔ ประการ คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความเพียร จิตตะ ความมีจิตมุ่งมั่น วิมังสา ความไตร่ตรอง อิทธิบาท ๔ ประการนี้เป็นคุณธรรมสนับสนุนให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จ รวมทั้งการปฏิบัติธรรมด้วย เพราะฉะนั้น จะทำให้คนเราเกิดความต้องการที่จะทำงานอยู่เสมอและปรารถนาจะให้ได้ดียิ่งขึ้นไป วิริยะ จะทำให้คนเราลงมือทำและทำด้วยความพยายามอย่างต่อเนื่อง จิตตะ จะทำให้คนเราซึ่งกำลังลงมือทำอยู่นั้นมีจิตมุ่งมั่นไม่เลือนลอยไม่ฟุ้งซ่าน วิมังสา จะทำให้คนเรารู้จักรอบคอบ รู้จักใคร่ครวญหาเหตุผลและวิธีการต่าง ๆ ในการทำงาน^{๔๕}

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตญาณโณ) ได้กล่าวไว้ว่าอิทธิบาท ๔ คือคุณธรรมที่จะนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ซึ่งต้องไม่เหลือวิสัยคือสิ่งที่ตนประสงค์นั้นต้องอยู่ในวิสัยที่อาจใช้ความเพียรพยายามทำให้เกิดขึ้นได้มิใช่เป็นความเพ้อฝันที่ไม่มีโอกาสประสบความสำเร็จ คุณธรรมกลุ่มนี้เรียกว่าอิทธิบาท ๔^{๔๖}

^{๔๔} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ทำอย่างไรจึงจะเรียนเก่ง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๙.

^{๔๕} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ), คู่มือปฏิบัติธรรมวันพระและวันอาทิตย์, วัดมหาพฤฒาราม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอพริ้นท์แอนด์แพ็ค จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๖๙.

^{๔๖} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตญาณโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๖.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล) ได้กล่าวไว้ว่าอิทธิบาท ๔ คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการกระทำการกิจการงานหรือการอาชีพประการแรกอิทธิบาทแปลความว่าทางแห่งความสำเร็จ กล่าวคือข้อปฏิบัติให้บรรลุความสำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพนั่นเอง^{๔๗}

พระราชปัญญาภิรมย์ (สุบิน เขมีย) ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือ คุณธรรมเครื่องให้สำเร็จตามประสงค์หรือสิ่งประสงค์คนในโลกนี้ย่อมต้องการสิ่งที่ประสงค์แห่งชีวิตกันคนละหลายรูปแบบแต่สิ่งประสงค์ที่คนต้องการตรงกันคือทรัพย์ยศ และผลงานทรัพย์เป็นสิ่งประสงค์ที่สำคัญยิ่งของชีวิต เพราะทรัพย์เป็นสิ่งอาศัยใช้สอยในการดำรงชีวิตประจำวันทรัพย์มีอยู่ ๒ ประการ คือ ทรัพย์สิน ๑ ทรัพย์สมบัติ ๑ ทรัพย์สิน คือ เงินตราสำหรับใช้จ่ายซื้อขายแลกเปลี่ยนอาหารเครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ทรัพย์สมบัติ คือ บ้านเรือนที่ดินที่นาที่สวนเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น^{๔๘}

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรตร ธิธมโม) ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท ๔ เป็นหัวข้อธรรมที่นำศึกษาเหตุเพราะประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าได้ใช้หมวดธรรมข้อนี้ พัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าโดยเฉพาะประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งมาจากคำว่าอุตสาหกรรมซึ่งแปลว่าความเพียรพยายาม และคำว่ากรรมแปลว่าการกระทำ เมื่อรวมกันแล้วได้คำว่าประเทศอุตสาหกรรมซึ่งแปลว่าประเทศที่ใช้ความเพียรพยายามในการสร้างกรรมให้เกิดขึ้นหรือประเทศที่ใช้อิทธิบาท ๔ ในการสร้างประเทศสูง^{๔๙}

พระมหาณรงค์ศักดิ์ ฐิตญาโณ ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือ ความสำเร็จด้วยดี การสำเร็จความกระทำให้แจ้งความเข้าถึงซึ่งธรรมเหล่านั้นอิทธิบาท คือ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ ของบุคคลผู้บรรลุธรรมเหล่านั้นเจริญอิทธิบาท คือ ย่อมเสพเจริญทำให้มากซึ่งธรรมเหล่านั้นด้วยเหตุนี้ จึงเรียกว่าเจริญอิทธิบาท^{๕๐}

ว.วชิรเมธี ได้กล่าวไว้ว่า การทำงานให้ประสบความสำเร็จตามแนวพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท ๔ อิทธิบาท แปลว่าหลักพื้นฐานแห่งความสำเร็จหรือทางสู่ความสำเร็จมีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ ๑. ฉันทะ คือ มีใจรักทำงานด้วยใจรักงาน ๒. วิริยะ คือ พากเพียรทำงานรักแล้วต้องขยันความขยัน คือ ภาวปฏิบัติการของความรักความรักในงานจะทำให้เรารู้ว่าควรทำงานอะไร ส่วนความขยันจะทำให้งานนั้นก้าวหน้าไปสู่ความสำเร็จการทำงานถ้าขาดความขยันความขำนาญก็จะไม่เกิด ๓. จิตตะ คือ จดจำจ่อจิตหมายความว่าทำอะไรก็ตามให้เจาะลงไปปักใจลงไปในสิ่งนั้นอย่างลึกซึ้งอย่างมุ่งมั่นอย่างจริงจังและอย่างทุ่มเทใครก็ตามที่ทำงานด้วยการเอาใจจดจ่ออยู่กับงานนั้น คนนั้นจะประสบความสำเร็จ ๔. วิมังสา คือ วินิจจวิจย ได้แก่ การวิเคราะห์สังเคราะห์สร้างสรรค์พัฒนานั่นเองเมื่อเราทำงานอะไรก็ตามให้พินิจพิเคราะห์สร้างสรรค์พัฒนา พระพุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างของนักวิจัย

^{๔๗} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), **ความสำเร็จหลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๔๘} พระราชปัญญาภิรมย์ (สุบิน เขมีย), **ประมวลบทพระธรรมเทศนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๒๖๐.

^{๔๙} พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรตร ธิธมโม), **รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๓.

^{๕๐} พระมหาณรงค์ศักดิ์ ฐิตญาโณ, **พระอภิธรรมปิฎก ๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๐ - ๒๒๑.

ชั้นยอดของโลกพระองค์ทรงสามารถสร้างปัญญาขึ้นมาใหม่จากเหตุการณ์ที่คนทั้งหลายมองไม่เห็นว่าเป็นทางมาของปัญญาได้อย่างไร หากเราดูจากพุทธประวัติได้ก็จะพบว่าสาเหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้าแต่เมื่อยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวชก็เป็นเพราะว่าพระองค์ทรงรู้จักใช้ปัญญาในเชิงสร้างสรรค์อันได้แก่การรู้จักคิดเชิงวิเคราะห์^{๕๑}

ปรีชา ช่างขวัญยืน และวิจิตร เกิดวิศิษฐ์ ได้กล่าวถึง อิทธิบาท ๔ ว่าเป็นข้อปฏิบัติแห่งความสำเร็จ ๔ ประการ ได้แก่

๑. ฉันทะ คือ ความพอใจในงานที่กระทำ หมายถึง การรักงานของตนหรือชอบงานของตน ไม่ว่าจะเป็นงานด้านใด อุปสรรคของฉันทะ คือ ความเบื่อหน่าย ขาดความรักงาน หหมดกำลังใจ ท้อถอยแล้วทอดทิ้ง งานกลายเป็นคนจับจด ทำอะไรไม่สำเร็จ การแก้ไขต้องสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นในงานใดที่ไม่ชอบมาแต่ต้นก็พยายามศึกษาให้เข้าใจและพิจารณาผลได้ผลเสียของงานนั้น ๆ ฉันทะก็จะเกิดขึ้น ถ้าเป็นงานใหญ่ก็ต้องยิ่งสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นมากเป็นทวีคูณ

๒. วิริยะ คือ ความเพียร ความขยันในการทำงาน การใช้ความเพียรมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับประเภทของงาน วิริยะเกิดขึ้นตามระดับของฉันทะ ยิ่งมีฉันทะเพิ่มขึ้น วิริยะก็จะเพิ่มขึ้นตาม อุปสรรคของวิริยะ คือ ความเกียจคร้าน ไม่ยอมสู้กับอุปสรรคหรือเหตุการณ์สิ่งแวดล้อมแล้ว จึงเลิกไม่ทำงาน วิธีแก้ไข คือ สร้างฉันทะให้เกิดขึ้นมาก ๆ ฉันทะจะช่วยหนุนวิริยะให้กล้าแข็งขึ้น เช่น การคบเพื่อนที่ขยัน ละเว้นการมั่วสุมกับคนที่เกียจคร้าน

๓. จิตตะ หมายถึง การหมั่นตรวจตราดูแล ใฝ่ใจในงานของตนเสมอ อุปสรรคของจิตตะ คือ ไม่ใฝ่ใจ การวางธุระหรือทอดทิ้งงานที่กำลังกระทำ การแก้ไข คือ การศึกษางานที่กำลังกระทำอยู่นั้นให้ชัดเจนแจ่มแจ้งเพื่อจะได้ทราบว่าควรจะกระทำในเวลาใด ที่ไหน และมีอะไรบ้างที่ต้องทำ เช่นเดียวกับปลูกต้นไม้ ต้องศึกษาเวลารดน้ำ การให้น้ำ การปราบศัตรูพืช เป็นต้น

๔. วิมังสา หมายถึง การใช้ปัญญาประกอบการงาน ปัญญาได้แก่ วิชาความรู้ที่จะนำมาใช้ในการงานที่กระทำ อุปสรรคของวิมังสา คือ ความโง่เขลา ขาดการแสวงหาความรู้ในงานที่กระทำ วิธีแก้ไขคือ ต้องแสวงหาความรู้ให้มาก ค้นคว้า หาวิธีที่จะทำงานให้ดีกว่าเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าเป็นงานใหญ่ก็ต้องจัดให้มีการระดมสติปัญญาของหมู่คณะเข้าช่วยเหลือ^{๕๒}

อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ และกวี อิศวรธรรม ได้กล่าวถึง ความหมายของอิทธิบาท ๔ ว่าเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความสำเร็จ มี ๔ ประการ ได้แก่

๑. ฉันทะ คือ ความพอใจในงานที่ทำ หมายถึง งานที่ทำนั้นเป็นสิ่งที่ตนชอบเป็นความชอบหรือความพอใจที่มีอยู่แล้วเกี่ยวกับงาน แต่คนเราไม่ได้มีโอกาสทำงานที่ตนชอบเสมอไป งานในหน้าที่และงานที่จำเป็นต้องทำก็มีอยู่มาก งานเช่นนี้ ถ้าไม่มีความชอบมาแต่เดิมก็ต้องสร้างความชอบ ความพอใจหรือแรงจูงใจในการทำงานขึ้น ความพอใจหรือแรงจูงใจนี้เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นได้ ถ้าได้ศึกษาให้รู้

^{๕๑} ว.วชิรเมธี, *คนสำราญงานสำเร็จ*, พิมพ์ครั้งที่๑๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์๒๕๕๑), หน้า ๙๒.

^{๕๒} ปรีชา ช่างขวัญยืน และวิจิตร เกิดวิศิษฐ์, *หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส๐๑๔ พระพุทธศาสนาสำหรับมัธยมศึกษาตอนต้น*, ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๒๙ - ๓๑.

งานนั้นอย่างละเอียด รู้วิธีทำงาน และจุดหมายของงานนั้นเป็นอย่างดีแล้ว เมื่อสร้างความพอใจในงานได้ และลงมือทำงานก็เท่ากับงานนั้นสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง

๒. **วิริยะ** คือ ความเพียรหรือความขยันทำงาน วิริยะจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฉันทะ ดังนั้น การจะขยันหมั่นเพียรทำงานให้สำเร็จได้ต้องสร้างฉันทะให้มาก นอกจากฉันทะแล้วสิ่งเสริมแรงก็เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างวิริยะ สิ่งเสริมแรง ได้แก่ รางวัล ของตอบแทน คำชม เป็นต้น การมีเพื่อนคอยให้กำลังใจและการมองเห็นความสำเร็จเป็นขั้น ๆ สิ่งเสริมแรงเหล่านี้จะช่วยให้มีความขยันหมั่นเพียรมากขึ้น

๓. **จิตตะ** คือ ความเอาใจใส่ หรือฝึกฝนในการนั้นเสมอ ตรวจสอบแล้วว่างานได้ทำไปแล้วเท่าไร ยังเหลือเท่าไร จึงจะสำเร็จ ในการทำงานมีอุปสรรคหรือข้อบกพร่องอย่างไร หรืองานนั้นทำไปได้อย่างไรราบรื่น จิตตะจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฉันทะและวิริยะ ถ้ามีความพอใจมาก ความขยันมาก ความเอาใจใส่ก็มากตามเป็นการมุ่งตรงต่อความสำเร็จอย่างรวดเร็ว

๔. **วิมังสา** คือ การใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล และกระบวนการทำงาน วิมังสาเป็นผลของจิตตะ คือ เมื่อตรวจตราดูแล้วเห็นว่าการทำงานบกพร่อง หรือผิดวัตถุประสงค์ก็จัดการแก้ไข ความบกพร่องและทำงานให้ตรงวัตถุประสงค์ อีกอย่างหนึ่งก็พิจารณาเหตุผลในการทำงานตามขั้นตอนงานที่ลงมือทำแล้วนั้นได้ผลเป็นขั้น ๆ อย่างไร เป็นผลที่พึงปรารถนาหรือไม่ ถ้าได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจหรือได้ผลไม่พึงปรารถนาก็จัดการแก้ไข^{๕๓}

สรุปได้ว่า อิทธิบาท ๔ หมายถึง ธรรมที่เป็นบันไดแห่งความสำเร็จในการปฏิบัติกิจทุกอย่างประกอบไปด้วย ฉันทะความพอใจในเรื่องที่เราจะทำ วิริยะความเพียรไม่ทอดเลยในการประกอบกิจนั้น ๆ จิตตะเอาใจใส่ไม่ทอดทิ้งธุระในเรื่องนั้น ๆ วิมังสาจะต้องทำงานนั้นต่อไปจนได้สู่ความสำเร็จ

๒.๕.๒ แนวคิดของหลักอิทธิบาท ๔

อิทธิบาท ๔ นั้นผู้วิจัยได้ศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อจะใช้หลักการและแนวคิดให้ประสบผลสำเร็จตามหลักอิทธิบาท ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ที่ได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก เพื่อจะให้ป็นข้อปฏิบัติหรือ เป็นแนวทางให้ประสบผลสำเร็จและศึกษาเอกสาร เพื่อในการปฏิบัติธรรมก็ดี ในการเล่าเรียนศึกษา หรือประกอบกิจการงานก็ดีเมื่อต้องการสมาธิเพื่อให้กิจที่ทำนั้นดำเนินไปอย่างได้ผลดีก็พึงปลูกเล้าและชักจูงอิทธิบาท ๔ อย่างนี้ให้เกิดเป็นองค์ธรรมเด่นนำขึ้นสักข้อหนึ่ง แล้วสมาธิความสุข สบายใจและการทำงานที่ได้ผลก็หวังได้เป็นอย่างมากกว่าจะเกิดมีตามมาเองพร้อมกันนั้น การฝึกสมาธิหรือการปฏิบัติธรรมส่วนหนึ่งก็จะเกิดขึ้นในห้องเรียน ในบ้าน ในนา ในที่ทำงานและสถานที่ทุก ๆ แห่ง

พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ในวินัยปิฎก มหาวิภังค์ว่าภิกษุทั้งหลายคำว่า มรรคภาวนา ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔, สัมมปธาน ๔, อิทธิบาท ๔, อินทรีย์ ๕, พละ ๕, โพชฌงค์ ๗, และ อริยมรรคมีองค์ ๘^{๕๔}

^{๕๓} อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ และกวี อิศริวรรณ, หนังสือเรียนสังคมศึกษารายวิชา สอ๑๔ - สอ๑๙ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๒ - ๑๐๓.

^{๕๔} วิมหา. (ไทย) ๑/๑๙๙/๑๘๕.

หลักการแนวคิดในการทำงานตามหลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ในวินัยปิฎก จุฬวรรค ว่า ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ธรรมวินัยนี้ มีรัตนะมาก มีรัตนะหลายชนิด คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิติบาท ๔ อินทริย ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี่เป็นความอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏประการที่ ๗ ในธรรมวินัยที่ภิกษุทั้งหลาย พบเห็นแล้ว ต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้^{๕๕}

ดังนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสใน สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ว่า พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติอิทธิบาท ๔ ประการนี้ และเพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญ ในเรื่องความสำเร็จ เพื่อพลีผลให้เกิดความสำเร็จ^{๕๖}

อีกนัยหนึ่งในสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ว่า ในเรื่องอายุของภิกษุ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะเจริญทำอิทธิบาท ๔ ประการนี้ ให้มาก เมื่อมุ่งหวัง เธอจะพึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป^{๕๗}

ได้ยกตัวอย่างในสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มุลปัณณาสก์ ว่า ในเรื่องอุปมาด้วยแม่ไก่ฟักไข่ ภิกษุเหล่านั้นเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิมังสาสมาธิปานสังขาร มีความเพียรยิ่ง รวมทั้งความเพียรอันยิ่ง อย่างนี้นั้น ย่อมเป็นผู้ควรแก่ความเปื้อนหายยิ่ง ควรแก่การตรัสรู้และควรแก่การบรรลุธรรม อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม^{๕๘}

ดังนั้น พระพุทธองค์ได้ให้หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ ในสุตตันตปิฎกมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์ไว้ว่า สาวกทั้งหลายของเรา ผู้ปฏิบัติตามเจริญอิทธิบาท ๔ ประการ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะความเพียรสร้างสรรค์)

๒. เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะความเพียรสร้างสรรค์)

๓. เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตความเพียรสร้างสรรค์)

๔. เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิมังสาสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาสมาธิความเพียรสร้างสรรค์) ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่^{๕๙}

อีกนัยหนึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัส สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ที่มาราบพูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิทธิบาท ๔ ประการพระองค์ทรงเจริญ ทำให้มากทำให้เป็นดุจญาณ ทำให้เป็นที่ตั้ง ตั้งไว้เนื่อง ๆ สัมสมแล้ว ปราปรสมอดีแล้ว ก็เมื่อพระองค์ทรงประสงค์พึงอธิฐานภูเขาลวง

^{๕๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๔.

^{๕๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๗/๒๑๙.

^{๕๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๐/๘๐-๘๑.

^{๕๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๘๙/๒๐๓.

^{๕๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๗/๒๙๒.

ชื่อว่าหิมพานต์ให้เป็นทองคำล้วน ภูเขานั้นก็เป็นทองคำล้วนได้จริง” ดังนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสใน
 สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชนทวารวรรค ว่า ภิกษุทั้งหลายเราได้แสดงธรรมโดยการวิจย (การเลือกเฟ้น)
 แสดงอิทธิบาท ๔ ประการ โดยการวิจยเช่นนี้ธรรมอันเราแสดงแล้วโดยการวิจยเช่นนี้ แต่ก็มีภิกษุบางรูป
 ในธรรมวินัยนี้ยังเกิดความคิดคำนึงว่า “เมื่อบุคคลรู้เห็นอย่างไร อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไปโดยลำดับ”

และอีกนัยหนึ่งว่า ทางที่ให้ถึงอสังขตธรรม เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สร้างฉันทะ
 พยายาม ปราบความเพียร ประครองจิตมุ่งมั่นเพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น นี้เรียกว่าทางให้
 ถึงอสังขตธรรม

ในสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ว่า พระสูตรว่าด้วยเหตุที่ทำให้เป็นพระอรหันต์
 สัมมาสัมพุทธเจ้านั้น คือ อิทธิบาท ๔ ประการ อะไรบ้าง คือภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร
๒. เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร
๓. เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร
๔. เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วยวิมังสาสมาธิปานสังขาร

พระพุทธองค์ได้ตรัสอิทธิบาท ๔ ประการนี้ในสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรคว่า
 ภิกษุทั้งหลาย ตถาคต อันบัณฑิต เรียกว่า “พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า” เพราะอิทธิบาท ๔
 ประการนี้ ที่ตถาคตเจริญ ทำให้มากแล้ว และอีกนัยหนึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสในสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย
 เอกกนิบาต ว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้สร้างฉันทะ พยายาม ปราบความเพียร ประครองจิตมุ่งมั่น เพื่อป้องกัน
 บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะพยายาม ปราบความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาป
 อกุศลธรรมที่เกิดแล้ว สร้างฉันทะพยายาม ปราบความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่นทำกุศลธรรมที่ยังไม่
 เกิดให้เกิดขึ้น สร้างพยายาม ปราบความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ไม่เลือนหาย
 ภิญโญภาพใพบูลย์เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

ดังนั้น พระพุทธองค์จึงได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ในสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกายทุกนิบาตว่า
 ภิกษุควรเจริญธรรม ๔ ประการเพื่อยุติราคะ ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้างคือ ว่าภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะ
 ความเพียรสร้างสรรค์)
๒. เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะ
 ความเพียรสร้างสรรค์)
๓. เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะ
 ความเพียรสร้างสรรค์)

๔. เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิมังสาสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจาก
 วิมังสาสมาธิความเพียรสร้างสรรค์) ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญธรรม ๔ ประการนี้ เพื่อยุติราคะ

อีกนัยหนึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ในสุตตันตปิฎก ดิกนิบาต ว่าก่อนจะตรัสรู้
 เราเป็นพระโพธิสัตว์ยังไม่ได้ตรัสรู้ ได้เจริญธรรมซึ่งธรรม ๔ ประการ

๑. เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร
๒. เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร
๓. เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร

๔. เจริญอธิบาท อันประกอบไปด้วยวิมิงสาสมาธิปานสังขาร

ดังนั้น พระพุทธองค์จึงได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายพึงเจริญอธิบาท ๔ ประการนี้ใน
สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เพื่อละกิเลสเป็นเครื่องผูกใจ ๔ ประการ คือ

๑. เจริญอธิบาทอันประกอบไปด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะ
ความเพียรสร้างสรรค์)

๒. เจริญอธิบาทอันประกอบไปด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะ
ความเพียรสร้างสรรค์)

๓. เจริญอธิบาทอันประกอบไปด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะ
ความเพียรสร้างสรรค์)

๔. เจริญอธิบาทอันประกอบไปด้วยวิมิงสาสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจาก
วิมิงสาสมาธิความเพียรสร้างสรรค์)

พระพุทธองค์จึงตรัสอธิบาท ๔ ในสุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ว่าเป็นธรรม
ที่ศึกษาพิจารณาจนเจริญอบรมดีแล้ว

ดังนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสอธิบาท ๔ ในสุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต ว่าผู้ใด
เจริญทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สัมสมดีแล้วปรารถดีแล้ว
ผู้นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป

อีกนัยหนึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ในสุดตันตปิฎก ขุททกนิกายปฐมสังกัถมรรค
ว่า จักขุเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี่ คืออธิ
บาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร

ภิกษุทั้งหลาย จักขุเกิดขึ้นแล้วแสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ฟัง
มาก่อนว่า นี่ คือ อธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร

ภิกษุทั้งหลาย จักขุเกิดขึ้นแล้วแสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ฟัง
มาก่อนว่า นี่ คือ อธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร

ภิกษุทั้งหลาย จักขุเกิดขึ้นแล้วแสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ฟัง
มาก่อนว่า นี่ คือ อธิบาทอันประกอบด้วยวิมิงสาสมาธิปานสังขาร

พระพุทธองค์ได้ให้ภิกษุทั้งหลาย ปฏิบัติตาม สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ว่า
ข้าพเจ้าบรรลุปุทธิสัมภิตา ฉลาดในอธิบาท ถึงความสำเร็จในธรรมทั้งหลายนี้เป็นผลแห่งการบูชา
พระพุทธเจ้า

ดังนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสอธิบาท ๔ ได้แก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ในอภิธรรมปิฎกวิภังค์
ได้ให้ความหมายไว้ว่า

เจริญอธิบาทที่ประกอบไปด้วยฉันทสมาธิและปานสังขาร

เจริญอธิบาทที่ประกอบไปด้วยวิริยสมาธิและปานสังขาร

เจริญอธิบาทที่ประกอบไปด้วยจิตตสมาธิและปานสังขาร

เจริญอธิบาทที่ประกอบไปด้วยวิมิงสาสมาธิและปานสังขาร

อีกนัยหนึ่งได้ตรัสใน อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา ว่า สภาวธรรมเหล่าใด วิปยุตจากอรุณภาพ เนวสัญญานาสัญญายพ โสกะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส อิทธิบาท สภาวธรรมเหล่านั้นเว้นธาตุที่ไม่ถูก ปัจจัยปรุงแต่งออกจากขันธแล้ว สงเคราะห์เข้าได้กับ ขันธ ๕ อายนะ ๑๒ และธาตุ ๑๘

ดังนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสอิทธิบาท ๔ ไว้ในพระอภิธรรมปิฎก กล่าวไว้ว่า อันผู้ใดผู้หนึ่ง ผู้หนึ่งได้เจริญ ทำให้มาก ทำให้เป็นดุจยาน นำให้เป็นที่ตั้ง ให้ตั้งมั่น สัมปรารภดีแล้ว ผู้นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ตลอด ๑ กัปหรือเกินกว่า ๑ กัปมีอยู่จริงไม่ใช่หรือ

แนวคิดเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นผู้วิจัยพอสรุปได้ดังนี้คือ พระพุทธองค์ ได้กล่าวถึงอิทธิบาท ๔ ทั้งในวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก ว่า เป็นสิ่งเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญ เพื่อพลิกแพลงให้เกิดความสำเร็จเพื่อละกิเลสอันเป็นเครื่องผูกใจ ๔ ประการและนอกจากนั้นพระพุทธองค์ยังให้ภิกษุทั้งหลายเจริญธรรม ๔ ประการนั้นเพื่อรู้ถึงราคะอีกด้วย ซึ่งหลักอิทธิบาท ๔ นั้น ยังเหมาะสมที่จะยึดเป็นหลักคุณธรรมในการประกันคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึง การเจริญ อิทธิบาทที่ ประกอบด้วย ฉันทสมาธิและปธานสังขาร ดังนี้ ภิกษุเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขารเป็นอย่างไร ถ้าภิกษุทำฉันทะให้เป็นอธิบดีแล้วได้สมาธิได้เอกัคคตาจิตนี้เรียกว่าฉันทสมาธิ ภิกษุนั้น สร้างฉันทะ พยายาม พยายามความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาป อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิด ภิกษุนั้นสร้างฉันทะ พยายาม พยายามความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศล ธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ภิกษุนั้นสร้างฉันทะ พยายาม พยายามความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อยังกุศลธรรมที่ ยังไม่เกิดให้เกิด ภิกษุนั้นสร้างฉันทะ พยายาม พยายามความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิกษุโยภาส ไพบูลย์เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วธรรมเหล่านี้เรียกว่าปธานสังขาร ประมวลย่อ ฉันทสมาธิและปธานสังขารเข้าเป็นอย่างเดียวกัน จึงนับได้ว่าฉันทสมาธิและ ปธานสังขาร ด้วยประการ ฉะนั้น บรรดาธรรมเหล่านั้น ฉันทะ เป็นโฉน ความพอใจ การทำความพอใจ ความเป็นผู้ประสงค์จะทำความฉลาด ความพอใจใน ธรรม นี้เรียกว่า ฉันทะ ภิกษุเป็นผู้เข้าไปถึงแล้ว เข้าไปถึงแล้วด้วยดีเข้ามาถึงแล้ว เข้ามาถึงแล้วด้วยดีเข้าถึง แล้วเข้าถึงแล้วด้วยดีประกอบแล้วด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขารนี้ด้วยประการฉะนี้เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า ประกอบด้วยฉันทะสมาธิปธานสังขาร^{๖๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ ไว้ว่าหลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย หรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ ๔ ประการ ที่ในปัจจุบันแม้เราจะหลงลืมกันไปบ้างว่า คืออะไร แต่ถ้าหากได้ย้อนรำลึกกันบ้างว่ามีอะไร และคืออะไร จะเห็นได้ว่าหลักธรรมอายุ ๒ พันกว่าปีนี้ไม่มีคร่าวใดที่จะเรียกว่าล้าสมัย

๑. ฉันทะ เพราะเหตุว่าทรงรักสิ่งที่ทรงทำ จึงได้ทำสิ่งที่ทำอยู่ในขณะนี้
๒. วิริยะ คือความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ
๓. จิตตะ คือความเอาพระทัยจดจ่อในสิ่งที่ทรงทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงทำได้
๔. วิมังสา ทำงานแล้วไม่ทิ้ง คอยตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง พิจารณา

ดังนั้น หลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการ ที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) มี ๔ ข้อ คือ

^{๖๐} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๓๓/๓๔๓.

๑. ฉันทะ: รักงาน (การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ) คือ มีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำมิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จ ๆ หรือเพียงเพราะอย่างใดรางวัลหรือผลกำไร

๒. วิริยะ: สู้งาน (ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ขยัน) คือ พากเพียรทำขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดอ้อย ก้าวไปข้างหน้า จนกว่าจะสำเร็จ

๓. จิตตะ: ใส่ใจงาน (ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง) คือ เอาจิตผูกใจ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อย ๆ เสมอ ๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

๔. วิมังสา: ทำงานด้วยปัญญา (ไตร่ตรอง พิสูจน์ทดสอบ ตรวจสอบ ตรวจสอบ แก้ไข) ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้นเพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป^{๖๑}

ปัญญา ใช้บางยาง ได้กล่าวถึง อิทธิบาท ๔ ไว้เป็น ๒ นัย คือ นัยแห่งพระสูตรและนัยแห่งพระอภิธรรมจะแสดงหนักไปทางโลกุตตระ ในที่นี้เป็นการแสดงตามนัยแห่งพระสูตร ของอิทธิบาท ๔ มีดังนี้ความพอใจ การทำความพอใจ ความใคร่เพื่อจะทำความฉลาด ความพอใจในธรรม นี้เรียกว่าฉันทะ ความปรารถนาความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอดสาหัส ความอดทน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ทอดอ้อย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคอง ธุระไว้ด้วยดี วิริยะ วิริยอินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวายามะ นี้เรียกว่า วิริยะ จิต มโน มานัส มโน วิญญูณธาตุ นี้เรียกว่า จิต ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ นี้เรียกว่า วิมังสา^{๖๒}

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จทุกในทุกระื่อง และทุกกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นการทำงานหรือการศึกษา ดังนั้นอิทธิบาท ๔ จำเป็นต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล บุคคลที่ใช้อิทธิบาท ๔ จะเกิดความพึงพอใจในการทำงาน และเกิดความเพียรพยายามในการทำงานทำให้เกิดความเอาใจใส่ และเกิดการไตร่ตรองตรวจสอบเพื่อให้การทำงานเกิดการผิดพลาดน้อยที่สุด และทำการแก้ไขเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ในการทำงานใด ๆ ควรพิจารณาและพัฒนาอิทธิบาท ๔ ให้เกิดขึ้นตามลักษณะของบุคคล เมื่อหลักธรรมอิทธิบาท ๔ เกิดขึ้นในตัวบุคคลแล้วหลักธรรมนั้นจะเป็นสิ่งจูงใจให้เกิดหลักธรรมอื่น ๆ ในตัวบุคคล จะส่งผลให้การทำงานประสบความสำเร็จหรือด้วยผลของงานที่มีประสิทธิภาพ

^{๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรรมศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๐.

^{๖๒} ปัญญา ใช้บางยาง, **ธรรมาธิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๕๐.

๒.๕.๓ องค์ประกอบของอิทธิบาท ๔

จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในสังยุตตนิกายมหารวรรค หมวดว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ถึงฝั่งโน้นจากฝั่งนี้ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของอิทธิบาท ๔ ดังนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งโน้นจากฝั่งนี้” อิทธิบาท ๔ ประการ คือ

๑. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร ๑ (สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรที่มุ่งมั่น)

๒. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรที่มุ่งมั่น)

๓. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรที่มุ่งมั่น)

๔. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาและความเพียรที่มุ่งมั่น)^{๖๓}

มีนักวิชาการกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบของอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ไว้ดังนี้

ฉันทะ (ความพอใจรักใคร่ในการทำงาน)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า ฉันทะ ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อย่างทำสิ่งนั้น ๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุถึงจุดหมาย พุดง่าย ๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงาน พุดให้ลึกลงไปทางธรรมว่า ความรักความใฝ่ปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำ หรือซึ่งจะเข้าถึงได้ด้วยการกระทำนั้น อยากให้สิ่งนั้น ๆ เข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ดีที่งดงามที่ประณีต ที่สมบูรณ์ที่สุดของมัน หรืออยากให้สภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้น ๆ ของงานนั้น เกิดมีเป็นจริงขึ้น อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ดีงามนั้น ความอยากที่เป็นฉันทะนี้เป็นคนละอย่างกับความอยากได้สิ่งนั้น มาเสพ เสวยหรืออยากเอามาเพื่อตัวตนในรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าเป็นตัณหา ความอยากของฉันทะนั้นให้เกิดความสุขความชื่นชมเมื่อเห็นสิ่งนั้น ๆ งานนั้น ๆ บรรลุความสำเร็จเข้าถึงความสมบูรณ์ อยู่ในภาวะอันดีงามของมัน หรือพูดแยกออกไปว่า ขณะเมื่อทำสิ่งนั้น หรืองานนั้นกำลังเดินหน้าไปสู่จุดหมาย ก็เกิดปิติเป็นความเอิบอิ่มใจ ครั้นสิ่งหรืองานที่ทำบรรลุจุดหมายก็ได้รับโสมนัสเป็นความฉ่ำชื่นใจที่พร้อมด้วยความรู้สึกโปร่งโล่งผ่องใสเบิกบานแผ่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขตส่วนความอยากจนของตัณหาทำให้เกิดความสุข ความชื่นชมเมื่อได้สิ่งนั้นมาให้ตนเสพเสวยสร้อยหรือปรนเปรอความยิ่งใหญ่ พองขยายของตัวตนเป็นความฉ่ำชื่นใจที่เศร้าหมองหมกหมักกีดกันตนไว้ในความคับแคบ และมักติดมาด้วยความห่วงแหนห่วงกังวลเศร้าเสียใจและหวั่นกลัวหวาดระแวง^{๖๔}

^{๖๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๑๓/๓๗๗.

^{๖๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, จัดพิมพ์ครั้งที่ ๓๙, พ.ศ. ๒๕๕๓). หน้า ๘๔๒ - ๘๔๓.

ถ้าสามารถปลูกเร้าฉันทะให้เกิดขึ้นอย่างแรงกล้า เกิดความรักในคุณค่าความดีงามความสมบูรณ์ของสิ่งนั้นหรือจุดหมายนั้นอย่างเต็มที่แล้ว คนก็จะทุ่มเทจิตใจอุทิศให้แก่สิ่งนั้นเมื่อรักแท้ก็มอบใจให้อาจถึงขนาดยอมสละชีวิตเพื่อสิ่งนั้นได้ เจ้า ขุนนาง เศรษฐี พรหมณ์ คนหนุ่มสาวมากมาย ในพุทธกาลยอมสละวัง ทรัพย์สมบัติ และโลกามีสมาธิมากมายออกบวชได้ ก็เพราะเกิดฉันทะในธรรม เมื่อใดสดับซาบซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้า แม้คนทั้งหลายที่ทำงานด้วยใจรักก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีฉันทะนำแล้วก็ต้องการทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุด ให้ผลสำเร็จอย่างดีที่สุดของสิ่งนั้น ของงานนั้น ไม่หวั่นพะวงกับสิ่งล่อเร้า หรือผลตอบแทนทั้งหลายจิตใจก็มุ่งมั่นแน่วแน่คงเดินไปสู่จุดหมาย เดินเรียบสม่ำเสมอ ไม่ช้าน ไม่สาย ฉันทะสมาธิจึงเกิดขึ้นโดยนัยนี้ และพร้อมนั้นประธานสังขารคือความเพียรสร้างสรรค์ก็ย่อมเกิดควบคู่มาด้วย^{๖๕}

สรุปได้ว่า ฉันทะ คือ ความชอบ พึงพอใจในการทำงานอยู่เสมอ มีความรู้ความสามารถเพื่อทำงานให้สำเร็จและได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยมีความปรารถนาที่จะทำงานนั้นให้ดีที่สุด ไม่ยึดติดกับวัตถุสิ่งของที่เป็นสิ่งเร้า หรือผลตอบแทนทั้งหลาย

วิริยะ (ความเพียรพยายามในการทำงาน)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า วิริยะ คือ ความเพียร ได้แก่ความอาจหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่สิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยินว่าจุดนั้นจะลุล่วงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลายาวนานเท่านั้นปีเท่านั้นเดือนเขาไม่ท้อถอย กลับเห็นเป็นสิ่งท้าทายที่จะเอาชนะให้ได้ทำให้เสร็จ เช่นนักบวชนอกศาสนาหลายท่านในสมัยพุทธกาล เมื่อสดับพุทธธรรมเลื่อมใส ขอบรรพชาอุปสมบท ครั้นได้รับทราบว่ ผู้เคยเป็นนักบวชนอกศาสนาจะต้องประพฤติวัตรทดสอบตนเองก่อนเรียกว่าอยู่ปริวาสเป็นเวลา ๔ เดือน ใจก็ไม่ท้อถอย กลับกล้าเสนอตัวประพฤติวัตรทดสอบเพิ่มเป็นเวลาถึง ๔ ปี ส่วนผู้ที่ขาดความเพียร อยากบรรลุความสำเร็จเหมือนกัน แต่พอได้ยินว่าต้องใช้เวลานานเป็นปีก็หมดแรง ถอยหลัง ถ้าอยู่ระหว่ำปฏิบัติก็ฟุ้งซ่าน จิตใจวุ่นวาย จิตใจ จะแน่วแน่ มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย สมาธิก็เกิดขึ้นได้ เรียกว่าเป็นวิริยะสมาธิ พร้อมทั้งมีประธานสังขารคือความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ไปด้วยกัน^{๖๖}

สรุปได้ว่า วิริยะ คือ ความพากเพียร ความขยัน เข้มแข็งอดทน มีความมุ่งมั่น ความบากบั่นที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จ ด้วยความอดสาหะเพียรพยายามอย่างเต็มที่เต็มกำลังความสามารถ แม้ว่าจะมีอุปสรรคความยากลำบากในงานมากนักน้อยเพียงใด ก็ไม่ท้อถอยต่อความยากลำบาก สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่องจนกว่างานนั้นจะประสบความสำเร็จ

จิตตะ (ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในการทำงาน)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า จิตตะ คือ ความจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อ ฝ่ำคือเรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหนถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจรับรู้เรื่องอื่น ๆ ใครพูดอะไรเรื่องอื่น ๆ

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, จัดพิมพ์ครั้งที่ ๓๙, พ.ศ. ๒๕๕๓). หน้า ๘๔๔.

^{๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, จัดพิมพ์ครั้งที่ ๓๙, พ.ศ. ๒๕๕๓). หน้า ๘๔๕.

ไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องนั้น งานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจัดทำเรื่องนั้น งานนั้น ซดก่ง่วนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ไม่เอาใจใส่ร่างกาย การแต่งเนื้อแต่งตัว อะไรจะเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นใกล้ ๆ บางทีก็ไม่รู้ ทำจนลืมนอน ลืมกินลืมนอน ความมีใจจดจ่อฝึกฝนเช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดสมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่แนบสนิทในกิจที่ทำ มีกำลังมากเฉพาะสำหรับกิจนั้น เรียกว่าจิตเป็นสมาธิ พร้อมนั้นก็เกิดปธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนไปด้วย

สรุปได้ว่า จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ฝึกฝนในการทำงาน หรือความตั้งมั่นของจิต มีสมาธิมั่นคงอยู่กับงาน ทำงานด้วยความไม่ประมาท ไม่ปล่อยยลละเลยในงานที่ทำ ไม่ทอดทิ้งภาระงานที่ต้องรับผิดชอบ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไปจากงาน

วิมังสา (การพิจารณาไตร่ตรองเหตุผลแห่งความสำเร็จของงาน)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า วิมังสา คือ ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาเห็นว่าไตร่ตรองหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลยบกพร่องหรือขัดข้องเป็นต้นในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดหาทางแก้ไขปรับปรุง ข้อนี้เป็นการใช้ปัญญาชักนำสมาธิซึ่งจะเห็นได้ไม่ยาก คนมีวิมังสาชอบคิดชอบค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง เมื่อทำอะไรก็พิจารณาทดสอบไป เช่น คิดว่าผลนี้เกิดจากเหตุอะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้ ถ้าองค์ประกอบนี้ออกเสียจะเป็นอย่างไร ถ้าเพิ่มองค์ประกอบนี้เข้าไปแทนจะเกิดผลอย่างนี้ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้ว ไม่เกิดผลอย่างที่คาดหมาย เป็นเพราะอะไร จะแก้ไขที่จุดไหน ฯลฯ หรือในการปฏิบัติธรรม ก็ชอบพิจารณาไตร่ตรองสอบสวน เช่นว่า ธรรมข้อนี้ ๆ มีความหมายว่าอย่างไร มีจุดหมายอย่างไร ควรใช้ในโอกาสอย่างใด ควบคุมสัมพันธ์กับข้อธรรมอื่นข้อใด ปฏิบัติธรรมคราวนี้ไม่ค่อยก้าวหน้า อินทรีย์ใดอ่อนไป อินทรีย์ใดเกินไป คนปัจจุบันในสภาพอย่างนี้ ขาดแคลนธรรมข้อใดมาก จะนำธรรมข้อนี้เข้าไปควรใช้วิธีการอย่างใดควรเน้นความหมายด้านไหน เป็นต้น การคิดหาเหตุผลสอบสวนทดลองอย่างนี้ ย่อมช่วยรวม จิตให้ค่อยกำหนดและติดตามเรื่องที่พิจารณาอย่างต่อเนื่อง เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่แล่นดังไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก และกำลัง เรียกว่าเป็นวิมังสาสมาธิซึ่งก็มีปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์เกิดมาด้วย เช่นเดียวกับสมาธิข้ออื่น ๆ ^{๖๗}

สรุปได้ว่า วิมังสา คือ การใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผลแห่งความสำเร็จในการทำงาน เป็นการพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบ และตรวจสอบหาข้อบกพร่องในงานที่ทำอยู่เสมอ โดยรู้จักค้นคว้า ทดลอง คิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุงงานและวิธีทำงานให้ดีและมีประสิทธิภาพ

๒.๕.๔ การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนการสอน

อิทธิบาท ๔ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มีข้อธรรม ๔ ข้อ คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความเพียร จิตตะ ความคิดมุ่งไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทดลอง ผู้บริหารการศึกษา ควรยึดหลักธรรมแห่งอิทธิบาท ๔ เพื่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาโดยประยุกต์ใช้ในการบริหารงานวิชาการทางการศึกษา ดังนี้^{๖๘}

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, จัดพิมพ์ครั้งที่ ๓๙, พ.ศ. ๒๕๕๓). หน้า ๘๔๔ - ๘๔๖.

^{๖๘} วรภัทร ภูเจริญ, **องค์กรแห่งการเรียนรู้และการบริหารความรู้**, (กรุงเทพมหานคร: อริยชน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓.

ขั้นที่ ๑ ฉันทะ ความพอใจ มีการประยุกต์ใช้ในวิธีการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ สถานศึกษา ปลุกจิตสำนึกและสร้างความตระหนักให้กับครูและบุคลากรโดยให้เขาได้ตระหนักว่าจะต้องทำงานด้วยใจรัก ใจศรัทธาต่องานที่ตนได้รับมอบหมายเท่านั้น งานจึงสำเร็จผลตามที่ตนคาดหวังเอาไว้

ขั้นตอนที่ ๒ สถานศึกษาสร้างความตระหนักให้กับครูและบุคลากรได้รับรู้ว่าเป็นงานคือ เกียรติยศ ดังนั้น ผู้ทำงาน คือผู้มีเกียรติยศ การที่จะได้เกียรติยศนั้นมา ต้องทำงานด้วยความรับผิดชอบต่อหน้าที่ รักงานเหมือนชีวิต

ขั้นตอนที่ ๓ สถานศึกษาให้ครูและบุคลากรได้เกิดจิตอาสา งาน เมื่อบุคลากรได้เกิดความตระหนักในการกิจของงานที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกันในสถานศึกษาแล้ว จะต้องมีการกำหนดให้ครูและบุคลากรได้ร่วมกันอาสาที่จะทำงานให้ประสบผลสำเร็จโดยใช้หลักการร่วมด้วย ช่วยกันตามระบบ PDCA ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินงาน ร่วมกันตรวจสอบ และร่วมกันปรับปรุง

ขั้นที่ ๒ วิริยะ ความพากเพียร มีการประยุกต์ใช้ในวิธีการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ผู้บริหารสถานศึกษาดำเนินงาน ในการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนตามรายการกิจกรรม ดังต่อไปนี้

๑. บริหารสถานศึกษาโดยยึดโรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management) บริหารงานแบบให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม เอนักเรียนเป็นตัวตั้ง (เป้าหมายหลัก) ครูเป็นตัวคุณ (ตัวเร่งหรือก่อผลทวีคูณ) และผู้บริหารเป็นตัวหาร (ร่วมรับผิดชอบทุกเรื่อง)

๒. ผู้บริหารงานตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับการพัฒนาของบุคลากร ผู้เรียน และชุมชนอยู่เสมอ

๓. ผู้บริหารมีภาวะผู้นำ และเสริมสร้างความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีแก่ครูและบุคลากร

๔. สรรสร้างองค์กรให้สามารถพัฒนาได้ทุกสถานการณ์

ขั้นตอนที่ ๒ ส่งเสริมโน้มน้าวให้ครูและบุคลากรปฏิบัติงานตามมาตรฐานการปฏิบัติงานของครู ดังนี้ คือ

๑. มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพของแต่ละคน

๒. เพียรพยายามสร้างพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและส่งผลต่อการเรียนรู้อย่างรวดเร็วของผู้เรียนเป็นสำคัญ

๓. เพียรพยายามให้ครูและบุคลากรได้สร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในทุกสถานการณ์ ไม่จำเป็นเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น โดยถือว่า การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกสถานที่

ขั้นที่ ๓ จิตตะ ความคิดมุ่งไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ มีการประยุกต์ใช้ในวิธีการดำเนินการ ดังนี้

๑. เรียนให้เกิดความรู้ ความจำในงาน โดยสถานศึกษาส่งเสริมให้ครูได้ใช้เทคโนโลยีการสืบค้นหาความรู้อยู่เสมอ แล้วนำความรู้มาจัดไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอน

๒. เรียนให้สามารถเกิดทักษะในการนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานต่อไป

๓. อุทิศตัวอุทิศใจให้เกิดทักษะการวิเคราะห์งานของตนเองได้

๔. มีความคิดที่จะเรียนให้เข้าใจในการประเมินค่าของงานที่ตนเองทำ

ขั้นที่ ๔ วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทบทวน การประยุกต์ใช้ในวิธีการดำเนินการ ดังนี้

๑. สร้างความตระหนักว่าต้องมีการปรับปรุงพัฒนา

๒. วิเคราะห์หาจุดเด่นจุดด้อยในการปรับปรุงพัฒนา

๓. ตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานที่ได้ปรับปรุงพัฒนางานแล้ว

๔. สร้างความภาคภูมิใจในผลงานที่ได้ปรับปรุงพัฒนาแล้ว

ในการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานวิชาการทางการศึกษานั้น จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันโลกกำลังก้าวไปสู่ยุคสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-Based Society and Economy) ที่ระบบเศรษฐกิจได้มีการเปลี่ยนเป็นการใช้ความรู้เป็นหลักองค์กรต่าง ๆ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนและดำเนินการในการสร้างความรู้ โดยมีพื้นฐานและพัฒนาจากข้อมูลที่ถูกต้องเหมาะสม และทันสมัย และต้องรู้จักการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจึงจะก่อให้เกิดความรู้ได้ องค์กรที่จะอยู่รอดในสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้นี้ จะต้องเรียนรู้ให้ทันสถานการณ์ สมาชิกในองค์กรก็ต้องเรียนรู้ร่วมกันเพื่อผลักดันให้องค์กรมุ่งไปสู่การเป็นองค์กรเอื้อการเรียนรู้

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนการสอน ฉันทะ ความพอใจ อยากที่จะเรียน บุคลากรที่เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผน การเรียนรู้ร่วมกันแบบเป็นทีม เพื่อจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนอื่นเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง วิริยะ ความขยัน ความเพียร สู้ไม่ถอยทำให้การงานสำเร็จลุล่วงได้ง่าย ต้องใช้ "สติ" ทำจิตใจให้ว่าง สงบนิ่ง ตัดความฟุ้งซ่าน ลังเล เบื่อหน่ายออกไป ก็จะทำให้เกิด "ปัญญา" จิตตะ ฝึกฝนที่จะเรียน จดจ่อ เอาใจใส่กับการเรียนที่กำลังเรียนอยู่ต้องมีสมาธิกับการเรียนที่เรียนอยู่ ขณะเรียนต้องไม่หลงไปกับสิ่งอื่น ๆ ที่เข้ามาแทรก รวมทั้งการมีสมาธิสั้น ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเรียนด้วย วิมังสา การใช้ปัญญาในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ใคร่ครวญ ไตร่ตรอง ทดลองลงมือปฏิบัติ หากผิดพลาดต้องมีการแก้ไขปรับปรุง คิดใหม่ ทำใหม่

สรุปว่า อิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางการเรียน การทำงาน ให้ประสบความสำเร็จที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้อย่างแยบยลคล้าย อันประกอบด้วยแนวปฏิบัติ ๔ ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งใคร ๆ ก็ท่องได้ จำได้ แต่จะมีสักกี่คนที่ปฏิบัติได้ครบกระบวนการทั้ง ๔ ข้อ อันเป็น ๔ ขั้นตอนที่ต้องต่อเนื่องหนุนเสริมกัน จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ ด้วยว่ามันเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกันทั้ง ๔ ข้อ จึงจะทำให้เราประสบความสำเร็จในชีวิตและการงานได้ตามความมุ่งหวัง ประกอบไปด้วย ฉันทะ ความพอใจในเรื่องที่เราจะทำ วิริยะความเพียรไม่ท้อถอยในการประกอบกิจนั้น ๆ จิตตะเอาใจใส่ไม่ทอดธุระในเรื่องนั้น ๆ วิมังสาจะต้องทำงานนั้นต่อไป บันไดสู่ความสำเร็จสี่ประการที่กล่าวนี้ข้อสุดท้ายสำคัญสุด

๒.๖ ข้อมูลทั่วไปของโรงเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร

๒.๖.๑ ประวัติโรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา (ด.ม.จ.)^{๒๙}

ตราประจำโรงเรียน

พลอย คือ ชื่อมารดาของ คุณกร จาตุรจินดา (ผู้บริจาคที่ดินให้เป็นที่ตั้งของโรงเรียน)

พลอย ๔ เม็ด มาจากนามสกุล “จาตุรจินดา” คำว่า จาตุร หมายถึง ๔ จึงเป็นที่มาของพลอยจำนวน ๔ เม็ด

รัศมีของพลอย หมายถึง ศักดิ์ศรี คุณความดีของลูก ด.ม.จ.

ปรัชญา

สุจินตกาโรว โหตุ ปณฺหาธุตสมตฺถโก
“จงเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็น ในเรื่องที่ดี และแก้ปัญหาเป็น”

คติพจน์

คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

อัตลักษณ์

พอเพียงเป็นนิจ มีจิตอาสา

เอกลักษณ์

สถานศึกษาพอเพียง

ต้นไม้ประจำโรงเรียน

ต้นนนทรี

สีประจำโรงเรียน

น้ำเงิน – เทา

ชีวประวัติโดยสังเขป

คุณกร จาตุรจินดา “บุพการีของชาว ด.ม.จ.”

คุณกร จาตุรจินดา ชื่อเดิม ชีกิมฮะ เป็นบุตรของ นายจิ๋วอ๊กเพ้ง และนายพลอย เกิดที่บ้านสถานีรถไฟหัวลำโพง เมื่อเดือนเจ็ด แรม ๑๕ ค่ำโทศก จุลศักราช ๑๒๖๒ ตรงกับวันอังคารที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๓ ปีชวด ต้นสกุล จาตุรจินดา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้เปลี่ยนชื่อตนเองจาก ชีกิมฮะ มาเป็นชื่อไทยว่า “กร จาตุรจินดา” ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้มีชีวิตอย่างเป็นสุขภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร

^{๒๙} ข้อมูลจาก หนังสือคู่มือนักเรียนและผู้ปกครอง ปีการศึกษา ๒๕๕๙ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา

คุณกร จาตุรจินดา มีบุตรธิดา ทั้งหมด ๙ คน คือ

๑. คุณยุพา ประนิช	๖. คุณกัณฐ์ จาตุรจินดา
๒. คุณเทพ จาตุรจินดา	๗. คุณนัยนุชิต จาตุรจินดา
๓. คุณศักดิ์ จาตุรจินดา	๘. คุณกรรณิการ์ ทิพย์พะยอม
๔. คุณบงอร โชติกเสถียร	๙. คุณมานิดา นิมมานนิตย์
๕. รศ.นพ.กำแหง จาตุรจินดา	

คุณกร จาตุรจินดา เป็นผู้ที่มีปฏิภาณดีและเรียนหนังสือเก่ง ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาของบุตรและธิดาตลอดมา วันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้บริจาคที่ดินจำนวน ๓๕ ไร่ พร้อมเงินสด ๒๐๐,๐๐๐ บาท (สองแสนบาทถ้วน) ให้กับกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษา และเมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๒ กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศจัดตั้ง “โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา” และคุณกร จาตุรจินดา ได้ถึงแก่กรรมเมื่อสิริอายุได้ ๘๐ ปี ๓ เดือน ๑๐ วัน นับได้ว่าตลอดชีวิตของท่านได้ทำหน้าที่ที่ตั้งใจในการสร้างประโยชน์เพื่อสังคมครบถ้วนทุกประการ

หลักคุณธรรม ๙ ประการ ที่ คุณกร จาตุรจินดา ยึดมั่นประจำตัว และลูก ด.ม.จ. พึงยึดมั่นและปฏิบัติตาม เพื่อความเป็นศิริมงคลในชีวิต ได้แก่

๑. ความกตัญญูกตเวที
๒. การประหยัด
๓. ความยุติธรรม
๔. ความซื่อสัตย์สุจริต
๕. การมีสัจจะ
๖. การตรงต่อเวลา และมีระเบียบวินัย
๗. ความมานะอดสาหะ
๘. การมีเมตตาปราณี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
๙. การพัฒนาตนเองเป็นประจำ

ข้อมูลทั่วไปของโรงเรียน

ประวัติความเป็นมาของโรงเรียน

โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา ตั้งอยู่ที่ ๑๕๓/๓๔ หมู่ ๑ ถนนเขตลาดุมอากาศ แขวงดอนเมือง เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ ๓๕ ไร่ ซึ่งคุณกร จาตุรจินดา ได้มอบที่ดินให้แก่กรมสามัญศึกษา เพื่อสร้างโรงเรียน และกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศจัดตั้งโรงเรียน “ดอนเมืองจาตุรจินดา” เป็นโรงเรียนสหศึกษา ในความดูแลของ นายเรือง ศรีขาว ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ ๖ กรมสามัญศึกษา และแต่งตั้ง นายพนม วงศ์วิเศษ อาจารย์ ๒ ระดับ ๖ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร

เมื่อประกาศจัดตั้งโรงเรียนและรับนักเรียนในครั้งแรกนั้น ยังไม่มีอาคารเรียน จึงได้ขอใช้อาคารโรงเรียนตลาดใหม่ดอนเมือง และโรงเรียนดอนเมืองทหารอากาศบำรุง เพื่อช่วยประกาศรับนักเรียนรุ่นแรก ซึ่งมีจำนวน ๖ ห้องเรียน จำนวนนักเรียน ๒๖๘ คน และมีครูรุ่นแรก ๓ คน

ระหว่างปี พ. ศ. ๒๕๒๓ – ๒๕๕๔ มีการจัดสร้างอาคาร ๑ – ๕ และจัดสร้างอาคารกาญจนาภิเษก เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี ตลอดจนได้รับการปรับปรุงอาคารสถานที่เพิ่มเติมสวยงามจนถึงปัจจุบัน

โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วในระยะเวลา ๓๕ ปี จากนักเรียนจำนวน ๒๖๘ คน ปัจจุบันมีนักเรียนจำนวน ๑,๗๐๐ คน แสดงให้เห็นว่า ผู้ปกครองและชุมชนให้การยอมรับและไว้วางใจในโรงเรียน ให้ดูแลบุตรหลานในด้านการศึกษา

ปัจจุบันโรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ

วิสัยทัศน์

โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ มุ่งเชิดชูคุณธรรม น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงตามวิถี พัฒนาเทคโนโลยีสู่สากล

พันธกิจ

๑. พัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ มีนิสัยใฝ่รู้ เรียนเป็น รักการอ่าน มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์ รักที่จะเป็นผู้ผลิตมากกว่าผู้บริโภค

๒. พัฒนาและส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรมนำความรู้ มีวินัย มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีสุขภาพที่ดีและห่างไกลสิ่งเสพติด

๓. พัฒนาและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์

๔. พัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๕. พัฒนาหลักสูตรและส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๖. พัฒนาคู่มือการเป็นครูมืออาชีพ

๗. พัฒนาแหล่งเรียนรู้และส่งเสริมการจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้

๘. พัฒนาระบบบริหารและการจัดการแบบมีส่วนร่วมตามหลักการบริหาร เพิ่มการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

๙. พัฒนาและส่งเสริมการประกันคุณภาพการศึกษา

เป้าหมาย

๑. นักเรียนทุกคนได้รับการศึกษาเต็มตามศักยภาพ มีคุณภาพมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๒. นักเรียนทุกคนได้รับการพัฒนาและส่งเสริมจนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์

๓. นักเรียนเห็นคุณค่าของตนเอง และดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๔. บุคลากรรู้บทบาทหน้าที่ ปฏิบัติงานเต็มความสามารถ มีประสิทธิภาพ และมีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการของโรงเรียน

๕. ครูมีความรู้ความเข้าใจและสามารถจัดการเรียนการสอน สอนองตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓

๖. โรงเรียนมีการพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาโดยเน้นการมีส่วนร่วม

๗. โรงเรียนมีแหล่งเรียนรู้ และบรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่ดี
๘. ชุมชนให้การยอมรับและสนับสนุนกิจการของโรงเรียน

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน

โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา มุ่งพัฒนาตามหลักสูตรแกนกลาง ๒๕๕๑ โดยให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนี้

๑. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
๒. ซื่อสัตย์สุจริต
๓. มีวินัย
๔. ใฝ่เรียนรู้
๕. อยู่อย่างพอเพียง
๖. มุ่งมั่นในการทำงาน
๗. รักความเป็นไทย
๘. มีจิตสาธารณะ

นโยบายของโรงเรียน

๑. ส่งเสริมผู้เรียนให้มีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ มินิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์
๒. ส่งเสริมผู้เรียนให้มีทักษะในการดำรงชีวิต มีคุณธรรม มั่นใจในตนเอง และกล้าแสดงออก
๓. ส่งเสริมผู้เรียนให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาไทย
๔. ส่งเสริมให้โรงเรียนมีระบบบริหารจัดการที่ดี มีบรรยากาศและวัฒนธรรมในการปฏิบัติงานแบบกัลยาณมิตร ผนึกพลังสร้างสรรค์และร่วมรับผิดชอบ มีเอกลักษณ์อันโดดเด่นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนา
๕. สนับสนุนให้โรงเรียนมีการบริหารทางการศึกษาได้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย และดูแลช่วยเหลือส่งเสริมผู้เรียนตามศักยภาพอย่างทั่วถึง
๖. พัฒนาหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่น เน้นการบูรณาการการเรียนรู้และการดำรงชีวิต
๗. ส่งเสริมให้โรงเรียนเพิ่มระดับคุณภาพมาตรฐานการศึกษาสูงขึ้น เป็นที่ยอมรับของชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง
๘. ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความรู้ความสามารถในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
๙. ส่งเสริมให้โรงเรียนเพิ่มศักยภาพในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
๑๐. ส่งเสริมให้โรงเรียนมีระบบภาคีเครือข่าย ผู้เชี่ยวชาญ พี่เลี้ยง ศึกษานิเทศก์ โรงเรียนต้นแบบชุมชน และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน
๑๑. ส่งเสริมให้โรงเรียนมีทรัพยากรที่เหมาะสม นำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล
๑๒. ส่งเสริมให้โรงเรียนเป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ

๒.๖.๒ ประวัติโรงเรียนสีกัน (วัฒนานครอุปถัมภ์)^{๗๐}

ตราประจำโรงเรียน

เสมาธรรมจักร หมายถึง แหล่งที่ทำให้เกิดปัญญา
ลายไทย หมายถึง ความงามแห่งคุณธรรม

ปรัชญา

นตฺถิ ปัญญา สมาอาภา
“แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี”

คติพจน์

ศรัทธา วิริยะ ปัญญา

อัตลักษณ์โรงเรียน

เป็นโรงเรียนวิถีพุทธ จิตอาสา

อัตลักษณ์ลูกอินทนิล

เป็นคนดี มีปัญญา และมีจิตอาสา

เอกลักษณ์ลูกอินทนิล

สะอาด เป็นระเบียบ เรียบร้อยทุกวัน

มาตรฐานลูกอินทนิล

บุคลิกภาพดี วจีงาม ความสามารถโดดเด่น เป็นผู้นำคุณธรรมเลิศ

ธงประจำโรงเรียน

ตราประจำโรงเรียน	สีเหลือง
พื้นธง	สีม่วง - เหลือง

สีของโรงเรียน

สีเหลือง	หมายถึง ความเฉลียวฉลาด
สีม่วง	หมายถึง ความดีเดียว กล้าหาญ อดทน

รายนามคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

โรงเรียนสีกัน (วัฒนานครอุปถัมภ์)

๑. นายสุรเทพ ตันประเสริฐ	ประธานกรรมการ
๒. - -	กรรมการที่เป็นผู้แทนผู้ปกครอง

^{๗๐} ข้อมูลจาก หนังสือคู่มือนักเรียนและผู้ปกครอง ปีการศึกษา ๒๕๕๙ โรงเรียนสีกัน (วัฒนานครอุปถัมภ์)

๓. นางพรทิพย์ โตมอญ	กรรมการที่เป็นผู้แทนครู
๔. นายวัฒนา คลังสิน	กรรมการที่เป็นผู้แทนองค์กรชุมชน
๕. นางพิมพ์ชนา โหสกุล	กรรมการที่เป็นผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
๖. พ.ท.รังสิตลย์ ดำมณี	กรรมการที่เป็นผู้แทนศิษย์เก่า
๗. พระครูปลัดวิชาญ	กรรมการที่เป็นผู้แทนองค์กรศาสนา
๘. พระครูวิจิตรธรรมานุสิฐ	กรรมการที่เป็นผู้แทนองค์กรศาสนา
๙. ดร.พินิจ หนูเกตุ	กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
๑๐. รศ.เกษม ช่วยพั่ง	กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
๑๑. น.ท.ธนากร เอี่ยมปาน	กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
๑๒. นางสาวสิรินธร สิ้นจินดาวงศ์	กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
๑๓. น.อ.วุฒิภัทร จันทร์สาร	กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
๑๔. นายยศรินทร์ ตลับนาค	กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
๑๕. นายปัญญา สุขะวณิชย์	กรรมการและเลขานุการ

ข้อมูลทั่วไปของโรงเรียน

ข้อมูลพื้นฐาน

ชื่อสถานศึกษา โรงเรียนสีกัน (วัฒนานันท์อุปถัมภ์) ตั้งอยู่เลขที่ ๕๖๗ ถนนสรองประภา แขวงสีกัน เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร รหัสไปรษณีย์ ๑๐๒๑๐ โทรศัพท์ ๐๒-๕๖๖-๒๓๒๙ โทรสาร ๐๒-๕๖๖-๑๔๕๕ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒ เปิดบริการตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๕๐ ห้องเรียน มีเขตพื้นที่บริการคือ เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร

ปัจจุบันมี นายปัญญา สุขะวณิชย์ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน วิทญาณะ ผู้อำนวยการชำนาญการพิเศษ เข้าดำรงตำแหน่งที่โรงเรียนนี้ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๗ และรองผู้อำนวยการโรงเรียนอีกจำนวน ๓ ท่าน คือ (๑) นายวิศรุต แท้ประสาทสิทธิ์ ดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารวิชาการ (๒) นางอมรรัตน์ จามรพิพัฒน์ ดำรงตำแหน่ง รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารงบประมาณ (๓) นายยงยุทธ พรหมคช ดำรงตำแหน่ง รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารงานบุคคล

ประวัติย่อ

โรงเรียนสีกัน (วัฒนานันท์อุปถัมภ์) ตั้งอยู่เลขที่ ๕๖๗ ถนนสรองประภา แขวงสีกัน เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร รหัสไปรษณีย์ ๑๐๒๑๐ โทรศัพท์ ๐๒-๕๖๖-๒๓๒๙ โทรสาร ๐๒-๕๖๖-๑๔๕๕ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒ เริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยได้รับบริจาคที่ดินจำนวน ๘ ไร่ ๓ งาน ๙๔ ตารางวา จากนายเทียน วัฒนานันท์ เริ่มแรกเปิดสอนในระดับประถมศึกษา และต่อมาในปีการศึกษา ๒๕๒๐ ได้รับคำสั่งจากกรมสามัญศึกษาแต่งตั้งเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา

ทิศทางการพัฒนาการศึกษา

โรงเรียนสีกัน (วัฒนานันท์อุปถัมภ์) พ.ศ. ๒๕๕๖ - ๒๕๖๑

วิสัยทัศน์

องค์กรแห่งการเรียนรู้คู่คุณธรรม ตามแนววิถีพุทธจิตอาสา พัฒนาสู่มาตรฐานสากล บนพื้นฐานความเป็นไทย

พันธกิจ

พัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างมีคุณภาพ ตามมาตรฐานสากล เพื่อส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการ การสื่อสารสองภาษา พัฒนาระบบการคิด ผลงานอย่างสร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม พัฒนาระบบการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้นักเรียนเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีระเบียบวินัยและคุณธรรม จริยธรรม ตามแนววิถีพุทธจิตอาสา บนพื้นฐานความเป็นไทย และส่งเสริมให้สถานศึกษาเป็นสังคมการเรียนรู้ของชุมชน

เป้าประสงค์ระดับองค์กร

๑. โรงเรียนจัดการศึกษาที่มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานและมาตรฐานสากล
๒. นักเรียนมีความรู้ ความสามารถ เติบโตตามศักยภาพ
๓. นักเรียนมีระเบียบวินัย คุณธรรมจริยธรรม จิตอาสา มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๔. ครูและบุคลากรได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ
๕. โรงเรียนมีระบบการบริหารจัดการสถานศึกษาที่มีคุณภาพ
๖. โรงเรียนเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ของชุมชน

กลยุทธ์ โรงเรียนสีกัน (พัฒนานันท์อุปถัมภ์)

กลยุทธ์ที่ ๑ ยกระดับคุณภาพนักเรียนตามหลักสูตรสถานศึกษาสู่มาตรฐานสากล และประชาคมอาเซียน

กลยุทธ์ที่ ๒ พัฒนาศักยภาพนักเรียน

กลยุทธ์ที่ ๓ พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนตามแนวทางวิถีพุทธจิตอาสา

กลยุทธ์ที่ ๔ ส่งเสริม พัฒนาศักยภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา

กลยุทธ์ที่ ๕ พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสถานศึกษา

กลยุทธ์ที่ ๖ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ สิ่งแวดล้อม และบริการชุมชน

๒.๖.๓ ประวัติโรงเรียนดอนเมืองทหารอากาศบำรุง^{๗๑}

โรงเรียนดอนเมืองทหารอากาศบำรุง ตั้งอยู่เลขที่ ๓๓๗ ถนนเขตลาดุมอากาศ แขวงสีกัน เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร รหัสไปรษณีย์ ๑๐๒๑๐ โทรศัพท์ ๐๒-๕๖๖-๒๗๑๘, ๐๒-๕๖๖-๒๙๒๙ โทรสาร ๐๒-๕๖๖-๔๖๗๕ Website www.donschool.ac.th สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒ เปิดการสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ จนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีเขตพื้นที่บริการ คือ เขตดอนเมือง แขวงดอนเมือง แขวงสีกัน แขวงสนามบิน

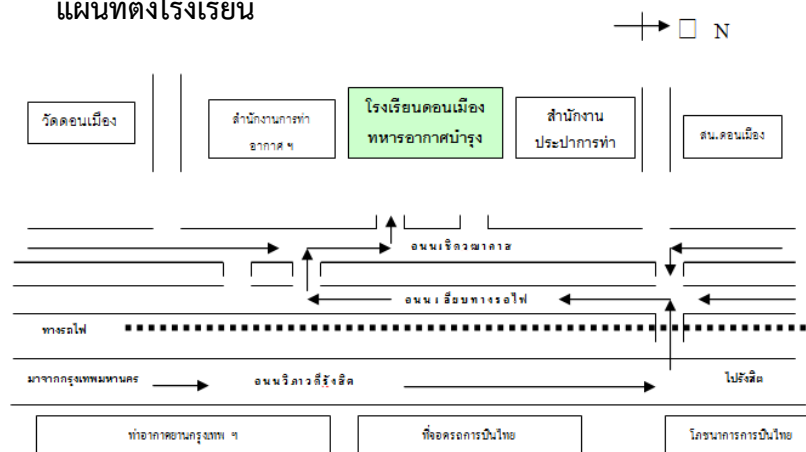
ประวัติโดยย่อ คำขวัญ และวัตถุประสงค์เฉพาะของสถานศึกษา

โรงเรียนดอนเมืองทหารอากาศบำรุง ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๗๙ ตรงกับ วันเสาร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๙ ปีชวด ระยะเวลาแรกอาศัยเรียนที่อาคารเรียนของโรงเรียนประชาบาล ตำบลตลาดใหม่ ใช้ชื่อว่าโรงเรียนวัดดอนเมือง (ทหารอากาศบำรุง) จนกระทั่ง ๑๕ มกราคม ๒๔๙๒ กองทัพอากาศได้จัดสรรที่ดินของกองทัพอากาศส่วนที่ติดกับคลองเปรมประชากร เหนือสถานีรถไฟดอนเมืองไป ๙๐๐

^{๗๑} แผนปฏิบัติการ ปีงบประมาณ ๒๕๖๐ โรงเรียนดอนเมืองทหารอากาศบำรุง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ หน้า ๕ - ๑๖.

เมตร มีเนื้อที่ ๔๑ - ๑ - ๓ ไร่ ให้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนแห่งใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๘ กระทรวงศึกษาธิการได้อนุญาตให้เปลี่ยนชื่อโรงเรียน จาก โรงเรียนวัดดอนเมือง(ทหารอากาศบำรุง) เป็น โรงเรียนดอนเมือง “ทหารอากาศบำรุง” โรงเรียนได้รับความอนุเคราะห์จากกองทัพอากาศมาโดยสม่ำเสมอ จนกระทั่ง พ.ศ.๒๕๒๕ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนดอนเมืองทหารอากาศบำรุง” วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๒๗ ได้ัญเชิญ พระพุทธรูปประจำโรงเรียน ซึ่งมีนามว่า “พระพุทธรวิสูตรมงคล” โดยท่านพระครูวิสูตรธรรมรส เจ้าอาวาสวัดดอนเมือง ซึ่งปัจจุบัน คือ พระราชวิสุทธิมงคล เจ้าอาวาสวัดดอนเมือง (พระอารามหลวง) มอบให้ประดิษฐาน ณ ศาลาพุทธพิทักษ์ โรงเรียนดอนเมืองทหารอากาศบำรุงเป็นโรงเรียนที่มีขนาดใหญ่พิเศษจัดการเรียนการสอนแบบสหศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

แผนที่ตั้งโรงเรียน

แผนผังในโรงเรียน

แผนผัง โรงเรียนดอนเมืองทหารอากาศบำรุง

สิ่งสำคัญประจำโรงเรียน

สัญลักษณ์

อักษรย่อ

ด.ม.

ปรัชญา

สามัคคี มีวินัย ใฝ่ความรู้

สีประจำโรงเรียน

ฟ้า – เหลือง

ดอกไม้ประจำโรงเรียน

เฟื่องฟ้า

เพลงประจำโรงเรียน

มาร์ชดอนเมือง

สิ่งสักการะประจำโรงเรียน พระพุทธรูปประจำโรงเรียน พระพุทธรูปวิสุตมงคล และเจ้าพ่อสมบุญ

อัตลักษณ์ของโรงเรียน

Smart D.M.

เอกลักษณ์ของสถานศึกษา สถาบันแห่งความร่วมมือและปลอดภัย

ค่านิยมองค์กร

พัฒนาความรู้ เชิดชูความเป็นไทย ใส่ใจหน้าที่ เป็นคนดี
ของสังคม

วัฒนธรรมองค์กร

ยิ้มแย้ม ยกย่อง ยึดหยุ่น ยั่งยืน

ข้อมูลผู้บริหาร

๑. ผู้อำนวยการโรงเรียน

นางสุนา อิกุลวงษ์ โทรศัพท์ ๐๘-๕๔๘๘๘-๓๑๑๔ วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาโท ครุศาสตร์มหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดำรงตำแหน่งที่โรงเรียนนี้ตั้งแต่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๗ จนถึงปัจจุบัน

๒. รองผู้อำนวยการโรงเรียน

๒.๑ นายพันธ์ศักดิ์ นิมพานิช

วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาโท โทรศัพท์ ๐๘๗-๓๔๓๓๘๒๐ รับผิดชอบกลุ่มบริหารทั่วไป

๒.๒ นายประดิษฐ์ แก่นหอม

วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาโท โทรศัพท์ ๐๘-๙๘๙๐-๓๔๒๐ รับผิดชอบกลุ่มบริหารงานบุคคล

๒.๓ นางสมคิด ปุชิตเสถียร

วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาโท โทรศัพท์ ๐๘-๑๒๐๘-๒๕๓๖ รับผิดชอบกลุ่มบริหารวิชาการ

๒.๔ นางศุภลักษณ์ กวีตา

วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาโท โทรศัพท์ ๐๘-๑๘๒๙-๐๑๓๒ รับผิดชอบกลุ่มบริหารงบประมาณ

ข้อมูลด้านอาคารสถานที่

อาคารเรียนและอาคารประกอบ จำนวน ๑๕ หลัง

๑. อาคารเรียน ๗ หลัง ได้แก่

๑.๑ อาคาร ๒ เป็นอาคารนักเรียนของนักเรียนชั้น ม.๑

๑.๒ อาคาร ๓ เป็นอาคารนักเรียนของนักเรียนชั้น ม.๓

๑.๓ อาคาร ๔ เป็นอาคารนักเรียนของนักเรียนชั้น ม.๒

๑.๖ อาคาร ๕ เป็นอาคารสำนักงาน

๑.๗ อาคาร ๖ เป็นอาคารคณะกรรมการนักเรียน

๑.๘ อาคาร ๗ เป็นอาคารนักเรียนของนักเรียนชั้น ม.๕ และ ม.๖

๑.๙ อาคาร ๘ เป็นอาคารนักเรียนของนักเรียนชั้น ม.๕ และ ห้องเรียนพิเศษ ม.ปลาย

๑.๑๐ อาคาร ๙ เป็นอาคารนักเรียนของนักเรียนชั้น ม.๕

๒. อาคารประกอบ ๘ หลัง ได้แก่

๑.๑ อาคารอุตสาหกรรม ๑ หลัง

๑.๒ อาคารคหกรรม ๒ หลัง

๑.๓ อาคารโรงอาหาร ๑ หลัง

๑.๔ อาคารอเนกประสงค์ตอนเฟื่องเมืองฟ้า ๑ หลัง มีห้องสมุด โรงอาหาร ห้องเรียนคอมพิวเตอร์ ห้องเรียนวิชาประดิษฐ์ ห้องเรียนคหกรรม

๑.๕ เรือนพยาบาล ๑ หลัง มี ๖ เตียง

๑.๖ อาคารศิลปะ ๑ หลัง มีห้องเรียนนาฏศิลป์ ดนตรีไทย และทัศนศิลป์

๑.๗ ศาลาไทย

๑.๘ ศาลาไทยรัตนโมลี

ข้อมูลงบประมาณ

งบประมาณ (รับ - จ่าย) ปีงบประมาณ ๒๕๕๙

รายได้	บาท	รายจ่าย	บาท
เงินงบประมาณ	๖๑,๗๙๗,๓๐๖.๐๐	งบดำเนินการ / เงินเดือน - ค่าจ้าง	๖๑,๗๙๔,๕๐๖.๐๐
เงินนอกงบประมาณ	๒๐,๒๔๑,๑๑๕.๕๖	งบพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา	๑๘,๐๐๗,๖๖๒.๔๗
เงินรายได้สถานศึกษา	๒๕,๑๔๒๐๙๙.๐๐	เงินรายได้สถานศึกษา	๒๕,๒๖๙,๓๐๙.๖๔
บริจาคโดยมีวัตถุประสงค์	๔๙๘,๐๑๖.๘๗	จ่ายตามวัตถุประสงค์	๗๓๙,๘๐๐.๐๐
เงินปัจจัยพื้นฐาน	๑,๕๕๗,๕๐๐.๐๐	เงินปัจจัยพื้นฐาน	๑,๕๕๗,๕๐๐.๐๐
รวม		รวม	

งบดำเนินการ / เงินเดือน - ค่าจ้าง คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๕๕ ของรายรับ

งบพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๔๕ ของรายรับ

ข้อมูลสภาพชุมชนโดยรวม

สภาพชุมชนรอบบริเวณโรงเรียนมีลักษณะเป็นชุมชนแออัด บริเวณด้านหลังโรงเรียนติดกับคลองเปรมประชากรมีประชาชนอาศัยริมสองฝั่งคลองจำนวนมาก บริเวณใกล้เคียงโดยรอบโรงเรียน ได้แก่ สถานีตำรวจนครบาลดอนเมือง สำนักงานใหญ่การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย วัดดอนเมือง ฝ่ายช่างการบินไทย ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณี / ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป คือ การทำบุญในโอกาสสำคัญทางศาสนาและวันสำคัญของประเทศ

ผู้ปกครองส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี อาชีพหลัก คือ ค้าขาย ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ฐานะทางเศรษฐกิจ / รายได้โดยเฉลี่ยต่อครอบครัวต่อเดือน น้อยกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท จำนวนคนเฉลี่ยต่อครอบครัว ๔ คน

โอกาสและข้อจำกัดของโรงเรียน

โรงเรียนตั้งอยู่ติดถนนใหญ่การเดินทางมาโรงเรียนมีความสะดวก สภาพแวดล้อมของโรงเรียน เป็นชุมชนขนาดใหญ่ ประชากรในชุมชนต้องการให้บุตรหลานได้มีโอกาสเข้าเรียน เป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงในเขตตอนเมือง ชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อโรงเรียน

ข้อจำกัดของโรงเรียน

เนื่องจากสถานที่ตั้งของโรงเรียนด้านหลังเป็นชุมชนแออัดตั้งอยู่ตามแนวคลองเปรมประชากร ส่งผลให้การดูแลนักเรียนมีปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง รวมทั้งด้านหน้าโรงเรียนมีถนนหลายสายจึงทำให้การเดินทางของนักเรียนมีความเสี่ยงสูงในการข้ามถนน

ปรัชญาของโรงเรียน

สามัคคี มีวินัย ใฝ่ความดี

วิสัยทัศน์

โรงเรียนตอนเมืองทหารอากาศบำรุงมุ่งพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดี ให้เป็นคนเก่ง ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บนพื้นฐานแห่งความเป็นไทย พร้อมก้าวไกลเทคโนโลยี สู่มาตรฐานสากล

พันธกิจ

พัฒนาและส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนและดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใช้นวัตกรรมนำไปสู่คุณภาพระดับมาตรฐานสากล

เป้าประสงค์

๑. เพื่อให้ นักเรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรู้คู่คุณธรรม ศรัทธาและยึดมั่นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๒. เพื่อให้ นักเรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน และพัฒนาสู่ระดับมาตรฐานสากล

๓. เพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความรู้ความสามารถ มีจิตสาธารณะ มีสมรรถนะตามสายงาน และมาตรฐานวิชาชีพ

๔. เพื่อให้สถานศึกษามีหลักสูตรที่ตอบสนองกับศักยภาพผู้เรียนและเทียบเคียงมาตรฐานสากล

๕. เพื่อให้สถานศึกษามีระบบบริหารจัดการศึกษาด้วยระบบคุณภาพ

๖. เพื่อให้สถานศึกษามีแหล่งเรียนรู้ สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการบริหารจัดการและการเรียนการสอนอย่างพอเพียง

๗. เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีบรรยากาศ สิ่งแวดล้อม แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้

๘. เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของทุกภาคส่วน

๙. เพื่อให้สถานศึกษามีแหล่งเรียนรู้ สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการบริหารจัดการและการเรียนการสอนอย่างพอเพียง

๑๐. เพื่อให้ครูได้ทำงานวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและสถานศึกษามีงานวิจัยในการพัฒนางาน

จุดเน้น

๑. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ๕ กลุ่มสาระวิชาหลักเพิ่มขึ้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๔
๒. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีทักษะการคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณและสร้างสรรค์ ดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
๓. เพิ่มศักยภาพนักเรียนในด้านภาษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาสู่ความเป็นเลิศ ในระดับประเทศและสากล
๔. นักเรียนทุกคนมีความสำนึกในความเป็นชาติไทย ศรัทธาและยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๕. สร้างทางเลือกการเรียนรู้ ลดอัตราการออกกลางคัน ศึกษาต่อและประกอบอาชีพ
๖. สร้างโอกาสทางเลือกให้นักเรียนทุกคนในโรงเรียนได้เรียน ตามความถนัดและศักยภาพของตนเอง
๗. ส่งเสริมการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๘. โรงเรียนมีระบบการประกันคุณภาพภายในที่เข้มแข็ง ผ่านการประเมินคุณภาพภายนอก รอบ ๓ ของ สมศ. ในระดับดีมาก มีผลคะแนน ๙๐.๖๐ คะแนน และประเมินภายในจากต้นสังกัด ในระดับ ดีเยี่ยม มีผลคะแนน ๙๙.๐๐ คะแนน
๙. ครูและบุคลากรทางการศึกษา ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ จัดทำวิจัยและพัฒนานวัตกรรมนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

กลยุทธ์ของโรงเรียน

๑. ปลุกฝังให้นักเรียนมีคุณธรรม ความสำนึกในความเป็นชาติไทย ศรัทธาและยึดมั่นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๒. ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรและใช้เทคโนโลยีเพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้
๓. พัฒนาครูและบุคลากรทุกระดับสู่ความเป็นมืออาชีพ
๔. พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษา เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน
๕. ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนที่เทียบเคียงกับมาตรฐานสากล

อัตลักษณ์ของสถานศึกษา Smart D.M.

S	Skill	=	ทักษะทั้งด้านวิชาการและทักษะชีวิต(เก่ง)
M	Moral	=	ความดีงาม คุณธรรมจริยธรรม(ดี)
A	Attitude	=	ทัศนคติ เจตคติ(คิดได้คิดเป็น)
R	Responsibility	=	ความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่(มีความรับผิดชอบ)
T	Teamwork	=	การทำงานร่วมกัน(มีความสุขในการทำงานร่วมกับผู้อื่น)
D.M.		=	DONMUANG TAHARN ARGARD BUMRUNG SCHOOL

เอกลักษณ์ของสถานศึกษา	สถาบันแห่งความร่มรื่นและปลอดภัย
ค่านิยมองค์กร	พัฒนาความรู้ เชิดชูความเป็นไทย ใส่ใจหน้าที่ เป็นคนดีของสังคม
วัฒนธรรมองค์กร	ยิ้มแย้ม ยกย่อง ยึดหยุ่น ยั่งยืน
สมรรถนะหลักขององค์กร	KPA
K (Knowledge)	= ครูและบุคลากรมีความรู้เป็นครูมืออาชีพในศตวรรษที่ ๒๑
P (Process)	= บริหารจัดการด้วยระบบคุณภาพ PDCA โดยยึดหลักธรรมาภิบาล
A (Attitude)	= ครูและบุคลากรมีเจตคติและค่านิยมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตตอนเมือง กรุงเทพมหานคร ที่ผ่านมามีผู้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องข้างต้น พอสรุปได้ดังนี้

๒.๗.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้วิจัยเรื่องผลการจัดการเรียนการสอนรายวิชา พระพุทธศาสนาผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นโครงสร้างของหลักสูตรซึ่งมุ่งไปที่เนื้อหาสาระส่วนใหญ่มีความง่ายยากปานกลาง ด้านการบริหาร โรงเรียนไม่มีผลทำให้นักเรียนไม่ชอบ ไม่สนใจ ไม่อยากเรียน ด้านผู้สอน มีส่วนร่วมทำให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย เปื่อหน่ายในการเรียนวิชา พระพุทธศาสนา เนื่องจากผู้สอนขาดสิ่งเร้า สิ่งจูงใจ ในทางบวกแก่นักเรียน อันได้ แก่บุคลิกภาพ และเทคนิคการสอน^{๗๒}

พระครูปัญญาวุฒนกิจ ปณฺหาทพนฺโน (พึงสูงเนิน) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๔ ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีสภาพอยู่ในระดับมาก ๓ ด้าน โดยด้านที่มีสภาพการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด ได้แก่ ด้านหลักสูตร รองลงมา ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล และด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามลำดับ ยกเว้นด้านอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนที่มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ๒. ปัญหาการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ๒ ด้าน และมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย ๒ ด้าน โดยด้านที่มีปัญหาระดับปานกลางเป็นอันดับแรก คือ ด้านอุปกรณ์และสื่อการสอน รองลงมา คือ ด้านหลักสูตร ด้านการวัดและประเมินผล และด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ๓. ครูผู้สอน ที่มีเพศต่างกัน มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีประสบการณ์การสอนต่างกันและมีการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่างกัน มีสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ทั้งโดยภาพรวมและเป็นรายด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕ ๔. ครูผู้สอน ที่มีเพศต่างกัน มีวุฒิการศึกษาทางโลก

^{๗๒} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ผลการจัดการเรียนการสอน รายวิชาพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒.

ต่างกัน มีประสบการณ์การสอนต่างกัน และมีการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่างกัน มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ทั้งโดยภาพรวม และเป็นรายด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕ ครูผู้สอนที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างก็มีปัญหาด้านอุปกรณ์และสื่อการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน ที่จบการศึกษาวิชาเอกทางด้านสังคมศึกษา มีปัญหามากกว่าครูผู้สอนที่จบการศึกษาวิชาเอกอื่น^{๗๓}

นางลักษณ์ จันทรแสนโรจน์ วิจัยปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าครูเคยชินกับการสอนแบบบรรยาย นักเรียนก็เคยชินกับการสอนแบบบรรยายของครู ครูต้องการสื่อ เทคโนโลยีที่ทันสมัย นักเรียนต้องการครูที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและควรไปทัศนศึกษานอกสถานที่^{๗๔}

พระชัยสถิตย์ นริสโร (ไตรรัตน์) ได้ศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมวัดดาวคอง เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนในโรงเรียนมัธยมวัดดาวคอง จำนวน ๒๖๐ คนด้าน พบว่า ในภาพรวมสภาพการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีสภาพการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีสภาพการจัดการเรียนการสอนสูงสุด คือ ด้านการวัดและประเมินผล การเรียนรู้ รองลงมา คือ ด้านกระบวนการเรียนรู้ ด้านสื่อการเรียนรู้ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ตามลำดับ และ ด้านกระบวนการเรียนรู้ พบว่า ในภาพรวมมีสภาพการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้อมีสภาพการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีสภาพการจัดการเรียนการสอนสูงสุด คือ นักเรียนคิดว่ากระบวนการเรียนการสอนเหมาะสมดี รองลงมา คือ นักเรียนมีความคิดที่ดีเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอน กระบวนการนำเข้าสู่บทเรียนที่น่าสนใจ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การจัดการเรียนการสอนทำให้เข้าใจได้ดี ตามลำดับ^{๗๕}

พระมหาณัฐฤกษ์ สุเมธ (ปัญญาพัฒนะนนท์) ได้ศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนจำนวน ๓๔๕ คน ของโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบางขุนเทียน และโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ผลการวิจัยสรุปโดยภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากสำหรับผลการพิจารณาเป็นราย

^{๗๓} พระครูปัญญาวัฒน์กิจ ปญฺญาวฑฒโน (พึงสูงเนิน), “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๔”, *วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต* สาขาหลักสูตรและการสอน, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๙).

^{๗๔} นางลักษณ์ จันทรแสนโรจน์, “ปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาของครูและนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตกรุงเทพมหานคร”, *ปริญญานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๒).

^{๗๕} พระชัยสถิตย์ นริสโร (ไตรรัตน์), “การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมวัดดาวคอง เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๘๒ - ๘๓.

ด้าน พบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงรองลงมา ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ด้านหลักสูตรสาระการเรียนรู้และด้านหลักสูตรสาระการเรียนรู้เท่ากับ และด้านการเรียนการสอนตามลำดับ สำหรับด้านการใช้สื่อการเรียนพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอนโดยภาพรวม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้อมีความคิดเห็นในระดับมาก ข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ๓ ข้อแรก คือ ผู้เรียนนำความรู้จากสื่อการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตรจริง รองลงมาคือ ครูใช้สิ่งแวดล้อมเป็นสื่อการเรียนรู้ให้นักเรียนคิดวิเคราะห์เรียนรู้ด้วยตนเองจากสภาพจริงสื่อการเรียนการสอนที่ใช้ไม่เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาที่เรียนรู้ และครูนำสื่อที่อยู่ในสภาพแวดล้อมท้องถิ่นหรือห้องเรียนมาใช้สอนได้อย่างเหมาะสมกับรายวิชาข้อที่นักเรียนมีความเห็นมีค่าต่ำสุดคือครูใช้สื่อสิ่งพิมพ์หลากหลายในการเรียนรู้เช่น นิตยสารหนังสือพิมพ์หนังสือเรียน^{๗๖}

พระเลื่อน อมโร (สิงห์เจริญ) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโรงเรียน วัดบางนาคนอก เขตบางนา กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนโรงเรียนวัดบางนาคนอก จำนวน ๒๒๗ คน ผลการศึกษา พบว่า ความคิดเห็นโดยภาพรวม พบว่านักเรียนส่วนมากให้ความสำคัญการสอน ด้านการจัดทำแผนการสอน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากรองลงมา คือ ด้านการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ด้านหลักสูตรการเรียนรู้ ด้านวัดและประเมินผลและด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามลำดับ สำหรับด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพบว่า นักเรียนให้ความสำคัญ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากและกิจกรรมการเรียนการสอนตรงตามกับมาตรฐานตัวชี้วัดตามหลักสูตรแกนกลางสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ กิจกรรมการเรียนการสอนสอดคล้องกับเนื้อหาในหลักสูตรการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก กิจกรรมการเรียนการสอนครูให้นักเรียนได้ฝึกสมาธิก่อนเข้าการเรียนทุกครั้ง อยู่ในระดับมาก และให้ความสำคัญน้อย คือ กิจกรรมการเรียนการสอน มีวิทยากรมาบรรยายเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ^{๗๗}

ปรีชา ปรีชาโน (แสงราม) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนสตรีวัดระฆัง เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ๑. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับน้อย ๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ระดับปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง คือ มีงบประมาณในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ และสื่อการสอน เช่น รูปภาพ วิดีทัศน์ ม้วนเทป บันทึกเสียง อย่างพอเพียง และมีเพียงเรื่องใช้บทความสั้น ๆ ที่เกี่ยวกับการทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนา

^{๗๖} พระมหาณัฐฤกษ์ สุเมโธ (ปัญญาพัฒนะนนท์), “การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๖๕.

^{๗๗} พระเลื่อน อมโร (สิงห์เจริญ), “การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโรงเรียนวัดบางนาคนอก เขตบางนา กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๘๘.

เพื่อให้นักเรียนเกิดความศรัทธา มีระดับปัญหาอยู่ในระดับมาก ๓. ด้านการวัดและประเมินผล โดยรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับน้อยในทุกข้อ^{๗๘}

นางสาวนภจร อุ่นแก้ว ทำการวิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการเรียนการสอนวิชา ส ๕๐๓ สังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่นผลการวิจัยพบว่า^{๗๙}

๑. สภาพการเรียนการสอนวิชา ส ๕๐๓ สังคมศึกษาของครู พบว่าด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผลมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากและด้านการใช้หลักสูตรด้านการใช้สื่อการสอนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางส่วนปัญหาการเรียนการสอนวิชา ส ๕๐๓ สังคมศึกษาของครู พบว่าเป็นปัญหาในระดับปานกลางทุกด้าน คือ ด้านการใช้หลักสูตรด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการใช้สื่อการสอน ด้านการวัดและประเมินผล

๒. ผลการเปรียบเทียบสภาพการเรียนการสอนวิชา ส ๕๐๓ สังคมศึกษาของครูผู้สอนในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน พบว่าไม่แตกต่างกันทุกด้าน คือด้านการใช้หลักสูตรด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการใช้สื่อการสอนด้านการวัดและประเมินผล สำหรับผลการเปรียบเทียบปัญหาการเรียนการสอนวิชา ส ๕๐๓ สังคมศึกษาของครูผู้สอนในโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกัน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทุกด้านคือด้านการใช้หลักสูตรด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการใช้สื่อการสอนด้านการวัดและประเมินผล

๓. สภาพการเรียนการสอนวิชา ส ๕๐๓ สังคมศึกษาของนักเรียนพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางทุกด้านส่วนปัญหาการเรียนการสอนวิชา ส ๕๐๓ สังคมศึกษาของนักเรียน พบว่าเป็นปัญหাপานกลางทุกด้าน

๔. ผลการเปรียบเทียบสภาพการเรียนการสอนวิชา ส ๕๐๓ สังคมศึกษาของนักเรียนในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน พบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทุกด้าน สำหรับผลการเปรียบเทียบปัญหาการเรียนการสอนวิชา ส ๕๐๓ สังคมศึกษาของนักเรียนในโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกัน พบว่ามีปัญหาด้านการใช้สื่อการสอนเพียงด้านเดียวที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

แมททอกซ์ (Mattox)^{๘๐} ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องความต้องการในการปฏิบัติงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนในรัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าความต้องการอยู่ในระดับสูงของผู้บริหารโรงเรียน หรือผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายวิชาการ คือมีความต้องการที่จะมีความสามารถในการปฏิบัติงานด้านนิเทศ การประเมินผลการปรับปรุงการเรียนการสอน และการพัฒนาหลักสูตร

^{๗๘} ปรีชา ปรีชาโน (แสงราม), “การศึกษาปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนสตรีวัดระฆัง เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๗ - ๗๘.

^{๗๙} กาญจนา เวชยนต์, “ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนจริยศึกษาของครูสังคมศึกษาและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์เขตกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา** (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๗๒.

^{๘๐} แมททอกซ์ (Mattox, Mattox, D.D., (1987): 6061-A ,Study of In-Service Needs of Illinois Public School Elementary.

อาร์มาสตรอง (Armstrong)^{๘๑} ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลกระทบของเทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีการจัดแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มตามผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (STAD) ต่อผลสัมฤทธิ์ทางวิชาสังคมศึกษา และเจตคติต่อการเรียนวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนระดับชั้นเกรด ๑๒ จำนวน ๒ ห้องเรียน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนทั้ง ๒ กลุ่มมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และเจตคติต่อการเรียนวิชาสังคมศึกษาไม่แตกต่างกัน แต่จากการสำรวจความคิดเห็น พบว่าทั้งครูและนักเรียน วิธีการจัดกลุ่มแบบ STAD ทำให้นักเรียนเรียนด้วยความสนุกสนาน ครูสามารถจัดการเรียนการสอนได้ง่าย และสะดวกกว่าการสอนแบบบรรยาย

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนของครู ต้องมีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบหลากหลาย และมีการใช้เทคนิคต่างๆเป็นองค์ประกอบในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนไม่เกิดความเบื่อหน่าย พร้อมทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจเกี่ยวกับเนื้อหาในบทเรียนนั้นและครูเกิดความกระตือรือร้น ที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนของตนเองและพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อให้ทันสมัย

๒.๗.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔

พระมหาสมคิด โครธา ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้อิทธิบาท ๔ ในการเรียนของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ผลการศึกษาพบว่าพระนิสิตสถานภาพแตกต่างกันมีการใช้อิทธิบาท ๔ แตกต่างกัน พระนิสิตที่เป็นพระภิกษุมีการใช้อิทธิบาท ๔ ในการเรียนด้านฉันทะ ด้านจิตตะ แตกต่างกับพระนิสิตที่เป็นสามเณร และทางด้านวิริยะ กับด้านวิมังสาไม่แตกต่างกันและพระนิสิตชั้นปีที่ ๔ มีการใช้อิทธิบาท ๔ แตกต่างกับชั้นปีที่ ๑ ชั้นปีที่ ๒ และชั้นปีที่ ๓ พิจารณาพบว่าพระนิสิตชั้นปีที่ ๔ มีการใช้อิทธิบาท ๔ ในการเรียน ด้านฉันทะและด้านวิริยะ แตกต่างกับพระนิสิตชั้นปีที่ ๑, ๒ และ ๓ ส่วนด้านจิตตะและด้านวิมังสาไม่แตกต่างกัน^{๘๒}

พระมหาสุนันท์ กิตติสัทโท (สายพิมพ์พงษ์) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ในการทำงาน ศึกษากรณีผู้ทำเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา” ผลการศึกษาพบว่า ธรรมะที่เรียกว่า อิทธิบาท ๔ เป็นธรรมะที่แสดงให้เห็นถึงหลักการทำงานให้บรรลุความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้และสามารถนำไปใช้ในการประกอบกิจการและอาชีพได้ทุกประเภทส่วนผลจากการศึกษาในพื้นที่ตำบลด่านเกวียนของกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพทำหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผานั้นพบว่า กลุ่มตัวอย่างชาวด่านเกวียนได้ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการทำงานครบทุก ๔ องค์ประกอบ คือ มีความพึงพอใจ มีความรักในอาชีพการงาน(ฉันทะ) มีความขยันหมั่นเพียรมุ่งมั่น (วิริยะ) มีการเอาใจใส่ดูแล (จิตตะ) และมีการพิจารณาหาช่องทางในการปฏิบัติงานให้เหมาะสม (วิมังสา) ซึ่งผลจากการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ทำให้ชาวด่านเกวียนได้ทำงานในอาชีพที่ตนเองรักอย่างต่อเนื่อง และนำมาซึ่งความสำเร็จในกิจการงานอาชีพ และกลุ่มคนที่เลิกหรือหยุดกิจการนั้นมัก

^{๘๑} อาร์มาสตรอง (Armstrong, Armstrong, D.S., (1997).The Effect of Student Team Achievement Divisions Cooperative Learning Technique on Upper Secondary Social Studies Student's Academic Achievement and Attitude Towards Social Studies Class (Block Scheduling, Twelfth grade, High School Students), **Dissertation Abstracts International**. 59 (2) : 121.

^{๘๒} พระมหาสมคิด โครธา, “การใช้อิทธิบาท ๔ ในการเรียนของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๗).

บกพร่องในการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ข้อใดข้อหนึ่งโดยเฉพาะข้อที่ ๑ - ๒ และเมื่อวิเคราะห์ถึงกลุ่มที่มีพื้นฐานอาชีพ (ความรู้ต่างกัน) ก็พบว่าทั้ง ๓ กลุ่ม สามารถประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ในการประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดีทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัวในการทำงาน^{๘๓}

พระมหาวุฒิกิจ บัวทอง ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในกลุ่ม ๗” ผลการศึกษาพบว่า ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๗ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้อิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนครูที่มีสถานภาพต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ ต่างกัน และผู้มีประสบการณ์ทำงานต่างกันก็มีความคิดเห็นเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนแตกต่างกัน ส่วนครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนไม่ต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านวิริยะแตกต่างกัน^{๘๔}

ชาตรี แนวจำปา ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรสำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรมีการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ได้แก่ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ และด้านวิมังสา ในการปฏิบัติหน้าที่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า การประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ และด้านจิตตะ ในการปฏิบัติหน้าที่ อยู่ในระดับมาก สำหรับการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ด้านวิมังสา ในการปฏิบัติหน้าที่ อยู่ในระดับปานกลางบุคลากรที่มีเพศ ระดับการศึกษา และตำแหน่ง ที่ต่างกัน มีการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ในการปฏิบัติหน้าที่โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนบุคลากรที่มีอายุและรายได้ต่อเดือนต่างกันมีการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ โดยภาพรวมแตกต่างกัน สรุปได้ว่า ทุกคนต้องใช้อิทธิบาท ๔ ในการปฏิบัติงาน ซึ่งจะส่งผลให้เป็นผู้ที่มีความรัก ความพอใจในงาน ปฏิบัติงานด้วยความพากเพียรบากบั่น ด้วยความเอาใจใส่ในงาน และมีการตรวจสอบความสำเร็จในงานอยู่เสมอ^{๘๕}

บุญมี บุญเยี่ยม ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการนำอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการทำงาน ศูนย์ควบคุมการบินภูเก็ต บริษัทวิทยุการบินแห่งประเทศไทย จำกัด” ผลการศึกษาพบว่า พนักงานศูนย์ควบคุมการบินภูเก็ตมีการนำหลักอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ โดยอาศัยแรงจูงใจภายนอก การนำอิทธิบาท ๔ ไปใช้คือ ต้องสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นในใจเป็นเบื้องต้นก่อนเพื่อให้เกิดความชอบที่จะทำงานนั้น ๆ จากนั้นต้องใช้วิริยะเพื่อที่จะอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ที่จะทำให้งาน

^{๘๓} พระสุนันท์ กิตติสัทโท (สายพิมพ์พงษ์), “การประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ในการทำงาน ศึกษากรณีผู้ทำเครื่องปั้นดินเผาตำบลเกรียน จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๘๔} พระมหาวุฒิกิจ บัวทอง, “การใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในกลุ่ม ๗”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๒).

^{๘๕} ชาตรี แนวจำปา, “การประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรสำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

นั้นบรรลุเป้าหมาย ในขณะที่งานต้องมีจิตตะคือ ความตั้งใจและเอาใจใส่ในงาน มีความรับผิดชอบในงานที่ทำและสุดท้ายใช้วิม้งสา คือการพิจารณาไตร่ตรองงานที่ทำอย่างรอบคอบ มีการตรวจตราสอบข้อบกพร่องเพื่อให้งานเกิดประสิทธิภาพสูงสุด^{๘๖}

มาริษา ชุกิตติพงษ์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณภาพชีวิตในการทำงาน อธิธิบาท ๔ และความผูกพันต่อองค์กร ของพนักงานบริษัทผลิตอุปกรณ์ยานยนต์” ผลการศึกษาพบว่า ระดับคุณภาพชีวิตในการทำงาน ระดับความผูกพันต่อองค์กรอยู่ในระดับปานกลาง และอธิธิบาท ๔ อยู่ในระดับสูงพนักงานที่มีระดับการศึกษาและอายุงานต่างกันมีความผูกพันต่อองค์กรแตกต่างกัน พนักงานที่มีระดับการศึกษาต่างกัน สถานภาพสมรสต่างกันและอายุงานต่างกันมีความผูกพันต่อองค์กรต่างกัน คุณภาพชีวิตในองค์การมีความสัมพันธ์ทางบวกกับองค์การและอธิธิบาท ๔ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความผูกพันต่อองค์กรคุณภาพชีวิตในการทำงานด้านโอกาสในการก้าวหน้าและความมั่นคง ด้านค่าตอบแทนที่ยุติธรรมและเหมาะสมอธิธิบาท ๔ ด้านฉันทะ สามารถร่วมกันพยากรณ์ความผูกพันต่อองค์กรได้^{๘๗}

สถิต รัชปัติย์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักอธิธิบาท ๔ ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักศึกษาคุุฬหศาสตร์” ผลการศึกษาพบว่าความเข้าใจในองค์ประกอบของอธิธิบาท ๔ อันประกอบไปด้วย ฉันทะ คือ ความพึงพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร จิตตะ คือความเอาใจใส่ใฝ่วิม้งสา คือ ความไตร่ตรอง โดยนักศึกษาส่วนใหญ่ มีความเข้าใจความหมายที่ถูกต้องตรงกัน ด้านวิธีปฏิบัตินั้นพบว่า นักศึกษาคุุฬหศาสตร์ส่วนใหญ่ได้ให้ทัศนคติที่คล้ายคลึงกันว่า ในการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นแล้วเป้าหมายที่ตั้งไว้คือประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ทำ ต้องเริ่มที่ฉันทะให้เกิดขึ้นในใจก่อนเพื่อรักชอบที่จะทำสิ่งนั้น จากนั้นจึงต้องใช้วิริยะ ใช้ความพยายามสุดความสามารถ และต้องอาศัยจิตตะ คือการเอาใจจดจ่อต่อสิ่งที่ตนทำ หากเกิดปัญหาอุปสรรคก็ใช้วิม้งสา คือการไตร่ตรองหาเหตุผลพยายามแก้ไขปัญหการงานก็จะประสบผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพสูงสุด^{๘๘}

พระจิรศักดิ์ บุญฤทธิ์ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอธิธิบาท ๔ ที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอธิธิบาท ๔ ที่มีผลต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ และเปรียบเทียบความรับผิดชอบของนักเรียนก่อนและหลังการเข้าร่วมโปรแกรม พบว่า

๑. ได้โปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอธิธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียน

^{๘๖} บุญมี บุญเอี่ยม, “ศึกษาการนำอธิธิบาท ๔ ไปใช้ในการทำงานศูนย์ควบคุมการบินภูเก็ตบริษัทวิทยุการบินแห่งประเทศไทย จำกัด”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔).

^{๘๗} มาริษา ชุกิตติพงษ์, “คุณภาพชีวิตในการทำงาน อธิธิบาท ๔ และความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานบริษัทผลิตอุปกรณ์ยานยนต์”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (จิตวิทยาอุตสาหกรรม), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐).

^{๘๘} สถิตย์ รัชปัติย์, “การประยุกต์หลักอธิธิบาท ๔ ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักศึกษาคุุฬหศาสตร์”, ปรินญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘).

๒. หลังการเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียน นักเรียนมีความรับผิดชอบในการเรียนมากกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑^{๘๙}

พันเอกจารุมาศ เรืองสุวรรณ ได้ทำการวิจัยเรื่องการสังเคราะห์แบบจำลองการสอนวิชาชีพช่างซ่อมจักรยานยนต์ตามหลักอิทธิบาท ๔ ของพลทหารในส่วนสนับสนุนกองบัญชาการกองทัพบก พบว่า แบบจำลองการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ แตกต่างจากการสอนแบบปกติมากที่สุดจากการเปรียบเทียบการจำลองการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ กับการสอนหลังจากปรับอิทธิพลตัวแปรร่วมออกแล้ว พบว่า แบบจำลองการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ มีผลสัมฤทธิ์สูงกว่าการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๙๐}

ณิชาภัทร เงินจตุรัส ได้ทำงานวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมะนัง จังหวัดขอนแก่น ผลการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการประกอบอาชีพ คือ หลักธรรมที่ช่วยให้ทำงานสำเร็จ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการเรียนการสอน คือ เป็นอาชีพหลัก ถ้าทำแล้วต้องมีความรับผิดชอบในบริหารการเรียนรู้ ต้องดูแลการเรียนรู้ให้ดี วิริยะ ความเพียรพยายามในการเรียน คือตั้งใจทำต้องมีความรับผิดชอบสูง การเรียนรู้ที่ได้ออกมาดีและมีคุณภาพ จิตตะการเอาใจฝักใฝ่คือความคิด เอาใจจดจ่อในการเรียนและทำงาน ตามรูปแบบที่ต้องการมาก็ทำได้หมด วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญ คือ ต้องปรับปรุงอยู่เสมอในทุก ๆ วัน เพราะว่าจะต้องมีการเรียนการสอนให้ดี และประสบผลสำเร็จได้ต้องแสวงหาความรู้ หรือมองงานให้ออก ในขณะที่กำลังศึกษาเรียนรู้ให้เกิดประสบการณ์เกิดผลงานที่สำเร็จได้ตามที่พึงประสงค์ ซึ่งจากการศึกษาทำให้เห็น ความสำคัญและประโยชน์คุณค่าของอิทธิบาท ๔ ที่มีต่อผู้บริหาร และครูรวมถึงการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖^{๙๑}

พชร แสงเพชร ได้ทำงานวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักอิทธิบาท ๔ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑ กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ๑. ระดับการจัดการเรียนรู้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔ พิจารณาเป็นรายด้าน ผลวิจัยอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยมีค่าสูงที่สุด คือด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ รองลงมาคือ ด้านมีจิตสาธารณะ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘ และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านใฝ่เรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓, ๒. ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้คุณลักษณะ อันพึงประสงค์ของนักเรียนตาม

^{๘๙} พระจිරศักดิ์ บุญฤทธิ์, “ ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ ที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔).

^{๙๐} พันเอกจารุมาศ เรืองสุวรรณ, การสังเคราะห์แบบจำลองการสอนวิชาชีพช่างตามหลักอิทธิบาท ๔ ของพลทหารในส่วนสนับสนุนกองบัญชาการกองทัพบก, **ปริญญาคุชฎีบัณฑิต** **ปร.ด.อาชีวศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕๓.

^{๙๑} ณิชาภัทร เงินจตุรัส, การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมะนัง จังหวัดขอนแก่น, **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖, บทคัดย่อ.

หลักอิทธิบาท ๔ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลผลการวิจัย นักเรียนที่มี อายุ และระดับชั้นเรียนที่ต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนนักเรียนที่มีสถานภาพปัจจุบันและวุฒิ การศึกษาทางธรรม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมุติฐานที่ตั้งไว้, ๓. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้บริหาร ครูผู้สอนเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้คุณลักษณะ อันพึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักอิทธิบาท ๔ ผล วิจัยพบว่า ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้จัดโครงสร้างหลักสูตรตามเกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติกำหนดไว้คือจัดการเรียนรู้ครบตามหลักสูตรทั้ง ๘ กลุ่มสาระการพัฒนานักเรียนให้ความสำคัญ เป็นอย่างยิ่งในการปลูกฝังด้านจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ผู้บริหาร และครูมีความใส่ใจ เพียรพยายาม แก้ไขปัญหา ใคร่ครวญในการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับผู้เรียน ที่มีความแตกต่างทั้งสภาพครอบครัว นิสัยใจคอ การเรียนรู้โดยยึดอิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางในการปฏิบัติ การบริหารจัดการในชั้นเรียนสิ่งสำคัญคือความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน มีการจัด บรรยากาศ ห้องเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างเป็นกัลยาณมิตร การพัฒนา การจัดการเรียนเน้นการวิเคราะห์ นักเรียนในแต่ละด้าน ส่งเสริมให้ครูทำการวิจัยในชั้น และนำผลการวิจัยไปแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนา ผู้เรียนอย่างเป็นระบบ^{๙๒}

นางวิษณุภา เมธีวรฉัตร ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ กรณีศึกษาโรงเรียนศิรวิวงศ์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์^{๙๓} ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชายคิด เป็นร้อยละ ๙๘.๖๙ มีอายุต่ำกว่า ๓๑ ปีคิดเป็นร้อยละ ๙๐.๘๕ มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีคิด เป็นร้อยละ ๘๘.๒๔ และมีตำแหน่งส่วนใหญ่ เป็นนักเรียน คิดเป็นร้อยละ ๘๗.๕๘ การพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ ของโรงเรียนศิรวิวงศ์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าบุคลากรมี การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะและด้าน วิมังสา ในการปฏิบัติหน้าที่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน อยู่ในระดับมาก ทุกด้าน การเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ ของโรงเรียนศิรวิวงศ์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์จำแนกตาม เพศ อายุระดับการศึกษา และตำแหน่ง ไม่ แตกต่างกัน แนวทางการประยุกต์ใช้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ ของโรงเรียนศิร วิวงศ์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์ บุคลากรต้องยึดหลักอิทธิบาท ๔ ในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งจะส่งผลให้เป็น ผู้ที่มีความรัก ความพอใจในงาน ปฏิบัติงานด้วยความพากเพียรบากบั่น ด้วยความเอาใจใส่ในงาน และมีการตรวจสอบความสำเร็จในงานอยู่เสมอ ผลก็คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะมีประสิทธิภาพ มากขึ้น ขึ้นอยู่กับผู้บริหาร และตัวบุคลากรเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้ใน อนาคต

พัชรภาพ วีรสิทธิ์ ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ ๕ ประการของ บุคลิกภาพและความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าหน้าที่ที่

^{๙๒} พชร แสงเพชร, การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักอิทธิบาท ๔ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑ กรุงเทพมหานคร, **พุทธศาสนมหาบัณฑิต (สาขาบริหารการศึกษา)**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘, บทคัดย่อ.

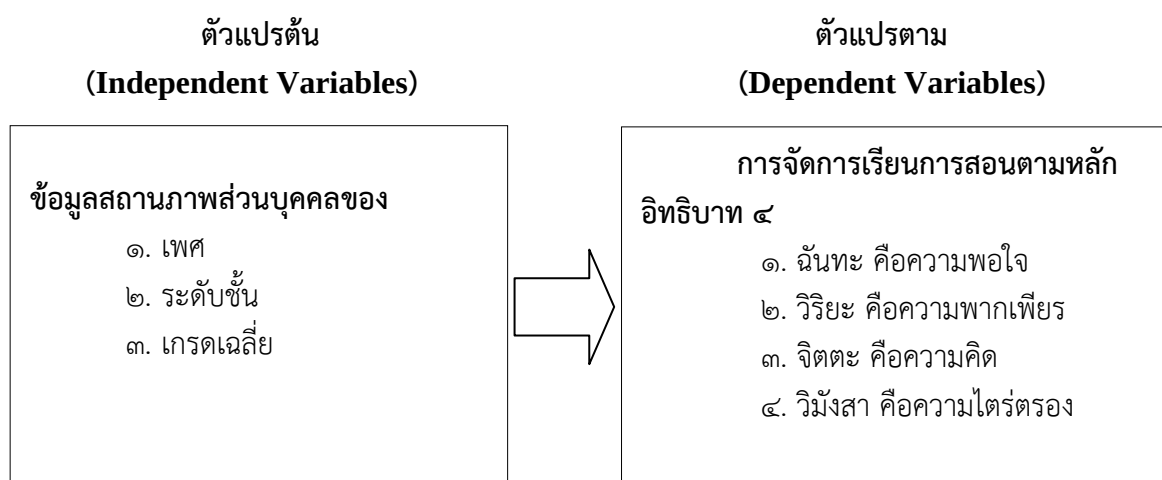
^{๙๓} วิษณุภา เมธีวรฉัตร, การวิจัยเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔: กรณีศึกษาโรงเรียน ศิรวิวงศ์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์, **ปริญญาานิพนธ์ พุทธศาสนมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๔, หน้า ๘๗ - ๑๑๒.

ปฏิบัติงานอยู่ในสำนักงานประกันสังคม เพื่อศึกษาความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าหน้าที่ ผลการวิจัยพบว่า^{๙๔} เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่มีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่ามียอดประกอบด้านวิริยะ และด้านวิมังสาอยู่ในระดับสูงและมียอดประกอบด้านฉันทะและจิตตะอยู่ในระดับปานกลาง รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอยู่ในสำนักงานประกันสังคมที่มีลักษณะของเขตพื้นที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบแตกต่างกัน มีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยรวมและรายด้าน ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาไม่แตกต่างกัน

สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาท ๔ สามารถทำให้ผู้ที่นำไปปฏิบัติมีความรับผิดชอบต่องานที่ตนเองได้รับมอบหมาย และสามารถทำงานตามประสงค์ในสถานศึกษาได้และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้นให้สำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่มีความสำคัญหลักธรรมหนึ่งที่สามารถทำให้การพัฒนาสถานศึกษาหรือองค์กรที่มีคุณธรรมและคุณภาพซึ่งจะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จตามประสงค์ได้

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตตอนเมือง กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

^{๙๔} พัทธพร วีรสิทธิ์, “ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบห้าประการของบุคลิกภาพและความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอยู่ในสำนักงานประกันสังคม”, ๒๕๕๒ หน้า ๕.